Мария Николчовска

НАРОДНИ НОСИИ ОТ ИЗТОЧНИТЕ РОДОПИ

ИЗДАТЕЛСТВО
•СЕПТЕМВРИ•

Мария Николчовска

НАРОДНИ НОСИИ ОТ ИЗТОЧНИТЕ РОДОПИ

ИЗДАТЕЛСТВО
•СЕПТЕМВРИ•

НАРОДНИ НОСИИ ОТ ИЗТОЧНИТЕ РОДОПИ

В по-голямата си част Източните Родопи южно от долината на Средна Арда, а така също и най-източният рид на Западните Родопи, Жълти дял, се включват в територията на днешния Кърджалийски окръг.

От незапомнени времена до днес Източнородопската област е играла извънредно важна роля в икономическия, политическия и културен живот на българската държава. Във време на войни тя се явявала първа и здрава твърдина срещу домогванията на чуждоземния завоевател към сърцевината на държавата. По време на жестоката асимилация на османските завоеватели над българския народ се поставяли на изпитание устойчивостта на народа, неговото съзнание, културата му. Жертвите, дадени от източнородопското население в тази борба са изкупление за запазената народност, за възродената българска нация и националната култура.

Традиционното народно облекло от Източните Родопи е най-красноречиво доказателство за неизчерпаемото богатство на българската народна култура, за поразителната етническа устойчивост на народа. То се създава и битува в извънредно сложна стопанска, политическа и историческа обстановка.

Планинският терен и непродуктивното стопанство, войните и стратегическото значение на Родопите, асимилаторската политика на османските завоеватели и на цариградската патриаршия предизвикват активни демографски и етнически промени, поставят на изпитание устойчивостта на българската нация и нейната култура, в това число и на народното облекло.

Източнородопското облекло е представено с всички познати типове традиционно българско облекло в националната ни култура, определени въз основа на вида на горната дреха, носена над ризата. Среща се престилчено, сукманено, саяно облекло, а така също и облекло в един от първичните му видове без постоянна горна дреха.

Като остатък от този период на развитие на женското облекло може да се приеме летния костюм от дълга цяла риза, препасана с престилка и пояс, в селата Жълтуша и Мусево. Към тази група може да се отнесе носията на българките от северното подножие на Гюмюрджински Снежник, от селата Кирково, Чакаларово, Шумнатица, Горно и Долно Капиново. През целия път на своето развитие женското облекло тук не е достигнало до етапа на употреба на постоянна дреха над ризата от типа на саята или сукмана. Под влияние на асимилаторските домогвания на завоевателите местните носии приемат някои чужди елементи, но те засягат предимно външния им вид, периферията им, а старинните елементи като ризата, поясът, престилката, гащите запазват до днес българската си специфика. Ризата се обединява по кройка, материал, тъкачна техника и кенарена украса с ризите от другите типове българско облекло. Най-устойчив елемент остава тясната еднoплата престилка, мендил, останала непроменена до средата на XX в. Трети съществен древен елемент са гащите, запазили старинния си вид за разлика от турските шалвари. Те са с вълнени крачоли, високо дъно и бележат сходство със зигарките от с. Камилски дол с доказана първичност в националния ни костюм.

Престилченото облекло е с локално разпространение в Източните Родопи, но неговото съществуване доказва приемственост със средновековната българска култура. То е еднопрестилчено и двупрестилчено. По техника на изпълнение, материал и колорит то е еднакво с еднопрестилченото облекло на българките от Велинградско, Благоевградско, Смолянско.

До края на XIX век жените от района на с. Поточница носят облекло от типа на българското двупрестилчено, съставено от риза, задна завеска и престилка.

Напоясните дрехи са с доказан славянски произход и са типични за българските носии от Северна България. В Родопите те са запазени в различен стадий на развитие. Например напоясната принадлежност гахтан към носиите от Беломорска Тракия и Ивайловградско е белег за семейна и възрастова принадлежност, но се е запазил във вид на недоразвита в тъкан задна завеска.

Саяната носия има доминиращо разпространение в Източните Родопи. Такава е носията от селата Мусево, Жълтуша, Аврен, Покрован, Егрек, Девесилово, на преселниците от Беломорска Тракия и Мала Азия.

Сукманената женска носия е разпространена в най-източните разклонения на Родопите и сред преселниците от Дедеагачко и Мала Азия. Тя е съхранила старинни елементи с функционално и социално предназначение, явяваща се ценен извор за проучване етапа на развитие на българското сукманено облекло.

На преден план при изследване на облеклото излизат тези негови елементи, подчертаващи социалната принадлежност на човека. Горната дреха със саяна кройка, ушита от бяла аба,

носена от невестата в деня на сватбата и в следсватбения период е белег за семейно положение и допринася за утвърждаване на носителката в съответната социална група. Същото се постига с начините на сплитане на косата, с особените забраждания и накити.

Особено силна и устойчива е етническата функция на облеклото. Проучено в дълбочина то бележи принадлежност към древните етнически елементи, характерни за културата на българската народност. Например славянският характер на женското облекло от Източните Родопи се определя от композирането на облеклото от риза и престилка. Дял от славянското наследство в нашата култура са напоясните принадлежности от рода на задната завеска и на гахтана към носиите от Беломорска Тракия, носенето на бяла горна невестинска дреха, както и видовете белодрешно женско и мъжко облекло. Древнотракийските елементи в Източнородопските носии се доказват от наличието на еднопрестилчено облекло, на странични цепки по полите на саите, от носенето на саята със запретнати крила, от високите прически **кокуди,** от принадлежностите за обуване, **мести** и **папуци.** Прабългарският елемент присъствува чрез прическата на много плитки и шапката на главата с метален тепелик, чрез гащите към повечето женски носии.

Народните носии от Източните Родопи наред с утилитарната си и социална функция са ярък израз на високи естетически достижения на народа. Те са колективно народно творчество, градено векове наред и критично развивано и усъвършенствувано в средата на патриархалното общество.

То е израз на богатата народна душевност и чувствителност, на неизчерпаемо многообразие на образи и символи. То е отражение на народния светоглед и представа за красивото.

Кенареналата украса по полите и ръкавите на женските ризи от Беломорска Тракия, Ардинско, Кърджалийско, пъстроцветните раирани престилки, пресъздават жизнерадостния колорит на Родопите. Везбените орнаменти по полите на ризите са одухотворени символи на растения, животни и хора от многоликия образен свят на българката, изпълнени от изящната ръка на ненадминат художник в строг геометризъм, стилизация и съвършен колорит.

Плетените шарени чорапи със своето многоцветие и причудливи знаци са многообразни и неповторими като природата.

Високата подложка на забрадката подчертава красивата глава на родопчанката, червеният кенар на лекия й тестемел подсилва естествената белота и руменина на лицето й. Металните накити са леки и блестящи, те трептят от диханието и пеят в ритъм с пъргавата й походка.

Стегнатият силует, клинатите раздвижени поли, широките гиздави ръкави на ризи и саи, лекият немирен тестемел, припламващите оранжево-червени везма и кенари придават неповторима прелест на родопчанката.

Народните носии от Източните Родопи бележат рядко срещащо се в други краища на страната многообразие на видовете по отношение на композиция на елементите, на способите на украса, на регионални прояви на отделните им елементи. Независимо от това те бележат и неразривна връзка и единство с националните български носии от други краища на страната.

Народните носии от Източните Родопи са ценен извор за изследване историческото развитие на населението от този край и за доказване на неговата неразривна връзка с историята и културата на българския народ.

НАЦИОНАЛЬНЫЕ ОДЕЖДЫ ВОСТОЧНЫХ РОДОП

В территорию сегодняшнего Кырджалийского округа включаются Восточные Родопы своей большей частью южнее долины Средней Арды, а так же самый восточный хребет Западных Родоп – Желтая часть.

С незапамятных времен до теперешнего дня Восточно-родопская область играла исключительно важную роль в экономической, политической и культурной жизни Болгарского государства. Во время войны она являлась, первой прочной твердыней против домогательства иноземных завоевателей к сердцу государства. Во время жестокого ассимилирования османскими завоевателями болгарского народа была поставлена на испытание стойкость народа, его сознание, его культура. Жертвы, которые дало восточно-родопское население в этой борьбе, являются искуплением сохранения народности, возрождения болгарской нации и национальной культуры.

Традиционная национальная одежда Восточных Родоп самое красноречивое доказательство неисчерпаемого богатства болгарской народной культуры и удивительной этнической устойчивости народа. Она создалась и бытовала в чрезвычайно сложной хозяйственной, политической и исторической обстановке. Горный характер и непродуктивное хозяйство, войны и стратегическое значение Родоп, а так же ассимиляторская политика Османских завоевателей и Цариградской патриаршии вызывают активные демографические и этнические изменения, ставят на испытание устойчивость болгарской нации и ее культуру, в том числе и национальную одежду.

Восточнородопская одежда предста-

влена во всех знакомых традиционных видах болгарской национальной одежды и определена на основе видов верхней одежды, которая носится над рубахой. Встречается фартучная, сарафанная, саячная одежда, а так же и одежда в естественном ее виде, без верхней части.

Как остаток этого периода в развитии женской одежды, можем принять летний костюм из длинной рубахи, захваченной поясом и фартуком в деревнях Жылтуша и Мусево. К этой группе мы можем отнести и одежду болгарок из северного подножья Гюмюрджинского Снежника – Кирково, Чакаларово, Шумнатица, Горно и Долно Капиново. На протяжении всего пути своего развития женская одежда здесь не достигла до этапа в употреблении постоянной одежды над рубахой типа саи или сарафана. Под постоянным влиянием ассимиляции османских завоевателей местные одежды воспринимают чужие элементы, которые остаются на их внешних частях, а старинные элементы как рубаха, пояс, фартук, штаны сохраняют и до сегодняшнего дня болгарскую специфику.

Рубаха объединяется с выкройкой, материалом, техникой ткачества и вышивкой „кенáра" с рубахами других типов болгарской одежды. Самым устойчивым элементом остается узкий фартук „престилка", т.н. „мендил", который не изменился до середины XX века. Третьим существенным древним элементом являются штаны, сохранившие свой старинный вид в отличие от турецких шаровар. Они из шерстяной материи с широкой выкройкой, с широким дном и имеют сходство с „зигарки" из деревни Камилски дол с доказанным началом от национального костюма.

Фартучная одежда с локальным распространением в Восточных Родопах и ее существование доказывает преемственность со средневековой болгарской культурой. Она бывает с одним и с двумя фартуками „престилками". По технике выполнения, материалу и цвету они схожие с однофартучной одеждой болгарок из Велинградского района, а так же Благоевградского и Смолянского.

До конца XIX века женщины района деревни Поточница носят одежду типа болгарского двуфарточного, составленную из рубахи, задней занавески и фартука /передний и задний фартук „престилка"/.

Беспоясная одежда доказывает связь и славянское происхождение. Она типична для болгарской одежды Северной Болгарии. В Родопах преобладает женская одежда типа „сая" /распашная одежда, надеваемая поверх рубахи „ризы"/, которая сохранена в различных стадиях развития. Например, напоясный галун для окантовки одежды из Беломорской Фракии и Ивайловграда, который является признаком семейной и возрастной принадлежности, сохранился в виде недоразвитой ткани задней занавески /части/ .

Одежда типа „сая" доминирует в распространении в Восточных Родопах. Эта одежда в деревнях Мусево, Жылтуша, Аврен, Покрован, Егрек, Девесилово, а так же и переселенцев из Беломорской Фракии и Малой Азии.

Сарафанная женская одежда /„сукман" – род сарафана/ распространена в самых восточных расклонениях Родоп и среди переселенцев из Дедеагачкой области и из Малой Азии. Она сохранила старинные элементы с функциональным и социальным предназначением и представляет ценный источник для изучения этапов в развитии болгарской сарафанной одежды.

На переднем плане при исследовании одежды выходят эти ее элементы, которые подчеркивают социальную принадлежность человека. Верхняя одежда с выкройкой „саи", сшитая из белой абы / аба – грубая шерстяная ткань/, носится невестой в день свадьбы и после нее – признак семейного положения и ставит невесту в определенную социальную группу. То же самое относится и к способам заплетания волос в косу, к особым видам покрывания головы платком и украшениям.

Особенно сильна и устойчива этническая функция одежды. Исследования древности показывают ее принадлежность к древним этническим элементам, характерным для культуры болгарской народности. Например, славянский характер женской одежды в Восточных Родопах определяется ее композицией из рубахи /„риза"/ и фартука /„престилка"/. Часть славянского наследия в нашей культуре – это принадлежности к поясу как задние занавески и галун в одеждах Беломорской Фракии, а так же и белая верхняя одежда невесты и другие виды белых одежд – мужские и женские. Древнефракийские элементы в Восточнородопских одеждах доказываются и наличием однофартучной одежды, а так же разрезы по сторонам „саи", ношения саи нараспашку, высокой прически /т.н. „кокуди"/ и принадлежности к обуви, т.н. „мести" и „папуци". Древнеболгарский элемент присутствует в прическах со множеством косичках и в шапке с металлическим „тепеликом" и в штаны в большинстве женских одеждах.

Национальные одежды Восточных Родоп с утилитарными и социальными функциями являются ярким выражением высокого эстетического достижения народа. Они выражают коллективное народное творчество, создаваемое веками подряд, критично развиваемое и усовершенствованное в среде патриархального общества.

Оно является выражением богатой народной душевности и чувствительности с неисчерпаемым многообразием образов и символов. Оно есть отражение

народного мировоззрения и представления о красивом.
Украшения на юбках и на рукавах женских рубах Беломорской Фракии, Ардинского и Кырджалийского районов, пестрые фартуки в полоску воссоздают жизнерадостный колорит Родоп. Вышитые орнаменты на юбках и рубахах-это одухотворенные символы растений, животных и людей из многообразного мира болгарки, выполненные изящной рукой непревзойденного художника в строгом геометрическом ритме, стилизации и с совершенным колоритом.
Пестрые вязаные чулки со своим многоцветием и пручудливыми знаками, неповторимы в своем многообразии как и сама природа.
Высокая подставка на платке подчеркивает красивую голову родопчанки, ее красный цвет усиливает естественную белоту и румянец ее лица. Металлические украшения, легкие и блестящие, дрожат от дыхания и поют в ритме ее упругой походки.
Стянутый силуэт, клинообразные юбки, широкие украшенные рукава рубашек и саи, легкий, неспойный „тестемел" / платок/, вспыхивающие оранжево-красные вышивки – все это придает неповторимую прелесть родопчанки.
Национальные одежды Восточных Родоп отмечают редко встречающиеся в других краях страны многообразие видов в отношении композиции элементов, способов украшения и региональных проявлений их отдельных элементов. Независимо от этого они отмечают неразрывную связь и единство с национальными болгарскими одеждами в других краях страны.
Национальные одежды Восточных Родоп – ценный источник для исследования исторического развития населения этого края и доказательство о их неразрывной связи с историей и культурой болгарского народа.

VOLKSTRACHTEN AUS DEN OSTRHODOPEN

Der größere Teil der Ostrhodopen südlich des Tals am mittleren Lauf des Arda-Flusses und die östlichsten Anhöhen der Westrhodopen, Shalti Djal, gehören zum heutigen Bezirk Kardshali.
Die östliche Gegend des Rhodopengebirges hat im wirtschaftlichen, politischen und kulturellen Leben des bulgarischen Staates seit jeher eine äußerst wichtige Rolle gespielt. Es war zu Kriegszeiten das erste und feste Bollwerk gegen die feindlichen Umtriebe des fremden Aggressors, der mitten ins Herz des Bulgarenreiches einzudringen beabsichtigte. Während der von den osmanischen Herrschern eingeleiteten Assimilation, der das bulgarische Volk ausgesetzt war, wurden dessen Widerstandskraft, dessen Bewußtsein und dessen Kultur einer schweren Prüfung unterworfen. Die zahlreichen Opfer, die die Bevölkerung in den Ostrhodopen im Laufe dieses Kampfes geben mußte, sind eine Sühne für die bewahrte Nationalität, für die Wiedergeburt der bulgarischen Nation und deren nationaler Kultur.
Die traditionelle Volkstracht in den Ostrhodopen ist der beredteste Beweis für den unerschöpflichen Reichtum der nationalen Kultur Bulgariens, für die bewundernswerte Widerstandsfähigkeit des Volkes. Sie entsteht und gedeiht in einer äußerst komplizierten wirtschaftlichen, politischen und historischen Atmosphäre. Die gebirgige Landschaft und die unproduktive Wirtschaft, die Kriege und die strategische Bedeutung der Rhodopen, die Assimilationspolitik der osmanischen Eroberer und des Patriarchats von Konstantinopel rufen intensive demographische und ethnische Veränderungen hervor und sind ein Prüfstein für die Widerstandskraft der bulgarischen Nation und deren Kultur, darunter auch deren Bekleidungsart.
In der Bekleidung der in den Ostrhodopen lebenden Bevölkerung sind fast alle für die traditionelle bulgarische Volkstracht typischen Stile vertreten, die sich durch die über dem Hemd getragene Oberbekleidung auszeichnen. Anzutreffen sind Volkstrachten mit Schürzen, als Kleiderröcke und Saja (eine Art Schutzkleid) und auch ohne Oberbekleidung. Die Letzteren wurden bereits zu ihrer Entstehungszeit getragen. Als Überbleibsel aus dieser Entwicklungsperiode der weiblichen Volkstracht kann die Sommertracht aus den Dörfern Shaltuscha und Mussewo angenommen werden: ein ganzes langes Oberhemd mit einer Schürze und einem Gurt. Auf diese Gruppe kann die Volkstracht im nördlichen Teil der unteren Anhöhen von Gjumjurdshinski Sneshnik sowie in den Dörfern Kirkowo, Tschakalarowo, Schumnatiza, Gorno Kapinowo und Dolno Kapinowo bezogen werden.
Im Laufe ihres ganzen Entwicklungsweges wurde die weibliche Volkstracht in den genannten Ortschaften niemals mit einer Oberbekleidung über dem Hemd von Typ eines Kleiderrocks oder Saja getragen. Der osmanische Einfluß blieb auch nicht fern. Er bezog sich aber lediglich auf manche Einzelheiten der Tracht. Die altbulgarischen Originalelemente, wie das Hemd, der Gurt, die Schürze und die Hosen haben bis heute noch ihre nationale Spezifik beibehalten. Das Hemd gleicht in Schnitt, Stoff, Webetechnik und Einfassung der sonstigen bulgarischen Volkstracht. Das beständigste Element war die enge Schürze, Mendil, die unverändert bis zur Mitte des 20. Jahrhunderts getragen

wurde. Das dritte wesentliche Element sind die Männerhosen, die zum Unterschied von den türkischen bauschigen Hosen ihre ursprüngliche Form bewahrt haben. Sie werden aus Wollstoff angefertigt, sind hochgeschnitten und den Hosen Sigarki aus dem Dorfe Kamilski Dol ähnlich, deren nationale Ursprünglichkeit bewiesen wurde.

Die Volkstracht mit einer Schürze ist eine örtliche Erscheinung in den Ostrhodopen, doch ist ihre Existenz eine Folge der bulgarischen Kultur im Mittelalter. Diese Volkstracht wird mit einer oder zwei Schürzen getragen und gleicht in bezug auf Ausführung, Stoff und Kolorit der Einschürzentracht der Bulgarinnen aus dem Bezirk Welingrad und den Bezirken Blagoewgrad und Smoljan.

Bis Ende des 19. Jahrhunderts trugen die Frauen aus der Gegend des Dorfes Pototschniza eine Volkstracht mit zwei Schürzen, d.h. ein Hemd mit einem rückwärts hängenden Teil und vorn einer Schürze.

Es wurde bewiesen, daß die Volkstrachten mit einem Gurt slawischen Ursprungs sind und für die Volkstrachten aus Nordbulgarien typisch sind. Sie haben sich bei den Bulgarinnen aus den Rhodopen trotz der vorherrschenden Saja in den verschiedenen Entwicklungsetappen erhalten. In Belomorska Thrakia (am Ägäischen Meer) ist z.B. die Volkstracht Gachtan (mit einem Gurt und Besatzungsbändern) ein Merkmal für Familien- und Alterszugehörigkeit, allerdings ist sie mit einer nicht weiter entwickelten rückwärts hängenden Schürze erhalten geblieben.

Die Volkstracht Saja war in den Ostrhodopen vorherrschend. Sie wurde von den Frauen in den Dörfern Mussewo, Shaltuscha, Awren, Pokrowan, Egrek, Dewessilowo und den Ansiedlerinnen aus Belomorska Thrakia und Kleinasien getragen.

Die Volkstracht als Kleiderrock war in den östlichsten Abzweigungen des Rhodopengebirges und unter den Ansiedlerinnen aus Dedeagatsch und Kleinasien verbreitet. Sie hat in sich antike Elemente mit funktionaler und sozialer Bestimmung bewahrt und ist eine wertvolle Quelle zur Erforschung der Entwicklungsetappe der bulgarischen Kleiderrock-Volkstracht.

Bei der Erforschung der bulgarischen Volkstracht treten deren Elemente in den Vordergrund auf, die die soziale Zugehörigkeit des Menschen unterstreichen. Die Volkstracht mit einem Schnitt des Saja-Kleides aus grobem weißem Wollstoff, die als Brautkleid und später auch nach der Hochzeit getragen wurde, bezeichnete den Familienstand der Frau, die dadurch in die entsprechende soziale Gruppe eingereiht wurde. Das gleiche wurde auch durch die Art der Frisur, das besondere Umbinden des Kopftuches und den Schmuck erreicht.

Die ethnische Funktion der Volkstracht war besonders stark und beständig, weil nach eingehenden Erforschungen bewiesen wurde, daß sie die antiken für die Kultur der bulgarischen Nation charakteristischen ethnischen Elemente in sich trägt. Der slawische Charakter der weiblichen Volkstracht in den Ostrhodopen wird z.B. durch das Hemd mit der Schürze gekennzeichnet. Von den Slawen geerbt wurden auch die rückwärts getragene zweite Schürze und das Besatzungsband an den Volkstrachten in Thrakien am Ägäischen Meer, das weiße Brautkleid und die übrige weiße weibliche und männliche Bekleidung. Die thrakischen Elemente in den Volkstrachten aus den Ostrhodopen sind die Trachten mit der Schürze, die seitlichen Schlitze am unteren Teil des Saja-Rockes, das Tragen des Saja-Kleides mit zurückgeschlagenen Ärmelflügeln, die hohen Frisuren Kokudi, das Zubehör zum Anziehen der Schuhe, die Mesti und Papuzi (verschiedene Pantoffelarten). Das protobulgarische Element sieht man in der Frisur mit den vielen Zöpfen, im Hut mit dem metallenen Tepelik (Kopfschmuck), in den Hosen der meisten weiblichen Trachten.

Die Volkstrachten aus den Ostrhodopen sind außer ihrer utilitaren und sozialen Funktion ein klarer Ausdruck hoher ästhetischer Leistungen des Volkes. Sie sind eine kollektive Schöpfung des Volkes, die durch die Jahrhunderte hindurch aufgebaut, weiterentwickelt und vervollkommnet wurde. Die Volkstracht ist ein Ausdruck des reichen Innenlebens und Feingefühls des Volkes, dessen Fähigkeit, eine unerschöpfliche Vielfalt von Gestalten und Symbolen zu schaffen. In ihr spiegelt sich die Weltanschauung des Volkes und dessen Vorstellung von der Schönheit wider.

Die farbenfrohe Einfassung als Schmuck an den Röcken und Ärmeln der Frauenhemden aus der thrakischen Gegend am Ägäischen Meer, den Gebieten um Ardino und Kardshali sowie die bunten Schürzen verkörpern das lebensfrohe Kolorit des Rhodopengebirges. Die gestickten Ornamente dazu symbolisieren Pflanzen, Tiere und Menschengestalten aus der bildlichen Umwelt der Bulgarin und sind mit ihren strengen geometrischen Figuren und in ihrem vollkommenen Kolorit nicht zu übertreffen. Die bunten Strickstrümpfe sind mit ihren wunderlichen Figuren einmalig wie die Natur. Das mit einer hohen Stütze getragene Kopftuch betont den schönen Kopf der Rhodopenfrau. Die rote Seilkante ist ein wunderbarer Kontrast zu ihrer milchweißen Gesichtsfarbe und ihren mit zartem Rot überhauchten Wangen. Der leichte metallene Schmuck glänzt und flattert im Takt mit ihrem flinken Gang.

Die straffe Silhouette, die keilförmigen und geschwungenen Röcke, die breiten üppigen Ärmel der Hemden und der Saja-Kleider, die leichte ein wenig unruhige Seilkante und die rötlich-orangenen Stickereien verleihen der Frau aus den Rhodopen eine einmalige Schönheit.

Die Volkstrachten aus den Ostrhodopen sind in bezug auf die vielfältige Komposition der Elemente und die Zier selten in anderen Gegenden Bulgariens anzutreffen. Und doch sind sie mit ihnen untrennbar verbunden. Sie sind auch eine wertvolle Quelle zur Erforschung der historischen Entwicklung der dortigen Bevölkerung als Beweis für ihre Unzertrennlichkeit von der Geschichte und der Kultur des bulgarischen Volkes.

Карта на Кърджалийски окръг с графични изображения на разпространението на типовете народни носии

НАРОДНИ НОСИИ ОТ КЪРДЖАЛИЙСКО

Празничен невестински костюм от с. Пчеларово. Краят на XIX в.

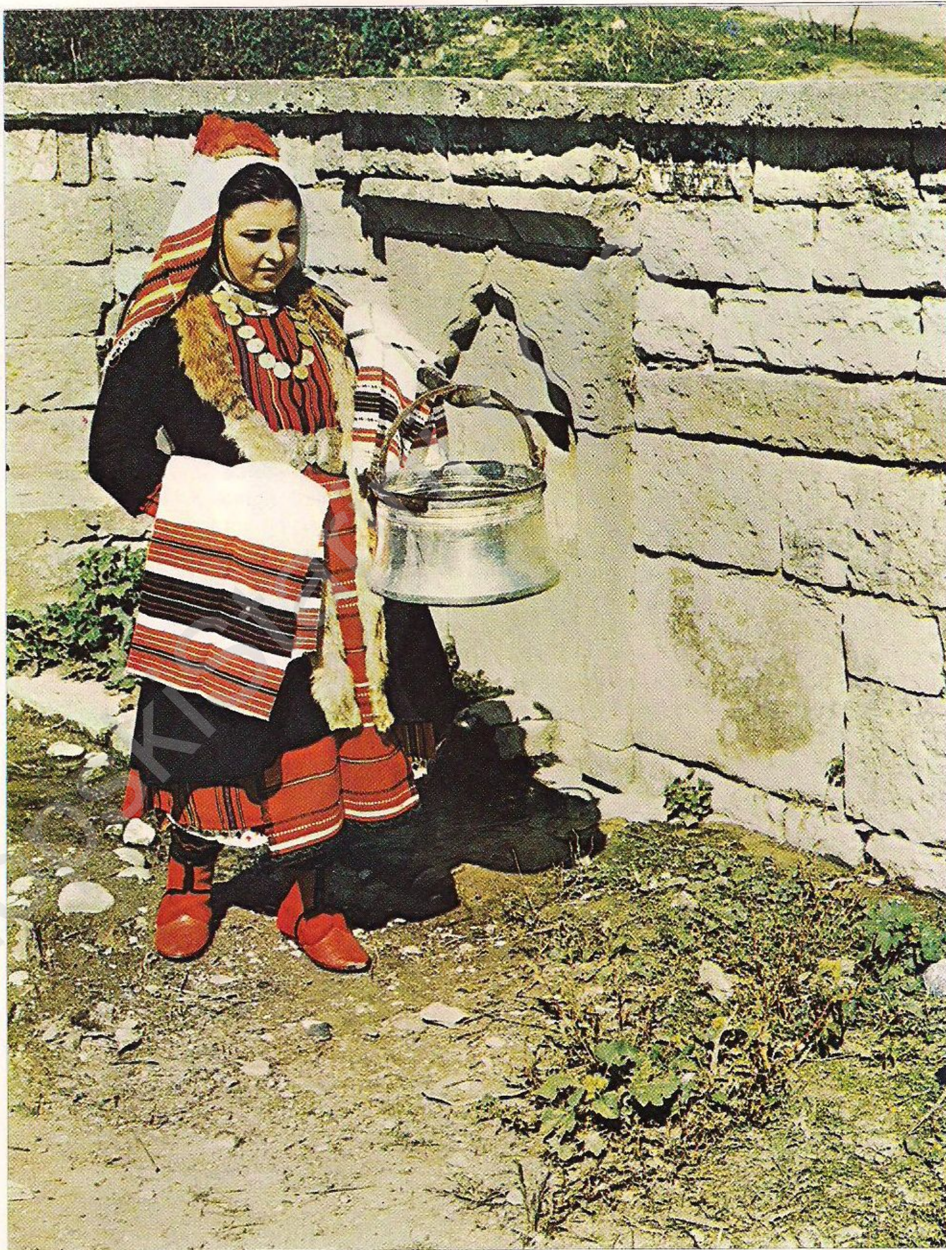
Пчеларово е старо българско село, което единствено от селата на днешния Кърджалийски окръг след Освобождението се числи към Санстефанска България. В традиционната народна култура на населението са съхранени древни български елементи. В етнографско отношение с. Пчеларово и съседното му с. Петелово бележат еднаквост с населението от Хасковския край.

Костюмът се състои от риза, сая, престилка, кюрк, забрадка и накити.

Ризата е ушита от памучно платно с венирена украса и е с тъкани поли. Кройката е туникообразна. Средищно парче плат, прегънато на две, без раменен шев, служи за предница и гръб. Ръкавът е правоприкачен, дълъг. Пазвеният отвор е дълбок, разположен по средата на предницата, яката е права. Орнаментиката на полите е изработена на стана с цветни вълнени конци в червено, черно, зелено с преобладаващи растителни орнаменти. Ризата е известна с името **риза с поли**, а орнаментът – **пукали.** Такава риза се носи само от невеста на сватбата и по време на следсватбения период.

Саята се нарича **лажа** в зависимост от раирането и многоцветието на плата, от който е ушита. Той е вълнен, в лита тъкачна техника, раиран по основата с

Празничен невестински костюм от с. Пчеларово. Краят на XIX в., инв № 3005_{1-9}
Праздничный костюм невесты д. Пчеларово, конца XIX века, инв. № 3005_{1-9}
Festliches Brautkleid aus dem Dorfe Ptschelarowo, Ende des 19. Jh., Inv.-Nr. 3005_{1-9}

тесни и широки ивици в червено, черно, зелено, лилаво. В зависимост от ширината и цвета на **писите лажата** носи **името** **алената, майките.** Кройката е саяна, отпред отворена до долу, с клинати поли и подчертана талия. Ръкавът е дълъг, правоприкачен, с допълнително пришит **капак.** Пазвената изрезка е малка. До кръста дрехата се закопчава с телени копчета. Яката е висока, права. Пазвата и краищата на ръкавите са обточени с черен гайтан.

Престилката е вълнена, червена, с бели ивици по вътъка. Тъкачната техника е диметна в комбинация с бабчена.

Кюркът е връхна дреха, задължителна към невестинския костюм. Ушит е от черна аба, подплатена с овча кожа. Дълъг е до над коленете, отворен отпред. Предниците са обточени с лисича кожа. Съединителните шевове са обточени с черен гайтан, на предниците встрани са изработени растителни мотиви от черен гайтан и апликация в червено. Кюрк носят по-богатите невести. Когато липсва кожа дрехата носи названието **жупе.** Болшинството от невестите в селото се венчавали в миналото с **жупе.**

Гащите са неразделен елемент от женската носия.Те са в характерна кройка .Червените им раирани калци, които винаги са на показ, придават художествено завършен вид на носията по композиция и колорит.

Чорапите са вълнени, черни, плетени на пет игли. По орнаментална украса те са местна специфика. Мотивите са растителни или геометрични.

Лапчините са високи до глезена принадлежности за обуване, ушити от червена домашнотъкана аба, обточени с черен гайтан. Те присъствуват в много родопски носии /Жълтуша, Петково/.

Забрадката се нарича **пряшифка.** Тя е памучна, двуплата, с червена кенарена украса в двата края, изпълнена по вътъка в лита и бабчена техника. Носи се прегъната на две по диагонал над ореолоподобна подложка, наречена **тарпош,** прикрепена към главата с обнизан с монети подбрадник. Косата на невестата се сплита на множество плитки, на челото й се режат **кратми.**

Главата е украсена с метални накити, **хамаил** и **иглица.** Пафтите, **копки,** са посребрени, с палметовидна форма и релефна украса.

Момински костюм от с. Пчеларово. Краят на XIX в.

Костюмът се състои от риза, сая, престилка, чорапи, гащи, шапка, накити.

Ризата е с туникообразна кройка, ушита от памучно лито платно, раирано по основата с широки цветни ивици в червено, жълто, черно. Ръкавът е дълъг, правоприкачен, пазвеният отвор е дълбок, вратната изрезка е оформена с малка права яка. В зависимост от разнообразието по колорит на кенарената украса са известни следните разновидности на моминските ризи: **оградените сини, костувчените червени, керечева кенарлия, синьо и финдия.**

Саята към моминската носия е бяла, раирана с червени тесни ивички, наречена **бял терлик.** Кройката е повторение на познатата саяна кройка с разрязана до долу предница и силно клинати поли, подсилени отзад с малки триъгълни клинчета, с подчертана талия и правоприкачен дълъг ръкав с капак. Пазвеният отвор е малък, с ръбове подчертани с обточени редове черен и червен гайтан. Полите и краищата на ръкавите са апликирани с червена ивица плат. **Ален и черен терлик** се носи от по-възрастни жени.

Престилката е вълнена, в диметна тъкан, раирана по основата и вътъка със зелени ивици, образуващи по полето й квадрати. По това пчеларовската престилка се приобщава към родопската престилка. В долния край са втъкани на стана геометрични мотиви **пукале** и **бабки** с цветни вълнени конци.

Чорапите са вълнени, черни, с геометрични орнаменти в червено, жълто, зелено.

Гащите от памучно платно са задължителен елемент към моминската носия. Калците, пришити допълнително, са червени, раирани с черни ивици и с изнасянето им на показ се завършва композиционно костюма.

Забрадка не се носи от момата до женитбата. Момата-главеница носи обнизана с монети и украсена с метални накити **капа.** Тя е тъмночервена, плъстена, прикрепена към главата с обнизан с монети подбрадник. Наред с металния накит **хамаил,** подобен на прочелниците от други райони на страната, на **капата** се забожда метален плосък кръст, явяващ се символ на религиозна и народностна принадлежност на населението.

Мъжки всекидневен костюм от с. Пчеларово. Началото на XX в.

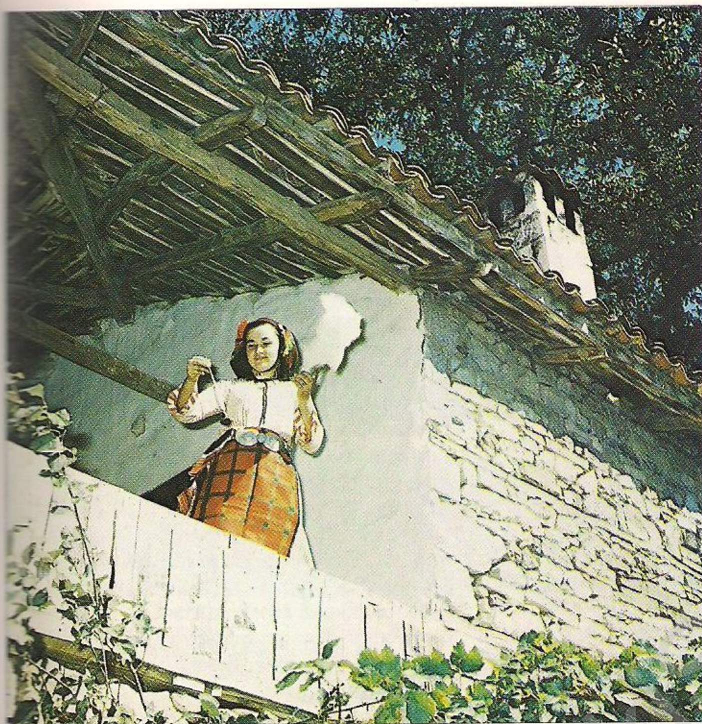
Костюмът се състои от риза, потури, пояс, антерия, калпак, цървули и навои.

Ризата е памучна, ушита от бяло лито платно в туникообразна кройка. Яката е малка, права, ръкавите са правоприкачени, без кенарена украса.

Потурите са черни, вълнени, ушити от домашнотъкана аба в диметна техника. Кройката е характерна за абджийското производство. Джобовете и съединителните шевове са обточени с пестелива гайтанна украса.

Поясът е вълнен, в диметна тъкачна техника, червен.

Антерията е ушита от домашнотъкан вълнен плат в лита техника, от който се шият и женски фусти. Синя на цвят. Често употребявани са и зелените антерии, памучни, в диметна техника, с черна основа и зелен вътък. Тя е лятна

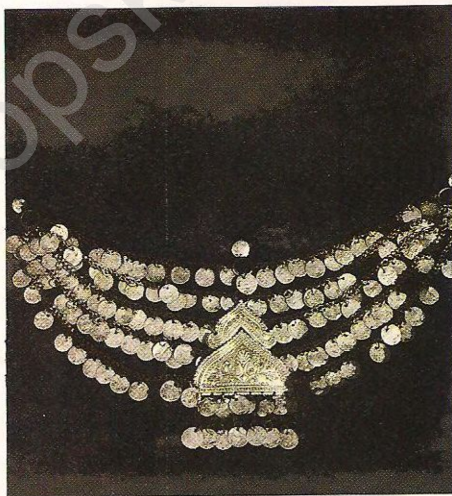

Momински костюм от с. Пчеларово. Краят на XIX в. инв. № 3002_{1-7}
Девичий костюм д. Пчеларово конца XIX века, инв. № 3002_{1-7}
Jungfrauenkleid aus dem Dorfe Ptschelarowo, Ende des 19. Jh., Inv.-Nr. 3002_{1-7}

Мъжки всекидневен костюм от с. Пчеларово. Началото на XX в., инв. № 3358_{1-7}
Мужской ежедневный костюм д. Пчеларово начала XX века, инв. № 3358_{1-7}
Herren-Alltagsanzug aus dem Dorfe Ptschelarowo, Anfang des 20. Jh., Inv.-Nr. 3358_{1-7}

Накит за забрадка от с. Пчеларово, иглица
Украшение платка д. Пчеларово, иголка
Kopftuchschmuck Igliza aus dem Dorfe Ptschelarowo

Женски чорапи от с. Пчеларово
Женские чулки д. Пчеларово
Damenstrümpfe aus dem Dorfe Ptschelarowo

дреха. Ушита е от средищно парче плат за предница и гръб и два странични клина. Предниците се закопчават с телени копчета. Подплатена е с памучен кенарен домашнотъкан плат, употребяван за женски ризи.

Навоите са бели, с памучна основа и **вълнен вътък** в диметна техника. Обуват се с **цървули** от свинска кожа и се привързват с черни **сукари,** усукани от **черна козя** вълна.

Калпакът е черен, от овча кожа, с вдлъбнато дъно.

Овчарски костюм от с. Пчеларово. Краят на XIX в.

Характерен елемент на овчарския костюм от с. Пчеларово е дебелото меметало, изтъкано от козя вълна, в естествен цвят на материала, без ръкави, с вертикално съшити части плат и с качулка на гърба, наречено **апънджа.** Тя се носи над традиционното облекло от черна или кафява небоядисана аба, състоящо се от потури, **и джамадан. Джамаданът** е къса до кръста горна дреха с дълъг правоприкачен ръкав и странични клинове и **халтици** под мишниците. Предниците се закопчават с телени копчета. Останалите елементи на костюма, пояс, калпак и принадлежности за обуване, са общи за облеклото на мъжете от всички социални и възрастови групи.

През 20-те години на XX в. много българи от Беломорска Тракия и Мала Азия се заселват в Източнородопската област. В резултат на това се променя етническият облик на много селища и се подсилва и обогатява българският характер на материалния и духовния им бит. В Кърджали, Момчилград, Крумовград, Джебел, в селата Странджево, Звиница, Попско, Конници, Железино, Костилково, Мандрица се заселват българи от Гюмюрджинско и Дедеагачко. Българите от Мала Азия се заселват в Ивайловград, кв. Лъджа, Белополяне, Пелевун, Ленско, Славеево.

Momински празничен костюм на преселничка от с. Манастир, Гюмюрджинско. Втората половина на XIX в.

Костюмът е съставен от риза, бяла сая, престилка, забрадка, чорапи и чехли, накити.

Ризата е памучна, в туникообразна **кройка,** дълга, цяла, с разширен с клинове ръкав. Платното е лито, кенарено. Кенарът е широк, цветен с преобладаващ червен и жълт цвят, разположен около съединителните шевове на дрехата. Полите на ризата са везани с дребни растителни орнаменти. Тя се нарича **кенарлиена с везмо.** Пазвеният отвор е дълбок, яката е оформена чрез прегъване на изрязаните парчета и подчертаването им със ситно везмо. Краищата на ръкавите, съединителните шевове по полите и ръкавите, пазвеният отвор са декорирани с везбени мотиви, наречени **мерзи.** Везбеният орнамент по полите е разположен на две места по полите, по средата на страничните клинове. Той е изпълнен с вълнени конци в черен, оранжев, лилав цвят в контурен и пълнеж бод и представлява стилизирано клонче със симетрични цветове и листа. Мотивът носи името **кукувица.** Познат е и подобен на този мотив с друго название, **муньовица.**

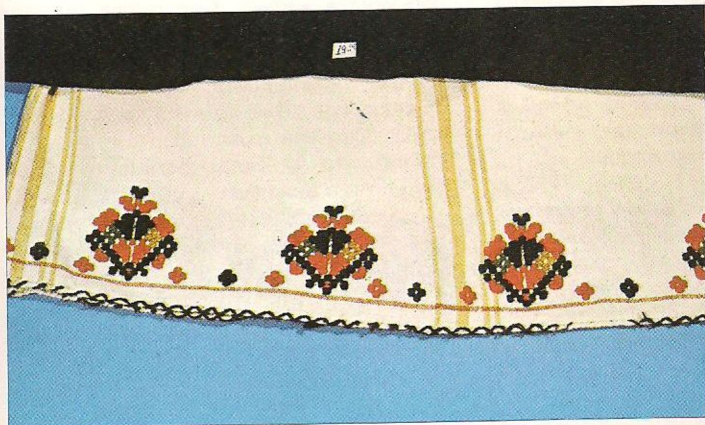
От началото на XX в. се появява риза с рязани в талията клинове, наречена **насосана риза.** Горната й част е скроена туникообразно, като се използува кенарено платно само за откритата част на ръкавите и полите. Тъкането на кенареното платно става по вътъка на тъканта. Насосаната риза е понататъшно развитие на ризата като дреха с по-опростена кройка и по-лек начин на тъкане на кенарено платно. Горната дреха не е повлияна от това изменение на ризата.

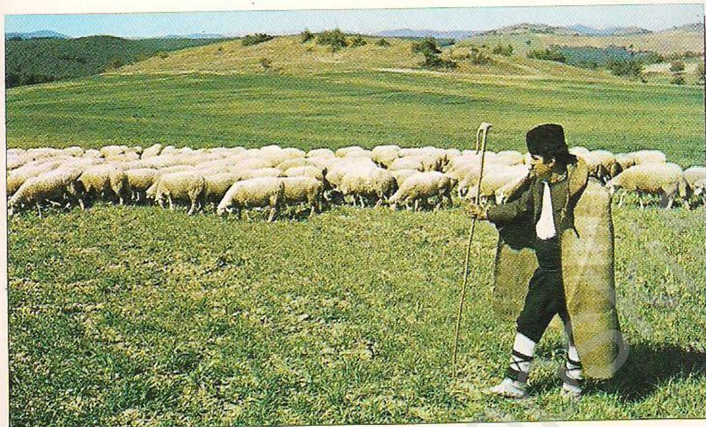
Бялата сая е присъща на моминския костюм. Тя се носи и от млади невести през първата година от женитбата. За пръв път момичето облича бяла сая на 10-годишна възраст. До тогава то носи детската **аладжа,** дреха също в саяна кройка. Бялата сая е памучна дреха, ушита от диметно по-дебело платно. Кройката е типична за саята, като полите са силно разширени и талията е подчертана с клинове, широки в долната си част, завършващи до талията. Над тях нагоре към мишниците продължават триъгълни парчета плат, **халтици.** Предниците на дрехата, наричани **крила** също са разширени с клинове. Ръкавите са къси, правоприкачени, със запретнати нагоре **капаци.** Украсата на саята е везбена, подчертана с гайтанни обтоки и апликации. Тя е разположена по пазвата, ръкавите, краищата на полите. Преобладават геометризма и линеарните орнаменти, извезани с вълнени цветни конци в оранжево, зелено, бяло, лилаво. Везмото е изпълнено върху червен плат, апликиран по вътрешната страна на полите, по ръкавите и пазвата. Апликациите на полите се наричат **запретки,** ръкавните апликации са извезани с линеарни мотиви, наречени **пътчета, вежкове, лъкатушки.** Саята се носи винаги със запретнати настрани **крила.**

Престилката е вълнена, тъмночервена, **черноока.** В долния край е обкичена с цветни конци, **кичилки.** Носи се единствено в съчетание с бялата сая.

Поясът е вълнен, тъмночервен, в диметна техника. Боядисван е с растителни бои, **брош.** По основата и вътъка е разнообразен със снопове от бели памучни ивици. Моминският пояс е тъмночервен, невестинският е **ален.**

Гахтанът е напоясна принадлежност, изработена от вълнена осукана прежда, боядисана в тъмночервено и синьо. То

Поли на женска риза с . Пчеларово
Подол женской рубахи д. Пчеларово
Röcke der Frauenhemden aus dem Dorfe Ptschelarowo
Овчарски костюм от с. Пчеларово. Началото на XX в. инв. № 3398_{1-8}
Костюм пастуха д. Пчеларово начала XX века, инв. № 3398_{1-8}
Schäferanzug aus dem Dorfe Ptschelarowo, Anfang des 20. Jh., Inv.-Nr. 3398_{1-8}
Момински празничен костюм на преселничка от с. Манастир, Гюмюрджинско. Краят на XIX в., инв. № 3056_{1-12}
Девичий праздничный костюм переселенки из д. Монастырь Гюмюрджинского района конца XIX века, инв. № 3056_{1-12}
Festliches Jungfrauenkleid einer Einsiedlerin aus dem Dorfe Manastir bei Gjumjurdshina, Ende des 19. Jh., Inv.-Nr. 3056_{1-12}

представлява дълги до края на полите ресни, прикрепени към пъстроцветна **зунка.** Запасва се отзад на кръста. Елемент, сочещ възрастовото и семейното положение на жената.

Елечето, наречено **гунка** е вълнено, късо до талията, без ръкави. Ушито е от домашнотъкана черна аба. Предниците, гърба и страничните клинове на предницата са извезани с линеарни и геометрични мотиви, **пътчета** и **камилки,** и са обточени с гайтан.

Забраждането е осъществено с помощта на две забрадки. Долната, наречена **скъп чумбер** е прегъната по диагонал и преметната над сплетена на две плитки коса. Краищата й висят свободно или са завързани над горната забрадка. Горната забрадка, **струнка,** е бяла, обградена с червен бордюр от вълнен плат околовръст. Носи се преметната на главата със свободно спуснати на гърба краища. Забрадките са прикрепени с помощта на метален подбрадник или с метален накит с монети и синджирчета, **трепушка.**

Пространството между полите на ризата и чорапите е заето от орнаментирани на стана **калци** в дребни геометрични мотиви с червени и черни памучни конци. Те са зашити към крачолите на памучни гащи с характерна кройка.

На краката се носят шарени чорапи с геометрични орнаменти, обточени с гайтани черни вълнести терлици и червени кожени чехли, произведение на развития в Гюмюрджина чехларски занаят.

Женски празничен костюм на преселничка от с. Манастир, Гюмюрджинско. Началото на XX в.

Костюмът се състои от риза, гриж, пояс, гахтан, престилка, гунка, забрадка, ръкавници, принадлежности за обуване, накити.

Ризата е памучна с туникообразна кройка. Ушита е от кенарено платно с лита тъкан. Кенарената украса е разположена по съединителните шевове на дрехата. Ръкавите са широки и дълги, допълнително разширени с клинове от кенарено платно. Характерна е ажурената украса на полите, наречена **дърмонка,** както и цветната **мерза** по съединителния шев на полите.

Грижът е вид сая, ушита от черна вълнена домашнотъкана аба, **гриже,** с диметна тъкан. Кройката е повторение на кройката на **бялата сая.** Начинът на носене на грижа със спуснати крила налага изменение в украсата на полите му в сравнение с тези на бялата сая. По полите, пазвата и **ръкавите** на грижа преобладават гайтанните обтоки и линеарното везмо, наред с дребни растителни орнаменти по триъгълните малки клинове по полите му, наречени **кучета.** Преобладаващи цветове на везбената украса са червеният и оранжевият в съчетание със зеления и жълтия.

Поясът е вълнен, в диметна тъкачна техника. На цвят е светлочервен, **ален пояс,** раиран по основата и вътъка с бели тесни ивици. **Ален пояс** носят само омъжените жени.

Гахтанът продължава да се носи и от омъжените жени, но се различава от този на момите по светлия червен цвят на ресните. Гахтанът изсветлява под влияние на тъмния цвят на грижа. Жените над 60 години и вдовиците не носят гахтан.

Престилката, носена от омъжената жена е вълнена, в лита тъкачна техника, раирана по основата и вътъка с оранжеви, червени и черни ивици. Тя се нарича **мисана престилка.**

От началото на XX в. под влияние на родопската престилка към женската носия на преселничките от Гюмюрджинско се носи раирана по основата и вътъка в оранжеви, червени и зелени ивици **зелена** престилка.

Гунката се пренася непроменена от костюма на момата към костюма на **омъжената жена.** Характерна е **гайтанната** обтока на предниците и гърба, както и стилизираните орнаменти по ъглите на предниците, наречени **камилки** и **куклички.** Възрастните жени носят гунки обточени единствено с гайтан.

Забрадката е бяла, домашнотъкана, двуплата, с кенарена украса по краищата, подобна по цвят на кенарената украса на женските ризи. Носи се **прегъната** по диагонал, със свободно спуснати **краища,** стигащи до края на полите. Закрепва се на главата с помощта на метален накит от пластинки и монети, наречен **трепушка.** До края на XIX в. под забрадката, наречена **тестемел,** се носела малка червена **капа,** обнизана с монети и прекрепена с металически подбрадник. По-късно **капата** отпада от костюма, но подбрадникът се запазва, като се забожда за долната забрадка.

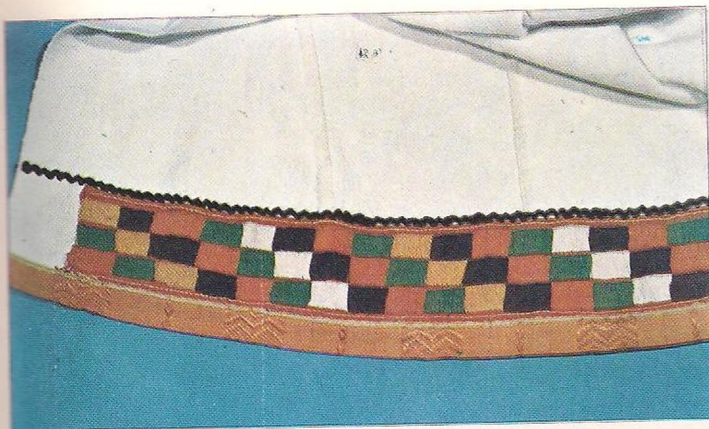
Ръкавниците служат за прикриване на ръцете от лакътя до китката. Ушити са от тъмночервена аба, обточени са с гайтан. Мястото над китките е извезано със стилизиран геометричен мотив в оранжеви и червени конци.

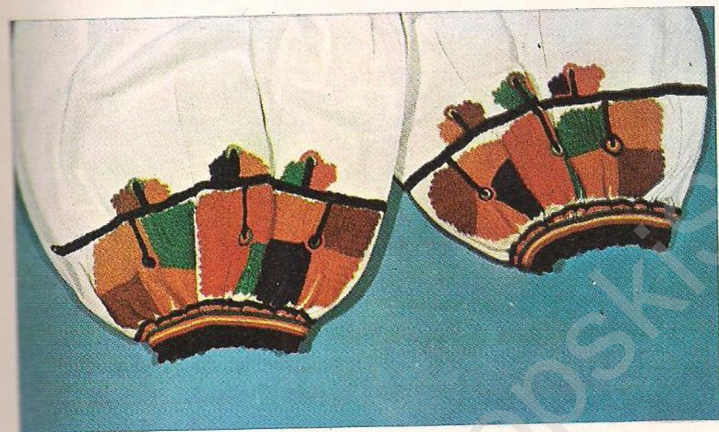
Гащите с орнаментирани на стана **калци,** шарените чорапи, терлиците, жълтите чехли с характерната им украса са типичен елемент на моминската и женската носия.

Мъжки празничен костюм от с. Манастир, Гюмюрджинско. Краят на XIX в.

Костюмът е съставен от риза, потури, пояс, кушаклък, елек, калцуни, калпак.

Ризата е памучна, бяла, ушита от лито платно. Ръкавите са правоприкачени, дълги, с кенарена украса от рамото до китката на ръката. По цвят кенарът е еднакъв с този на женските ризи. От началото на XX в. ръкавите за мъжките ризи се шиели от тънко платно с кенарена украса по средата на основата,

Везани поли на сая от с. Чадърли, Гюмюрджинско
Вязанный подол саи д. Чадырли Гюмюрджинского района
Gestickte Röcke eines Saja-Kleides aus dem Dorfe Tschadarli bei Gjumjurdshina
Везани калци от с. Манастир, Гюмюрджинско
Вязанные калци /потури/ – /мужские штаны из домотканой шерстяной ткани/ д. Монастырь Гюмюрджинского района
Gestickte Filzschuhe aus dem Dorfe Manastir bei Gjumjurdshina
Женски празничен костюм на преселничка от с. Манастир, Гюмюрджинско. Краят на XIX в., инв. № 1282_{1-12}
Женский праздничный костюм переселенки из о. Монастырь Гюмюрджинского района конца XIX века, инв. № 1282_{1-12}
Festliches Frauenkleid einer Einsiedlerin aus dem Dorfe Manastir bei Gjumjurdshina, Ende des 19. Jh., Inv.-Nr. 1282_{1-12}

тъкано специално за ръкави на мъжки ризи.

Потурите са черни, ушити от домашнотъкана диметна аба. Кройката е характерна за занаятчийски произведените потури. Съединителните шевове са обшити с черен гайтан.

Поясът е вълнен, диметен, тъмночервен, раиран по основата и вътъка с бели памучни тесни ивици. Над него се опасва тясна дълга вълнена ивица в оранжево, раирана по основата с червено, черно, жълто, наречена **кушаклък.** Тя е тъкана на стана, но без гребен. Явява се постоянен елемент на празничния мъжки костюм.

Тиреният елек е местна специфика на носиите от Гюмюрджинско. Той е памучен, ушит от лито платно, оцветено със ситни квадратчета в червено и синьо. Кройката на елека е характерна за абаджийското производство. Предниците му са обточени с черен гайтан на няколко **ката,** закопчава се с телени копчета, подчертани с гайтанени копчета. Отвътре е подплатен с бял памучен плат. Носи се от млади мъже, като присъствува в костюма на девера и младоженеца по време на сватбата.

Яглъкът подчертава празничния характер на костюма. Той е памучен, бял, орнаментиран в двата края с широк цветен тъканен бордюр, съставен от геометрични и линеарни мотиви. В двата края **яглъкът** завършва с цветни **кичилки.** Яглък носят главните обредни лица на сватбата.

Калцуните са вълнени принадлежности за обуване, битували до края на XIX в. към мъжкия всекидневен и празничен костюм. Те са ушити от домашнотъкана бяла аба в диметна техника. Кройката е характерна. Съединителните им шевове са обточени с гайтани. Калцуните са абаджийско произведение.

Калпакът е черен, от овча кожа.

На пазвата на елека е забоден метален **кюстек,** снабден със синджир за закачване на джобен часовник, носен от по-заможни българи.

Невестински костюм от с. Манастир, Гюмюрджинско. Краят на XIX в.

Костюмът се състои от риза, гриж, пояс, гахтан, елече, престилка, бяла гункя, ръченик, ръкавници, принадлежности за обуване, накити.

Ризата е с туникообразна кройка, памучна, ушита от кенарено платно в лита тъкан. Полите са везани със стилизиран растителен мотив, разположен от двете страни на съединителните шевове между гръбната **майка** и страничния **клин.** Изпълнен е с вълнени конци с преобладаващ червен цвят, съчетан с оранжево, зелено, цикламено. Ризата се нарича **муньовица** в зависмост от везбения мотив. По съединителния шев е разработена цветна **мерза.** Ръбът на ризата завършва с ажурен бод. Срещат се още сватбени ризи с широка ажурена украса и **мерзи** по съединителните шевове, известни с името **дърмонки.**

Грижът е вълнена женска дреха със саяна кройка, ушита от черна аба и украсена с гайтанни обтоки, везмо и апликации, съсредоточени по полите, пазвата и ръкавите. Грижът е характерна дреха в сватбеният женски костюм. Тук той се явява най-ярко като високо художествено произведение на народното изкуство, а така също и със своята социална функция на възрастов и семеен определител. До сватбата момите-главеници носят предимно бяла сая, като рядко на големи празници обличат гриж, показвайки зрялост и готовност за преход в друга възрастова и социална група на селското общество. След сватбата почти винаги се носи гриж, като саята след раждането на първата рожба се изоставя окончателно.

Поясът на невестата е **ален,** в диметна техника, раиран с бели ивици по основата и вътъка. Към венчалния костюм той се носи със свободно спуснат надолу десен край.

Гахтанът се пренася от моминския в невестинския котюм, украсен с нанизи от беломорски миди, **бабки** и монети, кичилки от пъстроцветна прежда и гайтани.

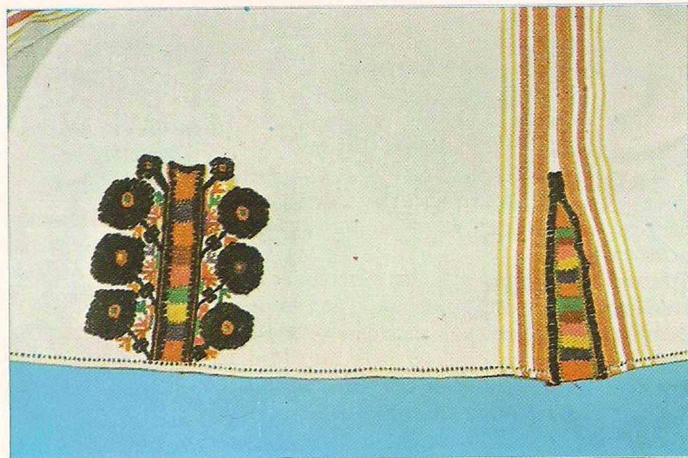
Гункята не се отличава от тази към моминския костюм. Единствено по отношение на украсата тя е по-богата на гайтанни обтоки и цветни везма.

Невестинската **престилка** е характерна с колорита и украсата си. Известна е с названието **върката** или **върколата престилка.** Тъканта й е лита, вълнена е, раирана по основата и вътъка с червени, сини, бели и черни тесни и широки ивици. В долния край е обкичена с цветни конци, **кичилки.**

Най-характерният елемент на невестинския костюм е **бялата гункя,** горна дреха с обредно предназначение. Тя се носи в деня на сватбата и в следсватбения период задължително и изпълнява редица важни функции на символи, утвърждаващи невестата в новата й социална роля. Сватбеният костюм и преди всичко бялата гункя, като негов най-ярък елемент се пазят до дълбока старост и са задължително облекло на мъртвата, с което за последен път се подчертава принадлежността към определена социална и етническа група.

Бялата гункя е вълнена дреха в саяна кройка без ръкави, ушита от дебела домашнотъкана аба. Полите ѝ са с широки клинове с подчертани стърчащи назад ръбове. Предниците са ушити от две части: предна – **майка** и **страничен** клин, започващ от кръста надолу. Всички съединителни шевове са обшити с черен

Пафти с манистен колан от с. Манастир, Гюмюрджинско
Пряжки на бисерном поясе д. Монастырь Гюмюрджинского района
Agraffen für Gürtel, mit Glasperlen verziert, aus dem Dorfe Manastir bei Gjumjurdshina

Шевица на женска риза от с. Чадърли, Гюмюрджинско
Вышивка женской рубахи д. Чадырли Гюмюрджинского района
Stickerei an einem Frauenhemd aus dem Dorfe Tschadarli bei Gjumjurdshina

гайтан. Гайтанната обтока е придружена с апликации от червен вълнен плат по предниците, извезани с линеарни мотиви с черни, бели и жълти конци.

Забраждането се осъществява с **ръченик.** Той е памучен, дълъг, завършващ в двата края с везмо и дълѓи бели ресни. Носи се преметнат над свободно спуснат на гърба бял **тестемел.** В миналото забрадката на невестата се повдигала с обнизана с монети и прикрепена с метален подбрадник **капа.**

Невестинският костюм е богат на разнообразни накити. Характерно е **кривото** или **куцо перо,** изработено от метални пластинки и тел, завършващ на върха с трептящи листовидни метални пластинки и маниста. С помощта на голяма кука **перото** се забожда назад на върха на главата заедно с естесвени цветя. От двете страни на забрадката виси наниз от дребни монети, забоден с куки над подбрадника. Този накит е типичен невестински и носи названието **цалуфи.**

Пафтите са с манистен колан, те са метални, ковани, с палметовидна форма, украсени с релефни растителни орнаменти. Над престилката виси наниз от беломорски миди, **бабки** и тънка везана със сърма кърпа, **чевре,** с която кумът, **калтатата,** води забулената невеста.

Ръкавниците са задължителен елемент към невестинския и женския костюм. Те са тъмночервени с везбен мотив на китката в оранжево и жълто.

Гащите с калци с тъкана на стана орнаментика от дребни мотиви, **сандали,** са неделима част от костюма на момата и невестата.

Шарените **чорапи,** везаните терлици и **жълтите чехли** са присъщи и задължителни за невестинския сватбен костюм. Чехлите са занаятчийско производство, продукт на развиващия се в Беломорска Тракия и Източните Родопи чехларски занаят.

Овчарски костюм на преселник от с. Сачанли, Гюмюрджинско. Краят на XIX в.

Костюмът е съставен от риза, потури, долама, елек, калцуни. Присъщ негов елемент е овчарският шал.

Ризата е бяла, памучна, с туникообразна кройка, с кенарена украса на ръкавите.

Потурите са черни, ушити от домашнотъкана аба, обточени с гайтан по съединителните шевове.

Елекът е също от аба с обтоки и копчета от гайтан.

Доламата е с дълъг ръкав, къса до кръста, без копчета на предниците. Тя е ушита от аба. Целият костюм е абаджийско производство.

Поясът е вълнен, тъмночервен, с бели ивици по основата и вътъка, тъканта е диметна.

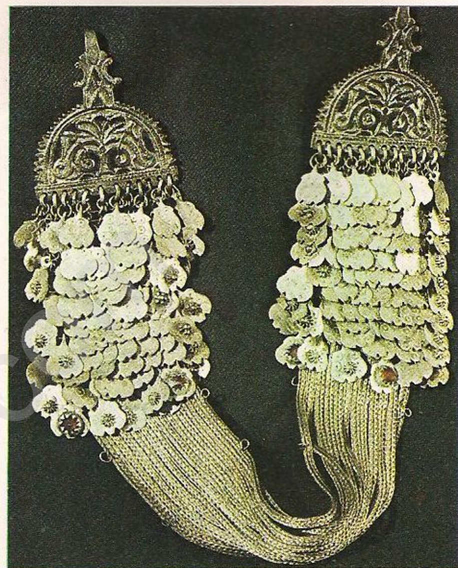
Овчарският **шал** е вълнен, ушит от две парчета плат, тъканта е диметна. Постоянен елемент към овчарското облекло.

Силяхлъкът е кожена чанта за носене на тютюн, оръжие. Той е присъщ елемент на овчарските и комитските родопски костюми. Привързва се към пояса с кожен ремък. Той е с няколко предгради. Лицевата му страна е украсена с нарези и тегели в геометрични орнаменти.

Калцуните са принадлежности за обуване, ушити от домашнотъкана бяла аба. Съединителните шевове са обточени с черен гайтан. Те са абаджийско производство.

Гегата е с естествено удебеление на дървото в единия край, без резба

На главата се носи тъкана червена или синя кърпа, а над нея – черен калпак от овча кожа.

Подбрадник от с. Манастир, Гюмюрджинско

Подбородник д. Монастырь Гюмюрджинского района

Unter dem Kinn festzubindendes Kopftuch aus dem Dorfe Manastir bei Gjumjurdshina

Мъжки празничен костюм на преселник от с. Манастир, Гюмюрджинско. Краят на XIX в., инв. № 3057_{1-7}

Мужской праздничный костюм переселенца д. Монастырь Гюмюрджинского района конца XIX века, инв. № 3057_{1-7}

Festlicher Herrenanzug eines Einsiedlers aus dem Dorfe Manastir bei Gjumjurdshina, Ende des 19. Jh., Inv.-Nr. 3057_{1-7}

Невестински костюм на преселничка от с. Сачанли, Гюмюрджинско. Краят на XIX в.

Костюмът се състои от риза, бял и син фустан, зипун, престилка, пояс, ръченик, накити.

Ризата е памучна, бяла, с туникообразна кройка, нерязана в талията, с клинове, започващи под мишницата. Характерна е везбената украса по полите на ризата и **краищата** на ръкавите. Везмото е изпълнено с черни конци в кръстат бод, мотивът е геометричен, представляващ линии и зигзаги, и стилизиран растителен, с название **пилчинки.** По орнаментика и изпълнение шевицата е близка до тази по ризите от с. Долно Луково, Ивайловградско, и Голям и Малък Дервент, Дедеагачко.

На ризата се носи **бял фустан,** ушит от лито платно в права туникообразна кройка. Пазвеният отвор е малък, ръкави няма. Украсата е везбена и е съсредоточена по краищата на полите и пазвата. Изпълнена е с цветни памучни конци в кръстат бод. Орнаментите са линеарни и геометрични, наречени **далчета** и **шивчета.** Над него се облича **син фустан** в същата кройка като белия фустан, но страничните клинове започват още от рамото. Ръкави няма, пазвеният отвор е малък, правоъгълен. Украсата е везбена, съсредоточена около пазвата и краищата на полите и ръкавите. Орнаментите са линеарни и геометрични. Пазвеното везмо се нарича **подвезок.** Само невестата носи два фустана едновременно. Момите до годежа носят само бял фустан. След сватбата се носи син фустан или черен **гриж,** вълнена сукманена дреха с туникообразна кройка. Украсата му е еднаква с тази на синия фустан.

Поясът е вълнен, диметен, черен, разнообразен с тесни цветни, ритмично повтарящи се ивици в жълто, зелено, цикламено, синьо по основата и вътъка. Над него се запасва цветна **зунка,** тъкана на стана без гребен в лита техника. На нея са поставени кръгли ковани пафти, украсени с растителни и геометрични орнаменти.

Като горна обредна дреха в деня на сватбата и в следсватбения период се носи **бял зипун.** Той е ушит от домашнотъкана аба в диметна тъкан. Кройката е саяна, разтворена отпред, клиновете са широки, цели, стигащи до мишницата. Полите са разширени с малки триъгълни парчета плат, **кучета,** вмъкнати между средищния плат и страничните клинове. Ръкавът е дълъг, правоприкачен, апликиран в долния край с черен и зелен вълнен плат. Всички съединителни шевове на дрехата са обточени с черен двоен осукан гайтан, навит спираловидно на **бурми.** Вратната изрезка, краищата на предниците и триъгълните вставки са обточени с червена и зелена тясна ивица плат.

Престилката е вълнена, диметна, раирана по основата и вътъка с червени, сини, зелени и жълти ивици. Долният ѝ край е обкичен с червени и сини вълнени конци.

Забрадката и накитите сочат и утвърждават новото социално положение на невестата. Косата на омъжената жена още от деня на сватбата се сресва на **кокуда,** навита на тила. Над нея се поставя зелена обнизана с монети **капа,** прикрепена с метален подбрадник. Отгоре се поставя диагонално прегънат **ръченик.** Той е памучен, лит, с везмо и дълги памучни ресни в двата края. На върха на главата се поставя червен копринен плат на широка ивица, обвиващ кокудата и завързан на ключ, украсен с нанизи от монети, наречени **китки** и **цалуфи.** Отзад на гърба се провесват три реда нанизи от охлюви, синци и кичила, наречени **плитки.**

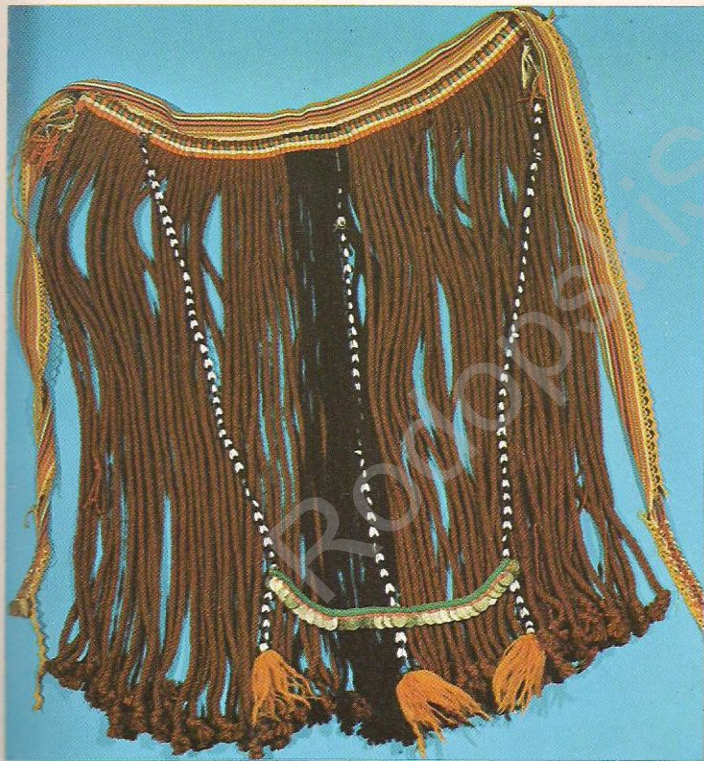
Краката са обути в калцуни и червени чехли, произведения на абаджийството и чехларството.

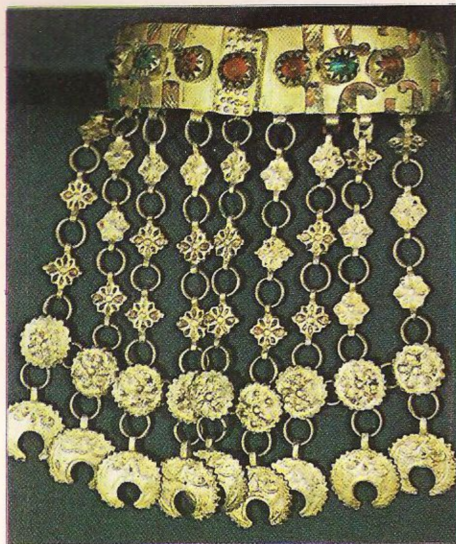
Ръкавници от с. Кушланли, Гюмюрджинско
Варежки д. Кушланли Гюмюрджинского района
Handschuhe aus dem Dorfe Kuschlanli, in der Gegend von Gjumjurdshina

Гайтан от с. Кушланли, Гюмюрджинско
Галун д. Кушланли Гюмюрджинского района
Besatzband aus dem Dorfe Kuschlanli in der Gegend von Gjumjurdshina

Невестински костюм от с. Манастир, Гюмюрджинско. Краят на XIX в., инв. № 3058 $_{1-16}$
Костюм невесты д. Монастырь Гюмюрджинского района конца XIX века, инв. № 3058$_{1-16}$
Brautkleid aus dem Dorfe Manastir, in der Gegend von Gjumjurdshina, Ende des 19. Jh., Inv.-Nr. 3058$_{1-16}$

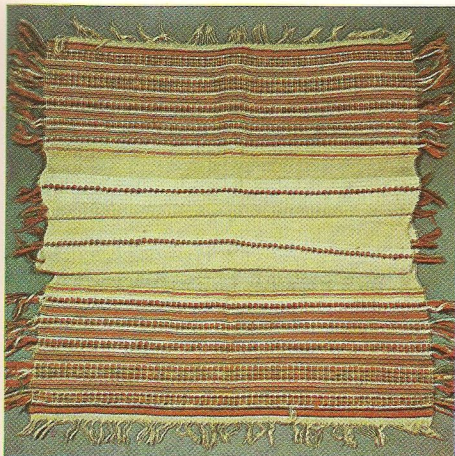

Гердан от с. Сачанли, Гюмюрджинско
Бусы д. Сачанли Гюмюрджинского района
Halskette aus dem Dorfe Satschanli, um Gjumjurdshina

Овчарски костюм от с. Сачанли, Гюмюрджинско. Краят на XIX в., инв. № 207_{1-7}
Костюм пастуха д. Сачанли Гюмюрджинского района конца XIX века, инв. № 207_{1-7}
Schäferanzug aus dem Dorfe Satschanli, in der Gegend von Gjumjurdshina, Ende des 19. Jh., Inv.-Nr. 207_{1-7}

Яглък от с. Жълтуша, Ардинско
Полотенце/„яглык"/ д. Жылтуша Ардинского района
Tuch aus dem Dorfe Shaltuscha, um Ardino

Невестински костюм на преселничка от с. Сачанли, Гюмюрджинско. Краят на XIX в., инв. № 1561_{1-8}
Костюм невесты-переселенки д. Сачанли Ардинского района конца XIX века, инв. № 1561_{1-8}
Brautkleid einer Einsiedlerin aus dem Dorfe Satschanli, um Gjumjurdshina, Ende des 19. Jh., Inv.-Nr. 1561_{1-8}

НАРОДНИ НОСИИ ОТ ИВАЙЛОВГРАДСКО

Женски костюм от с. Свирачи. Краят на XIX в.

Населението от с. Свирачи е старо, българско, преселено от Мала Азия през 20-те години на XX в. То е потомък на изселили се преди два века жители на с. Горноселци, Ивайловградско, в Мала Азия. Носията от с. Свирачи представя местната традиционна носия и от селата Покрован, Хухла и Камилски дол в един по-ранен етап на развититето ѝ.

Костюмът е съставен от риза, сая, пояс, престилка, тестемел.

Ризата е памучна, ушита от лито платно в права туникообразна кройка. **Средищнотопарче плат,бой,** е разширено със странични клинове, започващи от рамото. Ръкавът е правоприкачен, разширен с правоъгълно парче плат, започващо от рамото. Полите и краищата на ръкавите са извезани със стилизирани растителни орнаменти. Най-стара е т.н. **партена риза,** с червени апликации по полите. Разпространени били също ризите с **черни поли, кулизмите, деведерчетата,** наречени в зависимост от везбената украса на полите.

Над ризата се носи **бяла сегя,** памучна сая с туникообразна кройка и клинати поли, с къс, правоприкачен ръкав. Ушита е от **политно платно.** Украсена е с гайтанни обтоки и линеарно везмо по полите, пазвата и ръкавите и около съединителните шевове. Ръкавите са апликирани с червен памучен плат, пазвата е извезана с **лъкатушки** и **криалушки,** полите са подчертани с черни **пътеки.** На рамената са пришити червени кичилки, **пукалчета.**

Поясът е вълнен, диметен, черен, раиран по вътъка с бели ивици. Краищата му също са обкичени с червени **пукалчета.**

Престилката, наречена **игличински скутник,** е вълнена, тъкана в късана техника на основата на литата. Цялото ѝ поле е орнаментирано с бели триъгълни мотиви на червен фон.

Забраждането е с бял памучен двуплат **тестемел** със ситни тъканни мотиви по ъглите в червено. Премята се прегънат по диагонал над ниска ореолоподобна подложка, **тура,** прикрепена с обнизан с монети подбрадник.

Орнаментирани на **разбоя калци** изпълват пространството между полите на ризата и шарените вълнени чорапи.

Женски празничен костюм от с. Покрован, Ивайловградско. Началото на XX в.

Покрован е старо село с местно българско население. До 1913 година то се състояло от седем български и една турска махала. След разоряването на селото през 1913 г. бялата женска носия се заменя с чернодрешно облекло: **бялата сегя** с черен литак, везаният скутник с тъкана орнаментирана престилка.

Ризата е памучна с **бели поли,** в туникообразна кройка. Украсата по полите е ажурена. Продължава носенето на риза с орнаментирани на **разбоя** поли със стилизирани мотиви, **дирки,** подчертани с линеарни обтоки, **бабки** и **върчички.** Появява се кенарената украса, **гиздав кенар, топчета кенар.** Към сватбения костюм продължава носенето на традиционната везана риза с черни растителни мотиви, **кулизмичките,** съчетавана в миналото с **бяла сегя.**

Над ризата се носи **литак,** вълнена дреха в саяна кройка и дълъг ръкав. Полите и пазвата са извезани с дребни растителни орнаменти, **хурчички** и гайтанни обтоки. Традиционният **пояс** е черен, с бели ивици по вътъка. Постепенно той се изключва от облеклото.

Престилката е наречена **скутник.** Тя е вълнена, в ломена тъкан. Полето ѝ е орнаментирано с дребни тъканни мотиви, **черешки,** изпълнени с цветни вълнени конци. В зависимост от тъканните орнаменти е на лице голямо разнообразие на престилките: **алян скут, киткин скут, дребни везма, очите, жълт пис тракала** и др.

Забраждането е запазено в традиционния си вид, косата е сплетена на две плитки. Под забрадката се поставя изработена от плат подложка, наречена **чучка,** прикрепена с подбрадник. Тестемелът се носи поставен свободно върху подложката и спуснат назад. Прикрепва се към главата с множество манистени накити, **лулички, китки, лепетарчета.**

Чорапите са вълнени, черни, орнаментирани с растителни мотиви, **мингалчета, посрещнати китки, голямата шарилка** и др.

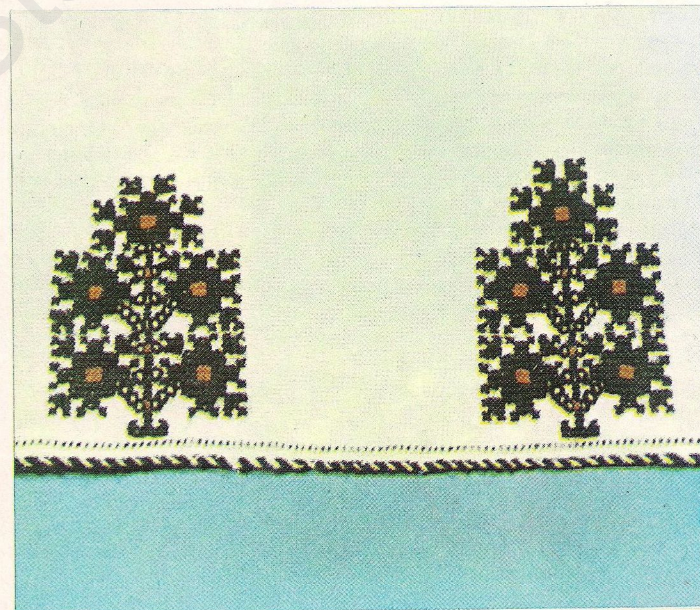
Женски костюм от с. Свирачи. Краят на XIX в., инв. № 736_{1-7}
Женский костюм д. Свирачи конца XIX века, инв. № 736_{1-7}
Frauenkleid aus dem Dorfe Swiratschi, Ende des 19. Jh., Inv.-Nr. 736_{1-7}

Жени от с. Свирачи на работа с ръчна тепавица
Женщины д. Свирачи на работе с ручной сукновальней
Frauen aus dem Dorfe Swiratschi bei der Arbeit mit einer manuellen Walkmühle

Женски празничен костюм от с. Покрован. Началото на XX в., инв. № 2109_{1-6}
Женский праздничный костюм д. Покрован начала XX века, инв. № 2109_{1-6}
Festliches Frauenkleid aus dem Dorfe Pokrowan, Anfang des 20. Jh., Inv.-Nr. 2109_{1-6}

Везбен мотив **колизмите** *по полите на женска риза от с. Хухла*
Мотив вышивки „колизми" на подоле женской рубахи д. Хухла
Gesticktes Modell — Kolismi — an den Röcken des Frauenhemdes aus dem Dorfe Huchla

Женски празничен костюм от с. Камилски дол, Ивайловградско, Началото на XX в.

Камилски дол е старо българско село. Женската традиционна носия е била бяла, еднаква с тази от с. Покрован и Хухла. През Междусъюзническата война селото е опожарено. Оттогава традиционната носия се изоставя, възниква сукманеното обекло под влияние на женските носии от Свиленградско.

Ризата е бяла, памучна, с туникообразна кройка. Полите й са **орнаментирани** дребни тъканни мотиви, **риза с поли.**

Над нея се носи сукман. Той е вълнен, черен, в лита тъкан, с туникообразна кройка, без **ръкави.** Полите му са извезани с дребни растителни мотиви и са обточени с гайтани. Предхожда се от саян тип горна дреха, литак, до 30-те години на XX в., преди това – от **бяла сегя.**

Престилката е вълнена в ломена техника, орнаментирана с геометрични мотиви, наречена **шалеен скутник.**

Тестемелът е домашнотъкан, двуплат, повдигнат от мека подложка, **тура,** обнизана с маниста и монети. Над нея се носи червен **чумбер,** обнизан с монети, със спуснати навън краища, **ушички.**

Чорапите са вълнени, плетени, с растителни орнаменти, **дирки.** Традиционните чорапи били бели, шарени и се носели с **жълти мести** и **червени льокви.** До късно в костюма се запазват традиционните женски гащи, **зигарки,** с примитивна старинна кройка. Състоят се от два крачола, съединени единствено с навървената връв, орнаментирани на разбоя с растителни мотиви.

Женски костюм от с. Долно Луково, Ивайловградско. Краят на XIX в.

Селото е със старо местно българско население. Женската носия спада към сукманения тип. Тя бележи сходство с носията от с. Горно Луково, Сив кладенец, Одринци, Ивайловградско, както и с тези от с. Голям и Малък Дервент, Дедеагачко и Каяджик, Софлийско.

Ризата е изтъкана на памучна основа с вътък от памук и коноп. Ръкавите, пазвата и полите са памучни и се наричат **постава.** Кройката е права, туникообразна, състои се от средищен плат **стан,** разширен странично с **клине.**

Ръкавът е дълъг и широк. Съединителният му шев е декориран с черна ивица, **пъчка. Полите** на ризата са допълнително пришити, декорирани с везбен мотив, **къпинките.** В по-старо време везбеният мотив по полите бил в три или пет реда, наречен **дърмонки, скалички** и др. Краищата на ръкавите също са извезани с черни вълнени конци, багрени с естествени бои, листа от **миждравка** или **тетря.** Везбеният мотив по ръкавите бележи голямо разнообразие на орнаменти: **деведерското везмо, двата ума, църното, деренките, гургурушките, малките и големи кукли, конето.**

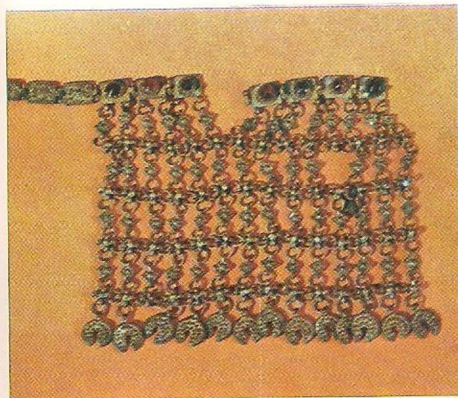
Сукманът, наречен още **хустан,** е памучен, черен или тъмносин, ушит от лито домашнотъкано платно в права туникообразна кройка, без ръкави, с малка пазвена изрезка. Средищният плат е разширен с клинове, започващи още от рамото. Отзад между големите клинове и средищното парче на гърба са вмъкнати малки клинчета, започващи от средата на гърба. Везбената украса е разположена по полите и пазвата. Старинният хустан е с везана направо върху плата пазва, наречена **питингут.** Тя е с квадратна форма с размери 20/20 см, а везмото е изработено с вълнени конци в червено, зелено, жълто, бяло. Елементите на шевицата са наречени **двор, дъбето,** скалите, кръснаците. По-късно се практикува изработването на пазвеното везмо отделно на **гергеф** и промяна на

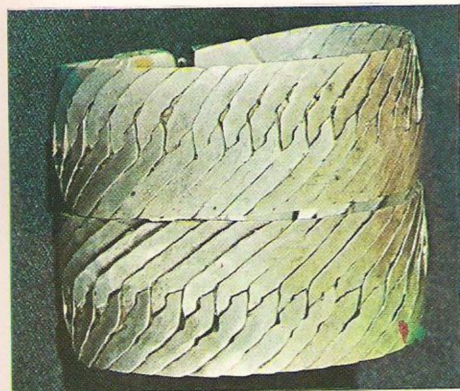
Гердан от с. Камилски дол
Бусы д. Камилски дол
Halskette aus dem Dorfe Kamilski Dol

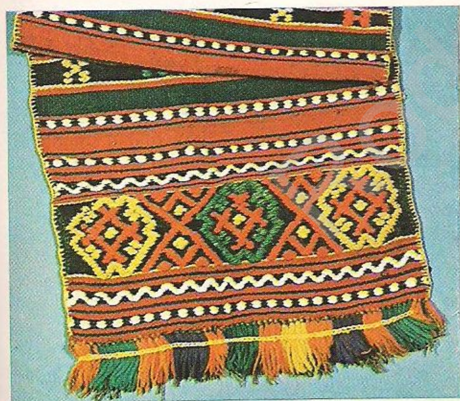
Гривна от с. Мандрица
Браслет д. Мандрица
Armband aus dem Dorfe Mandriza

Престилка от с. Мандрица
Фартук д. Мандрица
Schürze aus dem Dorfe Mandriza

Женски празничен костюм от с. Камилски дол. Началото на XX в., инв. № 3272_{1-5}
Женский праздничный костюм д. Камилски дол начала XX века, инв. № 3272_{1-5}
Festliches Damenkleid aus dem Dorfe Kamilski Dol, Anfang des 20. Jh., Inv.-Nr. 3272_{1-5}

мотивите на везмото. Възрастните жени носят хустани с орнаментика, изтъкана на **разбоя,** в стила на престилчената орнаментика, с геометрични мотиви, **огрибки, жабки** и др. През зимата памучният хустан се заменя от вълнена дреха в туникообразна кройка, наречена **гриже.**

Престилката е вълнена, ломѐна, с геометрични мотиви в **късана** техника. Цялото поле е изпълнено с хоризонтални ивици, **дворове,** като в долния край са разположени тъканните орнаменти, наречени **дърмонки, дерленки, паяците, биволските очи.** От първата половина на XX в. орнаментиката на престилката се обогатява, като мотивите запазват формата си, но стават по-едри и пъстроцветни. Основният традиционен колорит на престилката се запазва като се съчетава червено и бяло, розово и синьо и или зелено, тъмночервено и жълто.

Поясът е неделима част от женското облекло. Тъче се от вълна и памук или вълна и домашноточена коприна. Колоритът е характерен с розовия, синия, червения цвят. Ушит е от навита спираловидно тясна ивица плат, като обгръща веднаж талията. Над него се опасва шарена **зунка,** вълнена или копринена с характерен колорит.

Особено типично е забраждането с дълга памучна **кърпа,** с ресни и везмо в краищата, прегъната по диагонал и преметната със свободно спуснати на гърба краища. Косата на омъжената жена е събрана на върха на главата на **кокуда.** Забрадката е пристегната над кокудата с тясна и дълга копринена черна ивица, наречена **скепа,** завързана на челото на **ключ.** Забраждането символизира невестинство и целокупно семейство. В състояние на траур не се връзва **ключ** и цялата **скепа** се навива на главата.

Женски всекидневен костюм от с. Мандрица, Ивайловградско. Краят на XIX в.

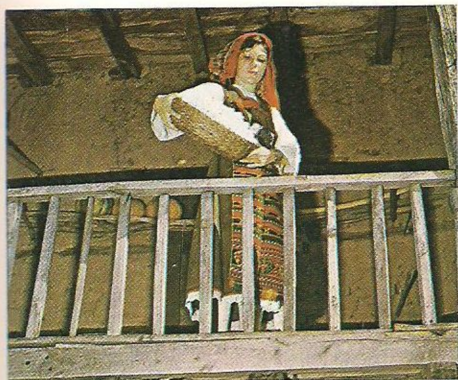
Мандрица е старо село, основано преди няколко века от преселници овцевъди, които още отрано са се смесили със завареното в този край старо българско население. През 20-те години на XX в. една част от жителите на селото се изселват и на тяхно място идват българи от Западна Тракия, Дедеагачко, Софлийско и Димотишко. Битът на потомците на някогашните преселници почти се е уеднаквил с бита на местното българско население.
Женската носия е сукманена и бележи сходство с носията от съседните села и с тази на преселниците от Западна Тракия.

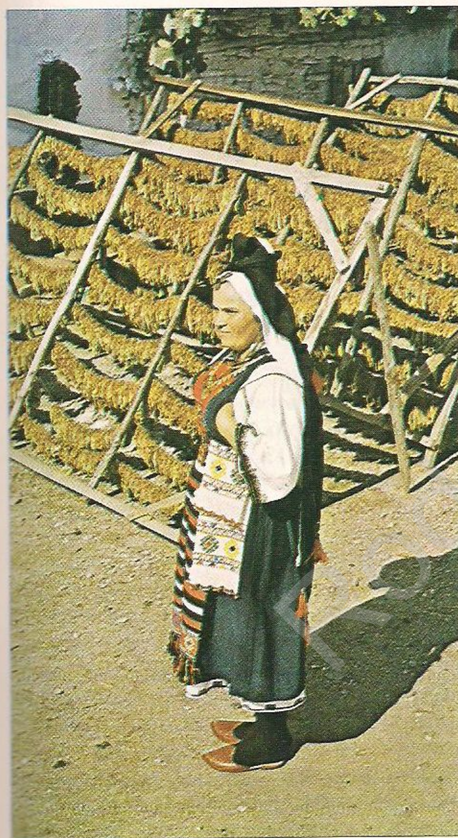
Ризата е от памук и коприна. Коприната е добита чрез точене при домашни условия на произведени в селото пашкули на копринената буба. Тя се употребява за кенарена украса по основата на плата или за основа и вътък на плат за ризи и поли на сукмани. Кройката на ризата е туникообразна. Полите на ризата са допълнително пришити, украсени с ръчноплетена дантела. Кенарената украса е около съединителните шевове на ризата и се нарича **стамболски кенар.**
Сукманът, наречен още **жълт хустан** е памучен, ушит от дебел лит плат в туникообразна кройка, без ръкави, с малък пазвен отвор. Средищното парче плат е разширено със странични клинове, започващи от рамото и оформящи раменния отвор. Отпред на пазвата са оставени два процепа, **маскалиди,** подчертани с обтока от червен гайтан. Отзад на полите при боядисване са оставени три бледи кръгли петна, **дамги,** служещи за украса и като знак за възрастовото и семейното положение на

Женски костюм от с. Мандрица. Краят на XIX в., инв. № 2407_{1-6}
Женский костюм д. Мандрица конца XIX века, инв. № 2407_{1-6}
Damenkleid aus dem Dorfe Mandriza, Ende des 19. Jh., Inv.-Nr. 2407_{1-6}

Женски костюм от с. Долно Луково. Краят на XIX в., инв. № 2060_{1-6}
Женский костюм д. Долно Луково конца XIX века, инв. № 2060_{1-6}
Damenkleid aus dem Dorfe Dolno Lukowo, Ende des 19. Jh., Inv.-Nr. 2060_{1-6}

Женска носия от с. Долно Луково. Началото на XX в.
Женская одежда д. Долно Луково начала XX века
Frauentracht aus dem Dorfe Dolno Lukowo, Anfang des 20 Jh.

жената. **Хустаните с дамги** се носят от моми и млади невести.

Престилката е с памучна основа, вълнен вътък, в ломена техника. Полето ѝ е разделено на хоризонтални цветни **дворове,** в които са втъкани геометрични орнаменти, наречени **биволско око.**

Металният колан, **пояс,** е задължителен елемент към женския костюм. Той е занаятчийско произведение, изработен от нанизани на плат сплеснати метални пръстени. Закопчава се с помощта на правоъгълни пафти, украсени с емайл и филигран. Закопчаването е прикрито с продълговата плочка, напомняща църковни **олтарни врати с изображение** на двуглав орел. Украсата е релефна, геометрична.

Забрадката е преметната на главата по специфичен начин с един поставен на върха на главата край, а другият е спуснат свободно назад. До началото на XX в. била предхождана от домашнотъкана двуплата забрадка, наречена **напаза,** с орнаметирани на разбоя краища.

Женски костюм от кв. Лъджа, Ивайловград. Краят на XIX в.

Днешните жители на кв. Лъджа са преселници от с. Мандър, Мала Азия, дошли в този край през 20-те години на XX в. По предание се знае, че всички българи от с. Мандър са родом от Чирпанско, напуснали преди няколко века родния край, търсейки по-сигурно препитание.

Женският костюм се комплектува от риза в туникообразна кройка и широка везбена украса по полите. Орнаментите са растителни, стилизирани, в червено, зелено, жълто, оранжево, синьо. Съществуват три вида ризи в зависимост от везбения орнамент: **Голямата риза с шарените каваци, пръстените, трите шипа.**

Голямата риза с шарените каваци е с непрекъсната широка везбена ивица по полите, с редуващи се стилизирани растителни мотиви, групирани в квадрати, между които се редуват стилизирани стволове на тополи. Основният мотив на ризата, **трите шипа,** е клонче с три върха, излизащи от ромб с вписан кръст в оранжевочервена гама. Ризата **пръстените** е подобна на **голямата** риза, но с по-дребно везмо. Всеки везбен мотив има и тъканен вариант, разработен по полите на ризите към всекидневния костюм.

Над ризата се носи **сукман** с туникообразна кройка, без ръкави, ушит от лит вълнен плат. Пазвеният отвор е с триъгълна форма, без украса, обточен с вълнени конци. Полите на сукмана са везани с широка ивица релефно везмо в преобладаващ бял цвят, разположена високо над краищата им. Разпространени са следните названия на сукманеното везмо в зависимост от орнаментите: **пярнатки, Желяно, Голямти Недяни, Малки Недяни, виени юрмянки** и др.

Поясът е вълнен, в диметна тъкан, тъмнокафяв с втъкани по вътъка сини мотиви.

Престилката е вълнена, лита, с втъкани по основата геометрични мотиви с цветни вълнени конци. В зависимост от орнамента престилките са известни с много разновидности: **килим престилка, дваги совалки, вратчички, бъркани писмети.**

Отзад на кръста под пояса до началото на XX в. се носели две **опашки,** тесни ивици плат, стигащи до края на полите. Те били апликирани с червен плат, извезан с дребно везмо. Завършвали с цветни ресни.

Забрадката е **дюлбен със сачаци,** предхождан от домашнотъкана двуплата забрадка. Под нея се носи малка червена капа. Невестинският дюлбен се украсява с метален накит, **трепка.**

Женски костюм на преселничка от с. Каяджик, Софлийско. Началото на XX в.

Около сто семейства от с. Каяджик, Софлийско, се заселват в Ивайловград през 20-те години на XX в. Заедно с българите-преселници от с. Малък Дервент, **Кутруджа,** Софлийско, с. Караклисе, Димотишко, от Лозенградско, Узункюприйско и Серско, те променят народностния облик на града, придавайки му своеобразна етнографска специфика.

Женското облекло от с. Каяджик спада към сукманения тип българско народно облекло, характерно и за селата Голям и Малък Дервент, Софлийско, Долно и Горно Луково, Ивайловградско.

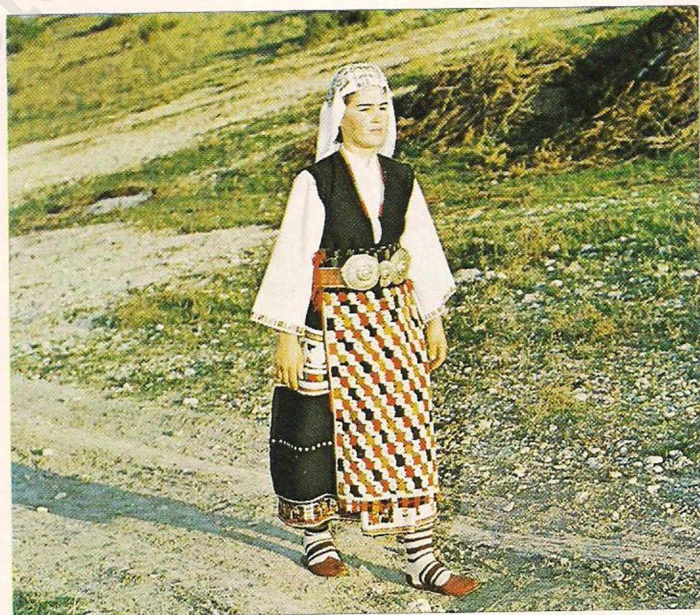
Ризата е памучна, бяла, с туникообразна кройка, и правоприкачен ръкав. Страничните клинове започват от под мишницата. Краищата на ръкавите са извезани с черно везмо, изпълнено с вълнени конци. Мотивите на везмото са характерни и за ризата от с. Долно Луково и носят названието **къпинките, църното** и др.

Сукманът е памучен, черен, с туникообразна кройка, без ръкави, с дълбока раменна изрезка. Пазвеният отвор е малък. Средищното парче плат, служещо за предница и гръб е разширено странично с по два клина. Външният започва от рамото, като се разширява надолу. Другият е вмъкнат между външния клин и средищния плат. Украсата на сукмана е съсредоточена по пазвата и полите, изразена в гайтанни обтоки и дантелена обшивка. Везмото на пазвата е изпълнено с вълнени цветни конци в **растителни** орнаменти.

Престилката е вълнена, в **ломена** тъкан с памучна основа. Вътъкът се редува по полето на престилката в тесни ивици. На

Пафти от кв. Лъджа
Пряжки из кв. Лыджа
Agraffen aus dem Stadtviertel Ladscha in Iwailowgrad

Женски костюм от кв. Лъджа, Ивайловград, носен от преселничка от с. Мандър, Мала Азия. Краят на XIX в., инв. № 1376_{1-8}
Женский костюм кв. Лыджа Ивайловграда, ношенныи переселенкой д. Мандыр, Малая Азия, конца XIX века, инв. № 1376_{1-8}
Frauenkleid aus dem Stadtviertel Ladsha in Iwailowgrad, getragen von Einsiedlerinnen aus dem Dorfe Mandyr, Kleinasien, Ende des 19. Jh., Inv.-Nr. 1376_{1-8}

цвят е черен, червен, жълт и бял. В двата края на престилката ритъмът на цветните ивици е нарушен от снопове потесни ивици в зелено, цикламено, червено и **жълто**. В долния край на престилката са втъкани геометрични орнаменти, **паяците.** Странично престилката е обточена с цветни гайтани, а в долния край е обкичена с цветни ресни.

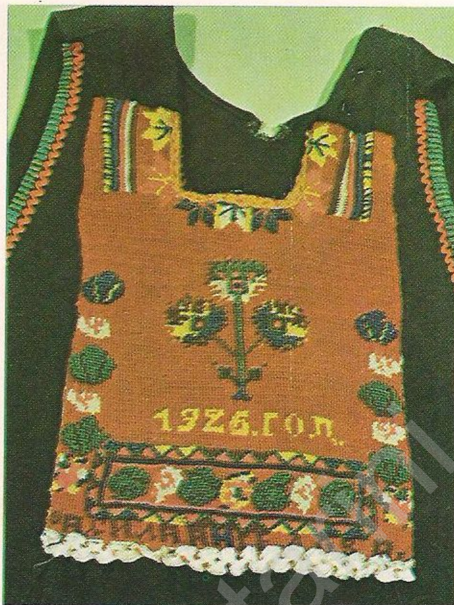
Поясът е вълнен, в лита тъкан, раиран по основата и вътъка с тесни червени, черни и лилави ивици. Ушит е **чрез спираловидно** навиване на плата. В единия край завършва с желязна кука, **гачка.** Над него се запасва вълнена пъстроцветна **зунка.**

Забрадката е фабрична, вълнена. До началото на XX в. забраждането се осъществявало с памучен тесен **ръченик,** преметнат на главата със **свободно спуснати** на гърба краища, обкичени с дълги бели ресни. Над ръченика се завързвала тясна и **дълга** ивица черен плат, **скепа,чийто краищасе** спущали свободно **на гърба.** Подобно забраждане имали носиите от с. Долно Луково, Ивайловградско, Голям и Малък Дервент, Дедеагачко и Сачанли, Гюмюрджинско.

Женски костюм от Ивайловград. Краят на XIX в.

До 1913 г. населението на Ивайловград се състои предимно от погърчени българи, дошли от съседните села Покрован, Гугутка и Камилски дол. През 20-те години на XX в. на мястото на изселилото се погърчено население се заселват българи от Беломорска Тракия и Мала Азия.

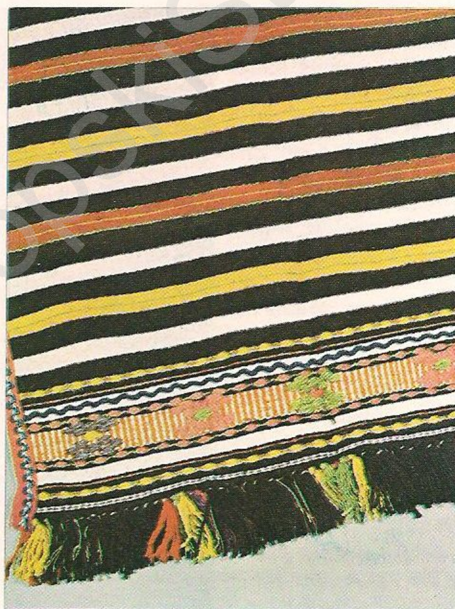
Облеклото на градското население до началото на XX в. отразява взаимодействието между местната традиция и модното градско влияние, проникващо от Одрин и Цариград, явление характерно за облеклото и кул

Везмо на сукман от с. Голям Дервент, Дедеагачко

Вышивка на сарафане с д. Голям Дервент Дедеагачкого района

Stickerei am Kleiderrock aus dem Dorfe Goljam Derwent bei Dedeagatsch

Престилка от с. Каяджик, Софлийско

Фартук с д. Каяджик Софлийского района

Schürze aus dem Dorfe Kajadshik bei Soflu

Женски костюм на преселничка от с. Каяджик, Софлийско. Началото на XX в., инв. № 3346_{1-5}

Женский костюм переселенки д. Каяджик Софлийского района начала XX века, инв. № 3346_{1-5}

Frauenkleid einer Einsiedlerin aus dem Dorfe Kajadshik bei Soflu, Anfang des 20. Jh., Inv.-Nr. 3346_{1-5}

турата на всички наши градове от епохата на Възраждането.

Ризата към женския костюм е копринена, бяла, домашнотъкана. Кройката е туникообразна. **Страничните** клинове продължават към ръкавите и стигат до **китката** на ръката. Раменната част е за**творена с** тясно **дълго** парче плат. **Пазвеният отвор,** краят на ръкавите и **полите са обшити** с тясна фина дантелка. **Горната** дреха, носена над ризата се нарича **фустан.** Ушита е от копринен домашнотъкан или фабричен плат, с широки надиплени поли и вталена горна част. Ръкавът е дълъг, с лек набор в раменете. Пазвеният отвор стига до талията. Яка няма.

Престилката липсва към празничния костюм, но към всекидневния е постоянен елемент. Тя била домашнотъкана или ушита от фабричен щампован плат. Над фустана се носи къса горна дреха, **салтамарка,** ушита от сукно, подплатено с агнешка кожа. Краищата на предниците са обточени с лисича кожа. Тя е празнична дреха за заможна млада жена. Успоредно с нея се носи везана със сърма **салтамарка,** присъща за костюма на млади жени и моми.

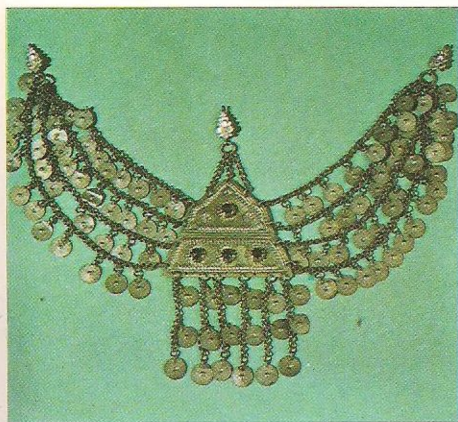
Забраждането е типично за епохата. **Чумберът** се украсявал с плетени **на ръка кенета.**

Носели се везани с мъниста или изработени от кожа, чехли.

Мъжки празничен костюм от Ивайловград. Началото на XX в.

Ризата е памучна, бяла с туникообразна кройка, клиновете стигат до мишницата. Ръкавът е правоприкачен, в долния край завършва с маншет. Пазвеният процеп е дълбок, яката е обшита с цветен ширит. **Потурите** са черни, вълнени, ушити от

Накит от кв. Лъджа, Ивайловград
Украшение кв. Лыджа, Ивайловград
Schmuck aus dem Stadtviertel Ladscha in Iwailowgrad

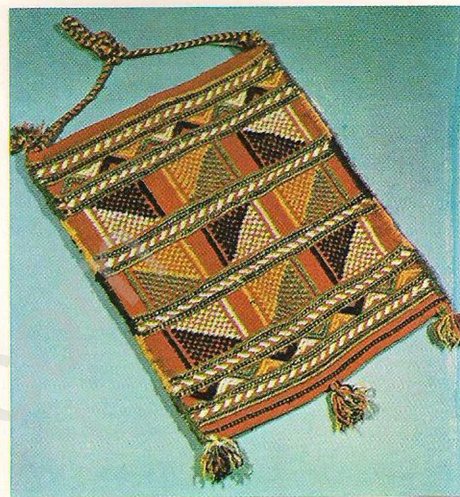
Женски градски костюм от Ивайловград. Краят на XIX в., инв. № 195_{1-5}
Женский городской костюм из Ивайловграда конца XIX века, инв. № 195_{1-5}
Städtisches Frauenkleid aus Iwailowgrad, Ende des 19. Jh., Inv.-Nr. 195_{1-5}

Мъжки празничен костюм от Ивайловград. Началото на XX в., инв. № 196_{1-6}
Мужской праздничный костюм из Ивайловграда начала XX века, инв. № 196_{1-6}
Festlicher Herrenanzug aus Iwailowgrad, Anfang des 20. Jh., Inv.-Nr. 196_{1-6}

домашнотъкана аба, обточени с черен вълнен гайтан.
Поясът е червен, домашнотъкан, диметен.
Над ризата се носи копринена **антерия,** ушита от домашнотъкан плат, раирана по основата със светлокафяви и сини ивици. Ръкавът е дълъг, правоприкачен. Пазвеният отвор е затворен с телени копчета. Копринените антерии са местна специфика, носени от заможните граждани, които били състоятелни пашкулопроизводители. Носели се още антерии, ушити от копринен плат с червена основа и зелен вътък. През зимата се носи **вълнена антерия** от домашнотъкана аба шита от абаджии. Копринените антерии са украсени с копринен черен или кафяв гайтан. Предницата от яката до пояса и ръкавите от китката до лакътя се обшивали с гъста редица гайтанени копчета или метални звънтящи сферички, **камбанки.**
Над антерията се носи копринен елек, кафяв, обточен с черен копринен гайтан по предниците, раменете и гърба, които са обшити с растителни орнаменти, изпълнени с копринен гайтан.

Женски костюм от с. Драбишна.
Началото на XX в.

Драбишна е село с местно българско население. Женското облекло от началото на XX в. бележи преход от традиционното сукманено към съвременното, повлияно от градското възрожденско облекло от Ивайловград.
Ризата е памучна, бяла, с туникообразна кройка, без украса. Над нея се облича **фустанела.** Тя е ушита от домашнотъкан копренен плат с червен вътък и зелена основа. Полите на дрехата са широки, надиплени, талията е подчертана, горната част на дрехата е силно вталена, ръкавът е с оформено рамо. Пазвата се закопчава с телени копчета, вратната изрезка е обшита с дантела.
Над **фустанелата** се облича **блуза** или **антерия,** ушита от домашнотъкан копринен плат, с подчертана талия и разширяване надолу. Тя е с дълъг ръкав. Пазвеният отвор е подчертан с бяла дантела.
Престилката е копринена, широка.
Забрадката се нарича **политка.** Тя е фабрична, обшита с плетена на ръка дантела, **сачак.**
Подобно облекло се разпространява във всички български източнородопски села след изоставянето на традиционното народно облекло. Това става след Освобождението и особено след Балканската война, свързано е с утвърждаването на капиталистическите отношения в този край.

Торба от с. Пелин
Мешок д. Пелин
Umhängebeutel aus dem Dorfe Pelin

Женски костюм от с. Драбишна. Началото на XX в., инв. № 215$_{1-4}$
Женский костюм д. Драбишна начала XX века, инв. № 215$_{1-4}$
Frauenkleid aus dem Dorfe Drabischna, Anfang des 20. Jh., Inv.-Nr. 215$_{1-4}$

НАРОДНИ НОСИИ ОТ КРУМОВГРАДСКО

Женски летен костюм от с. Аврен. Краят на XIX в.

Село Аврен е старо българско село с кореняшко население. През османското робство част от жителите му биват подложени на насилствена асимилация, която не унищожава българските корени на народната култура. Въпреки различието във вероизповеданието българи мохамедани и християни в миналото са имали общ традиционен бит и материална и духовна култура.

Ризата към женския работен костюм е памучна, бяла, в лита тъкан, с туникообразна кройка. Ушита е от домашнотъкан плат, раиран по основата със снопове от тесни жълти ивици. В зависимост от кенарената украса тя носи названието **топена риза.**

Над нея се облича **бяла аладжа,** наречена още **щипалка** заради сините ивици по основата, групирани по две. Кройката е саяна, страничните клинове са прави и тесни. Ръкавът е дълъг. Отзад на гръбната майка по полите е втъкана ивица от сини и бели вълнени конци по вътъка на тъканта, наречена **пирткав.** Ръбовете на дрехата са обточени с домашноплетен вълнен гайтан. Бялата аладжа е моминска дреха. След встъпване в брак тя отпада от облеклото на жената.

Престилката е вълнена, черна, в лита техника. Долният й край е обточен с ръчно изплетен цветен гайтан.

Забрадката е бяла,памучна. По време на работа се носи с преметнати на главата краища.

Гащите с допълнително пришити орнаментирани калци, **наречени едри калци,** са постоянен елемент на облеклото. Те са ушити от домашнотъкан плат с характерна кройка. Названията на отделните им части, **подбулка, педеник,** сочат връзката им с българската култура.

Женски празничен костюм от с. Аврен. Началото на XX в.

Ризата, известна под името **топена риза** е постоянен и основен елемент към женския празничен костюм. Тя е традиционна женска риза, носена от всички възрастови и социални групи на населението в селото.

Над нея при празничния костюм на жената се облича **аладжа.** Тя е сая с примитивна кройка, образувана от средищно парче плат, разширено странично с тесни прави клинове, стигащи до мишницата. Ръкавът е дълъг, правоприкачен. Между средищното парче плат и страничните клинове по полите са оставени малки странични цепки. Аладжата е ушита от вълнен, раиран по основата плат, в основен тъмночервен цвят. **Гръбната майка** е украсена с **пирткав.** Ръбовете на дрехата са обточени с ръчноизработен червен гайтан.

Престилката е черна, в лита тъкан, с гайтанна обтока в долния край.

Хърката е горна празнична дреха, ушита от фабричен памучен плат, подплатена с памук и тегелирана с шевна машина. Предниците и ръкавите са украсени с цветни апликации. Местна специфика са шарените чорапи, украсени със стилизирани растителни мотиви.

Традиционните гащи са с **виени калци,** орнаментирани на стана с геометричен мотив.

Момински костюм от с. Аврен. Краят на XIX в.

Местната българска носия е еднаква с носията на преселниците българи от Гюмюрджинско.

Ризата към моминския костюм е туникообразна, памучна, бяла. Полите са украсени с везбен стилизиран растителен орнамент, изпълнен с вълнени конци в червено и черно. Везмото обгражда целите поли на ризата и затова тя се нарича **битивита риза.** Риза с такова название е битувала към традиционния момински саян костюм от с. Гугутка, Ивайловградско. Наред с нея е позната и кенарена риза с везбен орнамент по страничните клинове, наречен **кукувица.**

Бялата сая е памучна, ушита от **диметен** плат. Кройката й е точно повторение на кройката на бялата сая към моминската носия на преселничките от с. Манастир, Гюмюрджинско. Съединителните шевове и ръбовете на дрехата са обточени с гайтани и апликации от червен памучен плат. Саята се носи със запретнати **крила,** забодени в пояса. Затова вътрешната страна на полите е обшита с апликация и везбен геометричен и линеарен орнамент с цветни конци, **вежки, бабки, пътчета, лъкатушки.** Същите орнаменти се повтарят по капаците на ръкавите и по пазвата.

Поясът е вълнен, диметен, раиран по основата и вътъка с бели ивици. Момите запасват пояса с ивата на плата нагоре.

Престилката е вълнена, лита, раирана по основата и вътъка с оранжеви, червени и жълти ивици.

Гахтанът се носи като постоянен елемент. Боядисаните в червено и синьо ресни са прикрепени към цветен колан, **кушаклък,** изтъкан от предена коприна.

Гунката е ушита от черна аба, украсена с гайтанни обтоки.

Тестемелът е памучен, двуплат с цветен кенар по краищата.

Пафти от с. Черничево

Пряжки д. Черничево

Agraffen aus dem Dorfe Tschernitschewo

Женски летен костюм от с. Аврен. Краят на XIX в., инв. № 3317_{1-4}

Женский летний костюм д. Аврен конца XIX века, инв. № 3317_{1-4}

Frauen-Sommerkleid aus dem Dorfe Awren, Ende des 19. Jh., Inv.-Nr. 3317_{1-4}

Женски всекидневен костюм от с. Аврен. Началото на XX в.

Той бележи еднаквост с женския костюм на преселничките от Гюмюрджинско, а така също и с костюма от с. Черничево, Крумовградско.

Ризата е кенарена, памучна, с туникообразна кройка. Тя е рязана в талията, полите са кенарени, поставени хоризонтално на основата на тъканта.

Грижът е вълнена дреха в саяна кройка, повтаряща тази на бялата сая. Ушита е от домашнотъкана вълнена аба. Носи се без запрятане на страничните клинове и това налага промяна в начина на украса. Преобладават гайтанните обтоки по полите, пазвата и ръкавите, както и везбената декорация. Носи се от омъжена жена.

Поясът е вълнен, традиционен за носиите на всички възрастови групи.

Престилката е вълнена, лита, раирана по основата и вътъка с оранжево, черно и жълто.

Гафтанът е традиционна напоясна принадлежност, носена от моми и омъжени жени.

Гунката е вълнена, черна, ушита от аба и украсена с гайтани.

От началото на XX в. се изоставя традиционния **тестемел.** Забраждането се извършва с фабрична забрадка, с привързани назад крайща, или с тънка бяла забрадка, **струнка,** украсена с характерния ръчноизработен накит от мániста, **вилка.**

Momински и женски всекидневни костюми от с. Черничево. Началото на XX в.

Моминският костюм е еднакъв с този от село Аврен и на преселниците от Гюмюрджинско.

Ризата е **кенарлиена,** памучна, ушита от лита тъкан. Тя е рязана в кръста и се нарича **насосана риза.** Полите са ушити от кенарено платно, тъкано по вътъка на тъканта. Ръкавите са разширени от лакъта надолу с кенарени клинове.

Предниците и гърба са без кенарена украса.

Над нея се облича бяла **сеге** с характерна саяна кройка, с постоянен начин на носене със запретнати на хълбока **клинове.** Полите, пазвата и ръкавите са украсени с апликации, гайтанни обтоки и везмо.

Поясът е диметен, тъмночервен. **Престилката** е вълнена, раирана по основата и вътъка с червени, оранжеви и зелени ивици. **Гунката** е ушита от черна аба и украсена с гайтани. **Гафтанът** е постоянен елемент към костюмите на моми и невести. Забраждането с **чумбер** е предхождано от носенето на домашнотъкан двуплат, кенарен тестемел.

Женският костюм е саян тип. За разлика от моминския при него функцията на горна дреха изпълнява черна вълнена дреха, **гриж.** Кройката е традиционна, еднаква за този тип облекло от селата **Аврен, Гугутка, Манастир, Гюмюрджинско. Украсата е от гайтанни обтоки, везмо и апликации, съсредоточена по пазвата, ръкавите и полите.**

Останалите елементи на женския костюм са традиционни и се носят от всички възрастови групи. Забраждането се извършва с **тестемел,** а по-късно с тюлена забрадка с червена ивица, **сертмя.**

Характерно украшение на главата е **вилката,** изработена от мániста, цветни конци и сламки. Прическата на омъжената жена се отличава от тази на момата по това, че двете плитки се сплитат **в едно.** Момите и невестите обуват на празник шарени чорапи, терлици, червени **лепки** или **папуци.**

Чорапи от с. Аврен
Чулки д. Аврен
Strümpfe aus dem Dorfe Awren

Женски празничен костюм от с. Аврен. Началото на XXв., инв. № 3330_{1-7}
Женский праздничный костюм д. Аврен начала XX века, инв. № 3330_{1-7}
Festliches Frauenkleid aus dem Dorfe Awren, Anfang des 20. Jh., Inv.-Nr. 3330_{1-7}

Женски празничен костюм от с. Черничево. Краят на XIX в.

Черничево е старо българско село. Населението му е преживяло през османското робство насилствена асимилация, в резултат на която част от населението бива помохамеданчено. Въпреки това са налице многобройни прилики в бита и културата между българи-мохамедани и християни, показващи българския корен на това население.

Носията на част от жените от с. Черничево е сходна с тази от с. Аврен. Освен това тя бележи еднаквост с носията на българското християнско население по материал, кройка, название на частите на костюма.

Ризата е памучна, бяла, с туникообразна кройка и кенарена украса, разположена около съединителните шевове на дрехата. Над ризата се носи вълнена червена раирана с бели ивици **аладжа.** Кройката е типична за саята. Полите са цепнати от двете страни между гръбната майка и страничния клин. Ниско по полата по гръбната майка е втъкан сноп от цветни ивици, **преткава.** Всички ръбове са обточени с ръчноизработен гайтан.

Престилката е вълнена, лита, черна на цвят. Долният й край е орнаментиран с цветни геометрични мотиви.

Над аладжата се носи черна вълнена **салтамарка,** извезана със сърма по предниците и гърба. Тя е присъщ елемент на празничното моминско и женско облекло.

Гащите са във **виени калци,** орнаментирани на стана и с характерна кройка. Шарените чорапи са украсени със стилизирани растителни и геометрични мотиви.

Пафтите са метални, ковани, с палметовидна форма и фестонирани **краища.** Украсени с релефно изображение на ягода със стебло и листа.

Прическата на момите и омъжените жени е на две плитки с рязани отпред на челото коси, **кодри.** Под забрадката се носи червена плъстена **шапка,** обнизана с монети и обвита с жълт чумбер. Забрадката се носи **забулена** под брадата.

Женски всекидневен костюм от с. Егрек. Началото на XX в.

Населението на с. Егрек бива насилствено помохамеданчено по време на османското робство. Въпреки това то е съхранило в бита си много елементи, сочещи неговия стар български произход.

Ризата е кенарена, памучна, бяла, в лита тъкан на платното и червени кенари около съединителните шевове. Кройката е туникообразна с правоприкачен ръкав. Над нея се носи **синя аладжа,** която е със саяна кройка. Ушита е от раиран по основата плат със сини и червени тесни ивици. Пазвата и ръкавите са обточени с ръчноизплетени гайтани. Предхождана от раирана със синьо **бяла аладжа.**

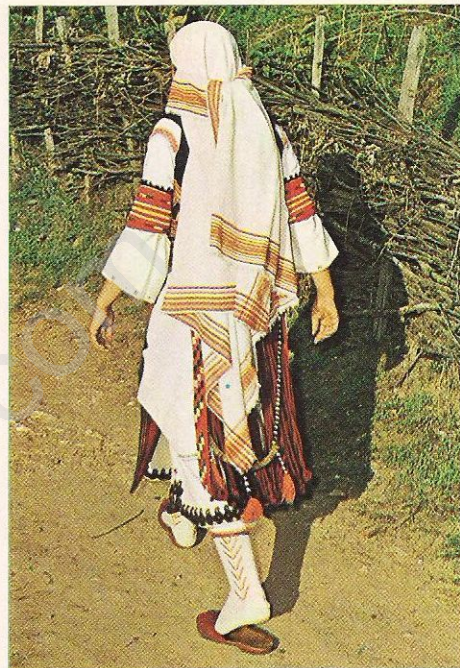
Престилката е лита, вълнена, червена, прикрепена към плетена на ръка цветна ивица, **рехка.**

Кюстията е горна памучна дреха, подплатена и тегелирана на машина, украсена с цветни апликации.

Носят се гащи с **кендисани калци,** памучни, бели, с традиционна кройка. Крачолите им са извезани с цветни растителни мотиви.

Характерни със своята украса са чорапите с **китка** на ходилото, с **гердан** на глезените и макасче на **петата.**

Манистените гердани се носят в няколко реда: **кюстеците** са низани от ситни цветни маниста, **синците** са от кехлибар и маниста, **ситен гердан,** низан от ситни маниста. Накитите се носят от всички възрастови групи.

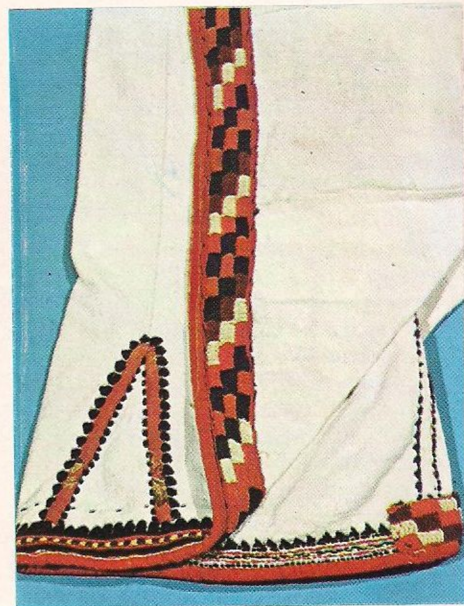
Момински костюм от с. Аврен
Девичий костюм д. Аврен
Jungfrauenkleid aus dem Dorfe Awren

Момински всекидневен костюм от с. Аврен. Краят на XIX в., инв. № 3350_{1-8}
Девичий ежедневный костюм д. Аврен конца XIX века, инв. № 3350_{1-8}
Alltags-Jungfrauenkleid aus dem Dorfe Awren, Ende des 19. Jh., Inv.-Nr. 3350_{1-8}

Женски всекидневен костюм от с. Аврен. Началото на XX в., инв. № 3351_{1-7}
Женский ежедневный костюм д. Аврен начала XX века, инв. № 3351_{1-7}
Alltags-Frauenkleid aus dem Dorfe Awren, Anfang des 20. Jh., Inv.-Nr. 3351_{1-7}

Везмо по полите на сая от с. Аврен
Вышивка на подоле саи д. Аврен
Stickerei an den Röcken des Saja-Kleides aus dem Dorfe Awren

Мъжки всекидневен костюм от с. Егрек. Краят на XIX в.

Костюмът се състои от риза, потури, пояс, антерия, принадлежности за обуване.
Ризата е памучна, бяла, в туникообразна кройка, с жълт кенар около съединителните шевове. Кенарът е **багрен** с естествени бои.
Потурите са вълнени, черни, ушити от домашнотъкана аба с характерна кройка. Съединителните им шевове са обточени с гайтан.Предхождани в миналото от **жълти** потури в естествен цвят на вълната.
Поясът е вълнен, в диметна тъкан, червен, раиран по основата и вътъка с бели **писове.**
Антерията е копринена, оранжева на цвят, ушита от домашнотъкано лито платно. Съединителните шевове са обточени с черен гайтан.
Над нея се облича черен вълнен **елек,** ушит от домашнотъкана аба, обточен с гайтани по ръбовете.
Чорапите са бели, плетени на ръка, вълнени, украсени с ажурени мотиви **гердани и муски.**
В пояса е забодена памучна кърпа, **яглъче,** с цветни орнаменти в краищата, **муски, дъсченик** и **бабки.**

Женски празничен костюм от с. Егрек. Краят на XIX в.

Ризата към женския празничен костюм е с традиционна кройка и украса. Кенарът е в червено, жълто и синьо. Над нея се носи **синя аладжа,** ушита от лит плат, изтъкан от памук и вълна за основа и памук за вътък, раиран в синьо, червено и черно, в традиционна кройка.
Престилката е червена, вълнена, в лита тъкан, с ръчноизплетени ресни.
Над аладжата се облича **кюстия,** памучна дреха, подплатена с памук и украсена с цветни апликации по предниците и ръкавите.
Носят се гащи с **кендисани калци** в традиционна кройка. Крачолите са украсени с везбени растителни орнаменти.
Краката са обути с **пъстри чорапи,** украсени с **китка и писа** и с кожени **терзиьоренски емении.** Те са направени от щавена говежда кожа от майстори-папукчии от с. Тихомир, /Терзьорен/, които снабдявали населението от цялата Източнородопска област с обувки, **емении.**
Пафтите са метални, кръгли, с релефна украса.
Момите-главеници и невестите носят на главата **шапка,** украсена с мониста, монети и везмо, с названия **жаби с петълки, хал с подписала** и **пуле.**
Над него се забражда **дюлбен** с **чапраз,** метална пластинка с релефи и две срещуположни куки.

Женски костюм от с. Тихомир. Краят на XIX в.

Тихомир е българско село със старинен характер на народната култура, **който** не е бил унищожен през османското робство въпреки насилствената религиозна асимилация на населението.
Ризата към женския костюм се нарича **вакла риза** в зависимост от кенарената украса на платното. Тя е туникообразна кройка, ушита от памучен лит плат. Средищното парче плат, наречено **майка** е разширено със странични клинове в цялата ширина на плата, които продължават към ръкава и образуват основната му част. На рамото ръкавът се затваря с тясно правоъгълно парче плат. Кенарената украса е съсредоточена околс съединителните шевове и представлява тесни тъмночервени и жълти ивици. В по-ранен период се е носела

Женски празничен костюм от с. Черничево. Краят на XIX в., инв. № 3223_{1-10}
Женский праздничный костюм д. Черничево конца XIX века, инв. № 3223_{1-10}
Festliches Frauenkleid aus dem Dorfe Tschernitschewo, Ende des 19. Jh., Inv.-Nr. 3223_{1-10}

Женско елече от с. Кушланли, Гюмюрджинско
Женская безрукавка /„елече“/ д. Кушланли Гюмюрджинского района
Frauenweste aus dem Dorfe Kuschlanli bei Gjumjurdshina

Чорапи от с. Горни Юруци
Чулки с д. Горни Юруци
Strümpfe aus dem Dorfe Gorni Juruzi

Момински и женски всекидневен костюм от с. Черничево. Началото на XXв., инв. № 3230_{1-7}, 3235_{1-7}
Девичьи и женские костюмы для каждого дня д. Черничево начала XX века, инв. № 3230_{1-7}, 3235_{1-7}
Alltags-Jungfrauen- und -Frauenkleid aus dem Dorfe Tschernitschewo, Anfang des 20. Jh., Inv.-Nr. 3230_{1-7}, 3235_{1-7}

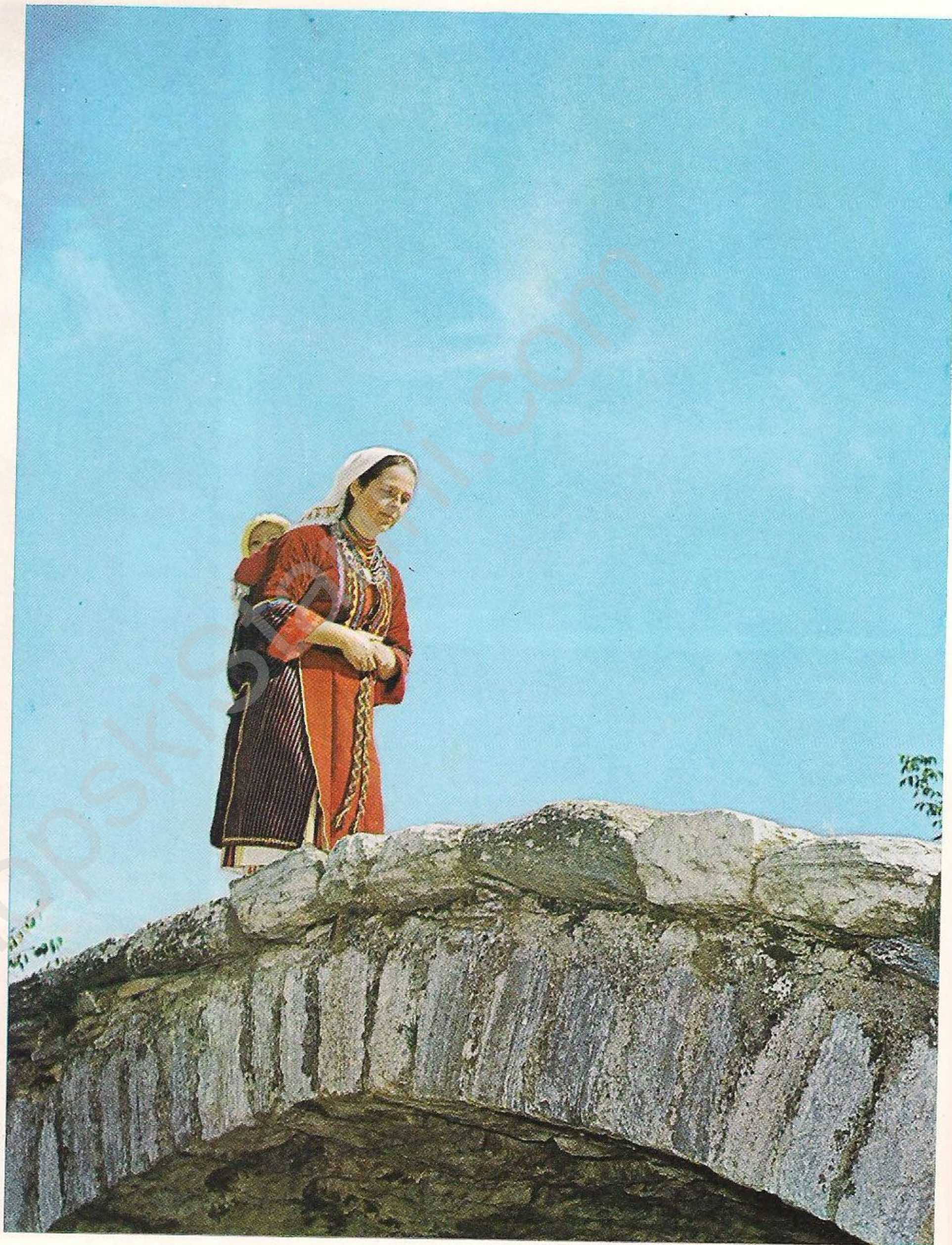
Женски всекидневен костюм от с. Егрек. Началото на XX в., инв. № 2726_{1-8}
Женский ежедневный костюм д. Егрек начала XX века, инв. № 2726_{1-8}
Alltags-Frauenkleid aus dem Dorfe Egrek, Anfang des 20. Jh., Inv.-Nr. 2726_{1-8}

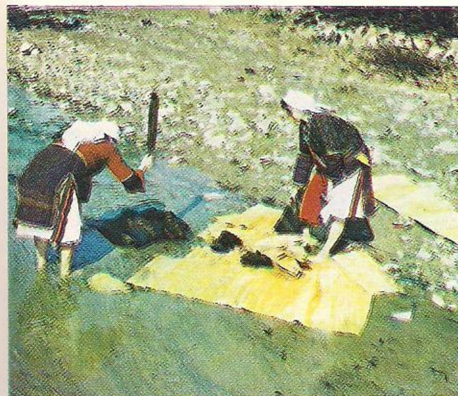
Жени във всекидневно облекло от с. Егрек
Женщины в одеждах для каждого дня д. Егрек
Frauen im Alltagskleid aus dem Dorfe Egrek

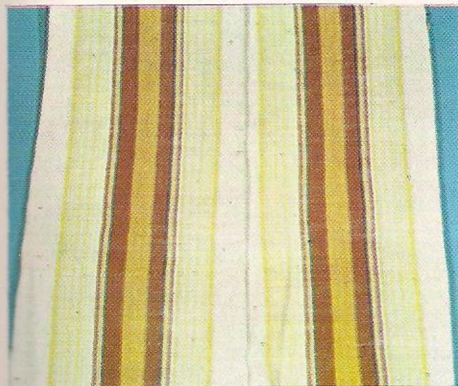
Кенарена риза от с. Егрек
Рубаха д. Егрек
Gesticktes Hemd aus dem Dorfe Egrek

Чорапи от с. Егрек
Чулки д. Егрек
Strümpfe aus dem Dorfe Egrek

Мъжки всекидневен костюм от с. Егрек. Краят на XIX в., инв. № 2730_{1-7}
Мужской костюм для каждого дня д. Егрек конца XIX века, инв. № 2730_{1-7}
Alltags-Herrenanzug aus dem Dorfe Egrek, Ende des 19. Jh., Inv.-Nr. 2730_{1-7}

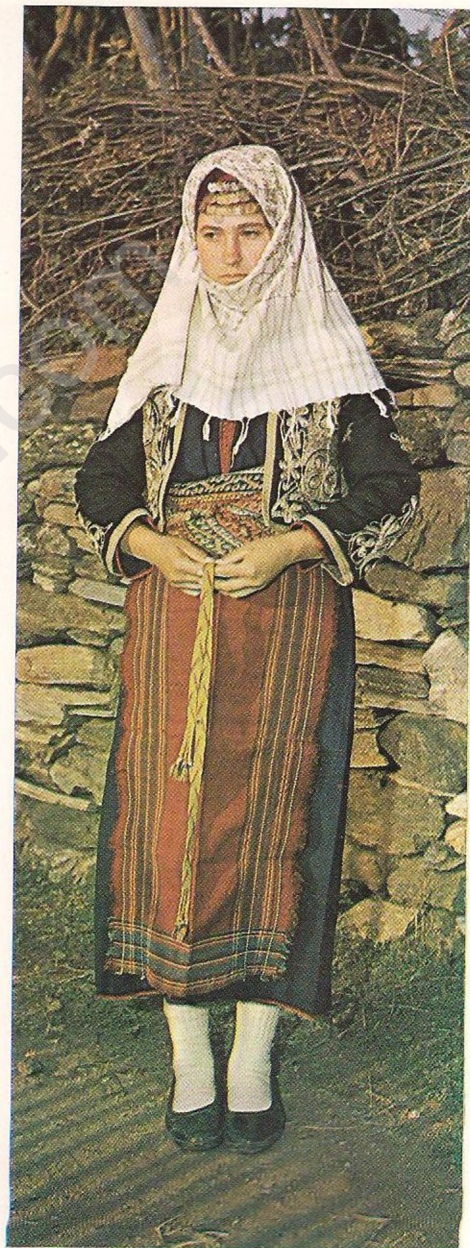

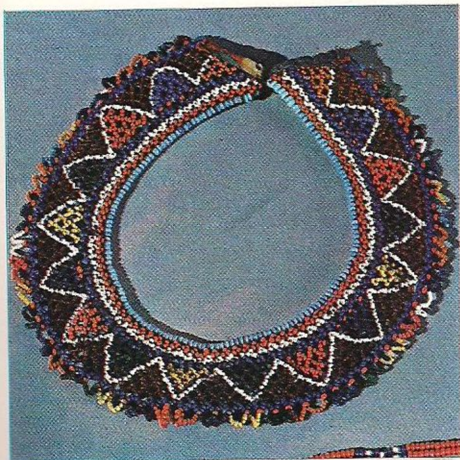

Пафти от с. Свирачи
Пряжки д. Свирачи
Agraffen aus dem Dorfe Swiratschi

риза с туникообразна кройка и правоприкачен ръкав.
Над ризата се облича **синя сая,** ушита от памучен лит плат в саяна кройка. Клиновете, разширяващи средищната **майка** са прави, тесни, удължени с **алтици** под мишниците. Между гърбната майка и страничните клинове са оставени малки процепи. Ръкавът е дълъг. Всички ръбове са обточени с червен вълнен ръчноизработен гайтан.
Носенето на **синя сая** е белег на моминство, главеници и омъжени жени носят раирана памучна **аладжа.**
Тя се препасва с вълнен пояс, **чумбер,** прегънат по диагонал.
Престилката, наречена **пищимал** е вълнена, червена, раирана по основата и вътъка с черни и сини ивици, затова се нарича още **причернет пищимал.** Чорапите са бели, с дребни орнаменти по петите, пръстите и глезените.
Забрадката се нарича **превешка.** Тя се

Момински празничен костюм от с. Тихомир. Краят на XIX в., инв. № 1126_{1-6}
Девичий праздничный костюм д. Тихомир конца XIX века, инв. № 1126_{1-6}
Jungfrauen-Festkleid aus dem Dorfe Tichomir, Ende des 19. Jh., Inv.-Nr. 1126_{1-6}

Манистен накит от с. Егрек
Украшение из бус д. Егрек
Glasperlenschmuck aus dem Dorfe Egrek

Женски празничен костюм от с. Егрек. Краят на XIX в., инв. № 2733_{1-11}
Женский праздничный костюм д. Егрек конца XIX века, инв. № 2733_{1-11}
Festliches Frauenkleid aus dem Dorfe Egrek, Ende des 19. Jh., Inv.-Nr. 2733_{1-11}

носи завързана над ухото на **чук.** Над нея се забулва памучен **чумбер.** Момите-главеници носят на главата **капа** и обвезана със сърма **салтамарка.** Момите сресват косата си на една плитка на гърба, с **плитчинки** отстрани на главата, **момите-главеници** носят много плитки. Невестата в традиционната си носия е с разплетена коса.

В селото е развит традиционният занаят **еменджийство, чехларство,** за производство на обувки от щавена говежда и агнешка кожа, наречени **емении, високи кундри, тулумби.** Тихомирските чехлари задоволявали нуждите на населението от цялата източнородопска област с обуща.

Мъжко лятно работно облекло от с. Токачка. Краят на XIX в.

Мъжкият костюм е белодрешен, с дълга бяла риза, препасана с ален пояс.

Ризата е памучна, с туникообразна кройка. Средното парче плат е разширено странично с клинове, които продължават към ръкава и образуват съставната му част. Ризата е дълга до глезените. Пазвеният отвор е дълбок, вратната изрезка е подчертана с малка яка.

Гащите са памучни, бели, с характерна кройка. Носят се под ризата като долно облекло.

Ризата се носи препасана с вълненен червен **пояс** в диметна тъкан, в двата края обкичен с ресни.

На главата по време на работа се поставя памучна бяла **кърпа** с цветни орнаментирани краища.

Женски костюм от с. Пелин. Началото на XX в.

Женската носия е без постоянна дреха от типа на саята.

Ризата се носи като долна дреха. Тя е бяла, памучна, ушита от лито платно с тесен кенар по основата в двата края на плата. Кройката е туникообразна, страничните клинове са тесни и продължават до края на ръкава. Пазвеният отвор е дълбок, яка няма.

Гащите са домашнотъкани, раирани по основата на плата, ушити с характерна кройка. В миналото те се носели като долно облекло под ризата, били ушити от бяло памучно платно с високо дъно и тесни крачоли, удължени с допълнително пришити към тях орнаментирани на стана крачоли.

На кръста е опасан **пояс,** двуплат, диагонално прегънат и завързан отпред. Той е домашнотъкан в диметна техника, раиран по основата и вътъка с червени и сини ивици.

Престилката е задължителен елемент на костюма. Тя е вълнена, в лита тъкан, двуплата с хоризонтален шев. На цвят е червена, рамкирана с широка ивица с тъкани орнаменти, изработени с бели памучни конци на син фон. Мотивите са линеарни и геометрични, с преобладаване на линии, зигзаги, ромбове, триъгълници.

Забрадката е памучна, бяла, двуплата, домашнотъкана в лита тъкан.

Пафтите са кръгли, ковани, с релефни растителни орнаменти.

Чорапите са вълнени, бели, украсени с дребни стилизирани растителни мотиви.

Женски и мъжки костюми от с. Токачка. Краят на XIX в.

При женския костюм липсва постоянна горна дреха от типа на саята.

Той се състои от **риза,** памучна, ушита от домашнотъкано лито платно в туникообразна кройка. Кенарената украса е разположена по съединителните шевове на полите и ръкавите. Ръкавите са дълги, образувани от продължението на страничните клинове на полите и от допълнително парче плат.

Под ризата се носят **гащи,** домашнотъкани, раирани по основата с червени и сини ивици. Много отдавна са се носили памучни бели гащи с типична кройка, с тесни крачоли и високо дъно.

Ризата се пристяга в кръста с **пояс.** Той е вълнен, домашнотъкан, двуплат, раиран с цветни ивици по основата и вътъка и обкичен с ресни.

Престилката е съществен елемент на женския костюм. Тя се носи постоянно над ризата. Изтъкана е в лита тъкан, комбинирана с късана техника при орнаментирането на краищата ѝ. Орнаментите са линеарни и геометрични, изработени със сини и бели конци на червен фон.

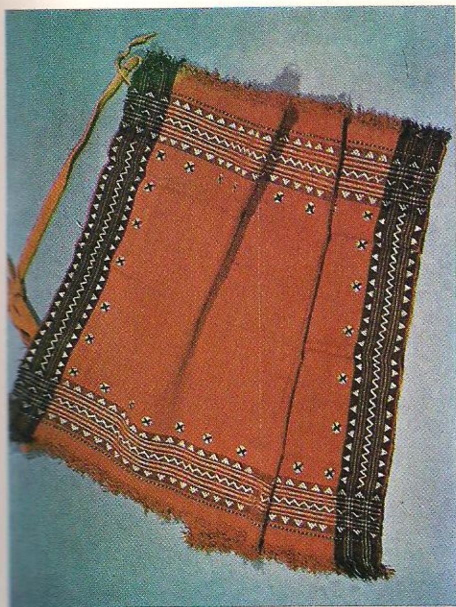
Женски костюм от с. Поточница. Краят на XIX в.

Костюмът е съставен от риза и две престилки. Той спада към еднопрестилченото женско облекло в нашите земи.

Ризата е памучна, бяла, дълга до глезените, ушита в права туникообразна кройка от лито кенарено платно. Страничните клинове са от прави парчета плат, продължаващи по дължината на целия ръкав. Кенарите са разположени около съединителните шевове на ризата. Те са боядисани в червено и жълто с естествени бои.

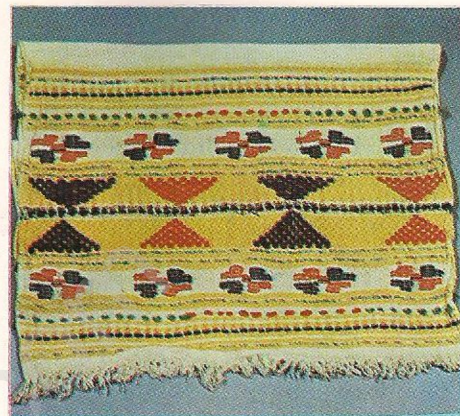
Над ризата са запасани две престилки, предна и задна. Предната се нарича **фута.** Тя е вълнена, двуплата с хоризонтален шев, тъкана в лита техника. Раирана е по вътъка с червени, жълти и бели ивици. В горния край е навървена с вълнено плетено на ръка коланче.

Над ризата се носи **къс елек,** ушит от

Престилка от с. Пелин
Фартук д. Пелин
Schürze aus dem Dorfe Pelin

Мъжки летен работен костюм от с. Токачка. Краят на XIX в., инв. № 3306_{1-4}
Мужской летний рабочий костюм д. Токачка конца XIX века, 3306_{1-4}
Herren-Sommerarbeitsanzug aus dem Dorfe Tokatschka, Ende des 19. Jh., Inv.-Nr. 3306_{1-4}

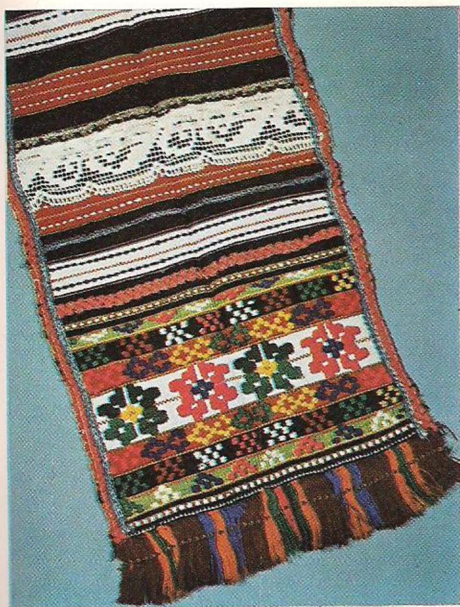
Кърпа от с. Пелин
Платок д. Пелин
Tuch aus dem Dorfe Pelin

Женски и мъжки всекидневен костюм от с. Токачка. Краят на XIX в., инв. № 3305_{1-5}, 3306_{1-4}
Женский и мужской костюм для каждого дня д. Токачка конца XIX века, инв. 3305_{1-5}, 3306_{1-4}
Frauen- und Herren-Alltagsanzug aus dem Dorfe Tokatschka, Ende des 19. Jh., Inv.-Nr. 3305_{1-5}, 3306_{1-4}

Престилка от с. Долно Луково
Фартук д. Долно Луково
Schürze aus dem Dorfe Dolno Lukowo

Престилка от с. Тинтява
Фартук д. Тинтява
Schürze aus dem Dorfe Tintjawa

Женски костюм от с. Пелин. Началото на XX в., инв. № 3301_{1-8}
Костюм невесты д. Пелин начала XX века, инв. № 3301_{1-8}
Brautkleid aus dem Dorfe Pelin, Anfang des 20. Jh., Inv.-Nr. 3301_{1-8}

черен памучен плат, обточен с гайтани и тегели.

Забрадката е памучна, двуплата, домашнотъкана, в лита тъкан. В двата края е орнаментирана по вътъка с дребни червени и бели орнаменти, наречени **обърната совалка.**

В миналото се носели под ризата бели гащи с тесни орнаментирани на стана крачоли и високо дъно. По-късно те се заменят от тъкани гащи с широко ниско дъно в тъмен цвят и раета по основата.

Задната престила е по-тясна, вълнена, едноплата, тъкана в лита техника без тъканна украса.

Женски костюм от с. Припек, Джебелско. Началото на XX в.

Населението на селото е местно, българско, ислямизирано през вековете на османското робство. То е устояло на асимилацията като е съхранило българския език и характер на своята традиционна култура.

Женският костюм е съставен от **кенарена риза,** ушита от домашнотъкано лито платно, раирано по основата с цветни **кенари.** Кройката е туникообразна, ризата е рязана в талията. Пазвеният отвор е обточен с тясна ивица червен плат. Краищата на ръкавите са завършени с набори и с обтока с червена ивица плат.

Над нея се носи сая, наречена **маница.** Тя е вълнена, ушита от лит, раиран по основата с бяло червен плат. Между гръбната **майка** и страничните клинове са оставени високи процепи, стигащи до талията. Предните **крила** на **маницата** също са разширени с тесни клинове, стигащи до пазвата. Пазвената изрезка е правоъгълна, дълбоко изрязана. Всички ръбове на дрехата са обточени с черен ръчноплетен гайтан. Цялата дреха е подплатена с памучен жълт хастар. Краищата на ръкавите са апликирани със жълт и зелен памучен плат.

Названието **маница** се среща в говора на с. Жълтуша и Падина, Ардинско, и означава женска дреха с подобна кройка и колорит.

Поясът е двуплат, вълнен, с цветни квадрати и ресни в диметна тъкан. Престилката е известна с името **син мендил.** Тя е в лита тъкан, раирана по основата и вътъка със сини и бели тесни ивици на черен фон. В долния край е орнаментирана с геометрични мотиви.

Забрадката се носи със спуснати краища над сплетена на много ситни плитки коса, съединена с т.н. **плитка,** накит от монети и конци, носен от моми-главеници.

Женски костюм от с. Устра, Джебелско. Началото на XX в.

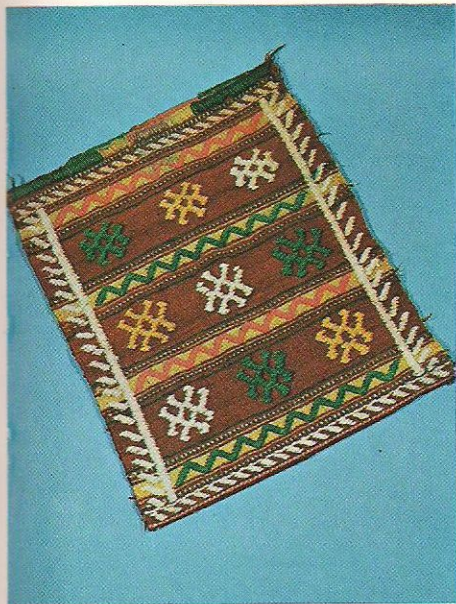
Женското облекло от с. Устра е без постоянна горна дреха от типа на саята.

То е съставено от дълга бяла **риза,** носена като горно облекло. Тя е ушита от памучен плат, украсен с тесни кенари по ивите, в лита тъкан. Кройката е туникообразна. Ръкавът е правоприкачен. Пазвеният процеп е дълбок, яка няма.

Над ризата се запасва пояс, **кушак,** двуплат, вълнен, раиран по основата и вътъка с червено и синьо и обкичен с ресни.

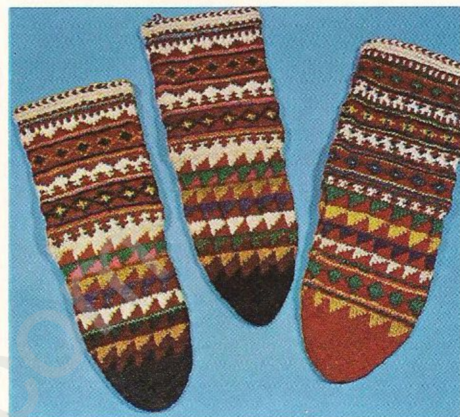
Отпред се запасва вълнена двуплата престилка с вертикален шев, ушита от лита вълнена тъкан, с пресичащи се по основата и вътъка червени и сини широки ивици.

Като долно облекло се носят домашнотъкани **гащи** с ниско дъно и широки крачоли. Те били предшествувани от памучни бели гащи с високо дъно и тесни крачоли с пришити към тях червени вълнени калци с набор в долния край и гайтанна обтока.

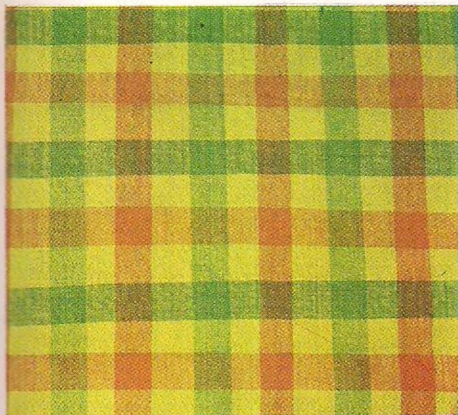
Торба от с. Поточница
Мешок д. Поточница
Umhängebeutel aus dem Dorfe Pototschniza

Женски костюм от с. Поточница. Краят на XIX в., инв. № 3312_{1-7}
Женский костюм д. Поточница конца XIX века, инв. № 3312_{1-7}
Frauenkleid aus dem Dorfe Pototschniza, Ende des 19. Jh., Inv.-Nr. 3312_{1-7}

Чорапи от с. Припек
Чулки д. Припек
Strümpfe aus dem Dorfe Pripek

Женски костюм от с. Припек. Краят на XIX в., инв. № 1369_{1-8}
Женский костюм д. Припек конца XIX века, инв. № 1369_{1-8}
Frauenkleid aus dem Dorfe Pripek, Ende des 19. Jh., Inv.-Nr. 1369_{1-8}

Престилка от с. Петково
Фартук д. Петково
Schürze aus dem Dorfe Petkowo

Женски всекидневен костюм от с. Устра. Краят на XIX в., инв. № 3307_{1-6}
Женский ежедневный костюм д. Устра конца XIX века, инв. № 3307_{1-6}
Frauenalltagskleid aus dem Dorfe Ustra, Ende des 19. Jh., Inv.-Nr. 3307_{1-6}

НАРОДНИ НОСИИ ОТ АРДИНСКО

Женски костюм от с. Петково. Началото на XX в.

Стопанският живот на населението от с. Петково десетилетия наред е бил свързан с Източнородопската област. След Първата световна война в резултат на затварянето на границата на юг и откъсване на Беломорска Тракия от Родопската област петковските абаджии, калайджии и зидари намират добър пазар на стоките си в градовете Ардино, Кърджали, Крумовград. Те се заселват масово със семействата си като променят народностния им облик. Първите българи в Ардино са абаджийски семейства от с. Петково.

Женската носия от с. Петково от началото на XX в. е представена в един по-късен етап на развитие.

Ризата е запазена в традиционния си вид с туникообразна кройка, разширена странично с **клинове** и **халтици.** Тя е **насосана** с **пола** от **чибучено** платно.

Над нея се носи черен **гриж,** ушит от аба или от сукно в туникообразна кройка. Характерна е сърмената украса по полите, пазвата и ръкавите. Тя е в линеарни и растителни мотиви, наречени **прътове, криволички, рудани, камбанки.** Гайтанната обтока е богата, наредена в прави редове и на **бурми.** Над грижа се запасват два пояса. Долният е **тупан пояс,** лит, с червени и черни ивици по вътъка. Над него се опасва **жълт пояс,** диметен, раиран по вътъка с тесни и широки жълти ивици.

Престилката, **мендил,** е вълнена, **алена,** в лита тъкан, раирана по основата и вътъка с червени, зелени, жълти ивици. Над грижа се облича сукнена **салтамарка,** украсена с гайтанни обтоки и апликации от кожа.

Забраждането е осъществено с копринен **чембер, привързан** на главата, предхождан от домашнотъкан тестемел с червен кенар по краищата, носен **предиплен** на две или **привързан** отзад на тила.

Женски летен костюм от с. Жълтуша. Краят на XIX в.

Народното женско облекло от с. Жълтуша представя старинна културна традиция на старо местно родопско население, което я съхранява въпреки вековната чужда асимилация. Сезонното женско облекло без горна дреха от типа на саята се комплектува от риза, престилка, пояс, гащи, забрадка.

Ризата е в права туникообразна кройка, ушита от памучно лито платно с характерна кенарена украса по основата с преобладаващ червен цвят. В един по-късен период се разпространява **насосаната риза,** която е рязана в талията и горната й част е ушита от фабричен бял плат или от домашнотъкан, но с по-бедна кенарена украса, като се запазва начина на сглобяване на дрехата от средищно парче плат за гръб и предница и странични клинове. Пазвеният процеп и краищата на ръкавите се апликират с цветен памучен плат.

Под ризата се подават червените крачоли на **гащите.** Те са вълнени, в диметна техника и орнаментална украса със сини бели ромбове. Пришити са към горна част с характерна **кройка.**

Ризата е препасана с двуплат вълнен **пояс,** раиран по основата и вътъка с черни и бели ивици. Тъканта е диметна. Околовръст е обкичен с цветни ресни.

Престилката, **мендил** е вълнена, в лита тъкан, черна, раирана по основата и вътъка с черни и бели ивици. В долния й край са извезани геометрични мотиви.

Над ризата се облича още късо елече с дълбока пазвена изрезка, без ръкави. То е ушито от памучен плат и е орнаментирано с цветни растителни и геометрични мотиви.

Забрадката е памучна, домашнотъкана, двуплата, наречена **тестемел.**

Манистените гердани са неразделен елемент на женското облекло, независимо от възрастовото и семейното й състояние.

Мъжки работен костюм от с. Жълтуша. Краят на XIX в.

Костюмът е съставен от риза, потури, пояс, кърпа.

Ризата е памучна бяла, с туникообразна кройка.

Потурите са ушити от домашнотъкана аба в естетествен цвят на вълната с характерна кройка и гайтанна украса по съединителните шевове и джобовете.

Поясът е вълнен, бял, в диметна техника. По цялата си дължина е орнаментиран със зигзагообразни линии, изпълнени с черни вълнени конци в **късана техника.**

На глава се носи памучна кърпа в лита тъкан, с цветни кенари по краищата, втъкани по основата.

Женски всекидневен костюм от с. Жълтуша. Краят на XIX в.

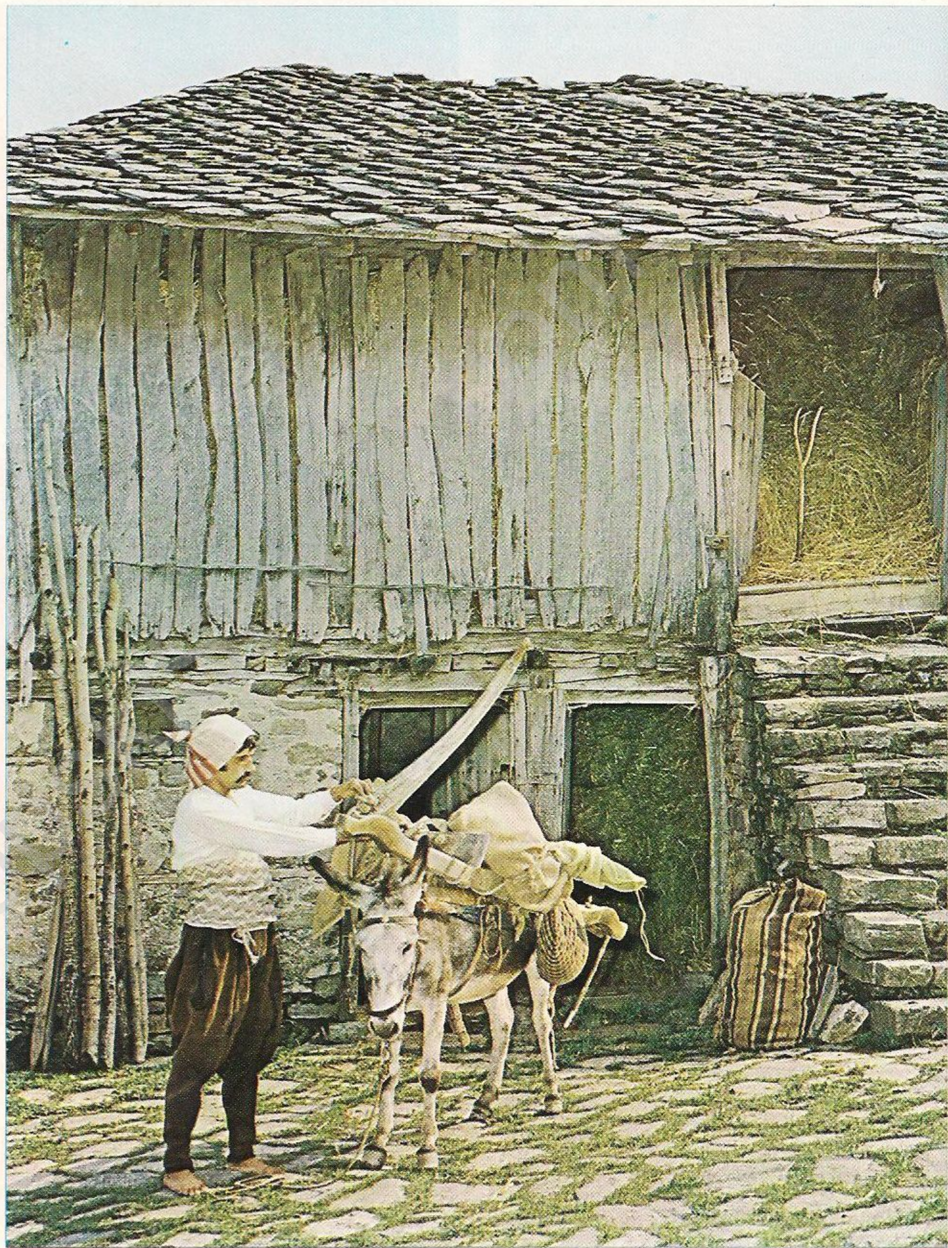
Ризата е основен елемент на костюма. Тя е **насосана,** памучна, ушита от кенарено платно в лита техника.В талията е **рязана.** В миналото се предхождала от **цяла риза.** Кенарената украса на полите е богата на колорит и разнообразие от варианти на кенарени композиции. Известни са ризите с **мадански кенар,** с **кадийски кенар, голям кенар, чибуци** и др.

Съединителният шев, свързващ кенарените платна е декориран с цветна везбена ивица, **мерза,** изпълнена с

Женски пояс от с. Петково
Женский пояс д. Петково
Frauengurt aus dem Dorfe Petkowo

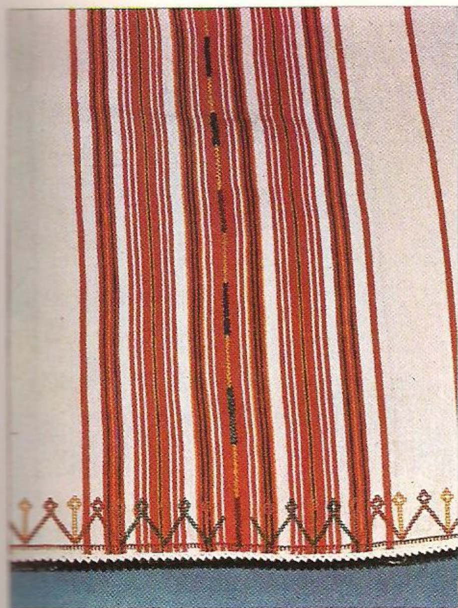
Женски празничен костюм от с. Петково. Началото на XX в., инв. № 78_{1-8}
Женский праздничный костюм д. Петково начала XX века, инв. № 78_{1-8}
Festliches Frauenkleid aus dem Dorfe Petkowo, Anfang des 20. Jh., Inv.-Nr. 78_{1-8}

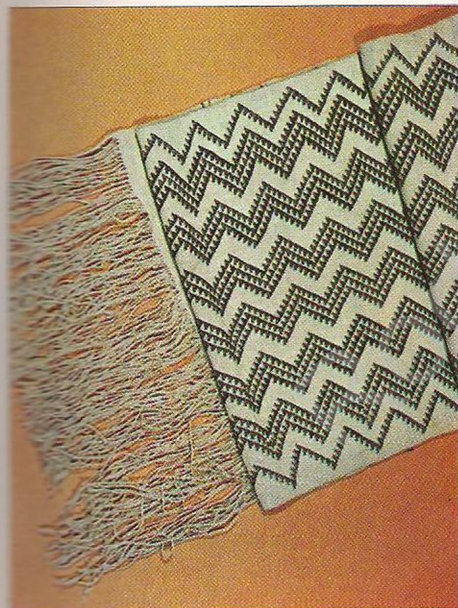

Мъжки летен работен костюм от с. Жълтуша. Краят на XIX в., инв. № 1296_{1-6}
Мужской летний рабочий костюм д. Жылтуша, конца XIX века, инв. № 1296_{1-6}
Herren-Sommerarbeitsanzug aus dem Dorfe Shaltuscha, Ende des 19. Jh., Inv.-Nr. 1296_{1-6}

Кенарена женска риза от с. Жълтуша
Женская рубаха д. Жылтуша
Gestreutes Frauenhemd aus dem Dorfe Shaltuscha
Мъжки пояс от с. Жълтуша
Мужской пояс д. Жылтуша
Herrengurt aus dem Dorfe Shaltuscha

Женски летен работен костюм от с. Жълтуша. Краят на XIX в., инв. № 3091_{1-8}
Женский летний рабочий костюм д. Жылтуша конца XIX века, инв. № 3091_{1-8}
Frauen-Sommerarbeitskleid aus dem Dorfe Shaltuscha, Ende des 19 Jh. Inv.-Nr. 3091_{1-8}

памучни конци. По краищата на полите са извезани дребни геометрични мотиви. Пазвата и ръкавите са апликирани със зигзагообразна ивица.

Над ризата се облича сая, наречена **маница.** Платът, от който е ушита е лит, тъмночервен, раиран по основата с бели ивици. От вътрешната страна тя е подплатена с вълнен тънък хастар в оранжев цвят. Краищата на полите от вътрешната страна и ъглите на предницата са апликирани с червен вълнен домашнотъкан плат, украсен с цветни везма на растителни мотиви и гайтанни обтоки. Маницата се носи със запретнати отзад на кръста **крила.**

Над нея се запасва традиционния **пояс,** ушит от две части, раиран по основата и вътъка на тъканта, обкичен с цветни ресни.

Престилката е в традиционния си вид. Черна, раирана с бели ивици по основата и вътъка.

Елечето, белите вълнени чорапи с пъстри китки по тях, забрадката, са общи за носията на всички възрастови групи.

Пазвата е украсена с манистен гердан, **синци,** съставен от три части: **очинкин гердан, върчичка, рехки.**

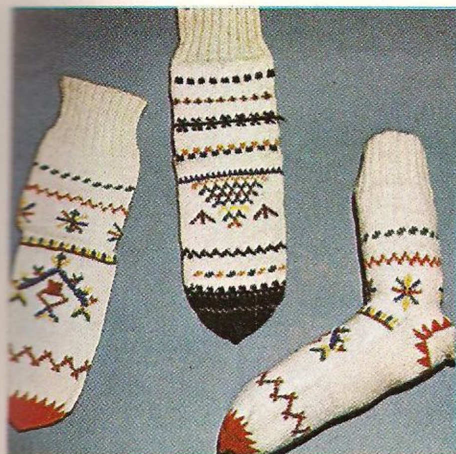
Косата се сплита на множество плитки, удължени с вълнена прежда, **крае,** събрани на гърба чрез **плитка** от маниста и монети.

Момински празничен костюм от с. Жълтуша. Краят на XIX в.

Ризата е насосана, ушита от бяло лито кенарено платно. Кройката е туникообразна. Полите са украсени с везбени геометрични орнаменти по краищата. Горната й част и ръкавите са ушити от бяло памучно платно без украса.

Над нея се облича къса до кръста дреха с дълъг право прикачен ръкав, наречена

Чорапи от с. Жълтуша
Чулки д. Жылтуша
Strümpfe aus dem Dorfe Shaltuscha

Женски всекидневен костюм от с. Жълтуша. Краят на XIXв., инв. № 1787_{1-11}
Женский костюм для каждого дня д. Жылтуша конца XIX века, инв. № 1787_{1-11}
Frauenalltagskleid aus dem Dorfe Shaltuscha, Ende des 19. Jh., Inv.-Nr.1787_{1-11}.

Momински празничен костюм от с. Жълтуша. Краят на XIX в., инв. № 1013_{1-10}
Праздничный костюм девушки д. Жылтуша конца XIX века, инв. № 1013_{1-10}
Festliches Jungfrauenkleid aus dem Dorfe Shaltuscha, Ende des 19. Jh., Inv.-Nr. 1013_{1-10}

крапо. Отпред е отворена, предниците са разширени с клинове. Платът, от който е ушита дрехата е вълнен, в лита тъкан, раиран по основата с червени ивици, **чибуци.** Предницата и краищата на ръкавите, както и горната им част от рамото до китката са апликирани и обточени с ръчноизплетен гайтан.

Над **крапото** се облича **кутния,** горна дреха от типа на саята без ръкави. **Крилата** на дрехата са подплатени с оранжев хастар, украсен с апликации. Те се носят запретнати отзад както при **маницата. В един** по-късен период се разпространява дреха без ръкави с високи странични процепи, наречена **шам.** Тя се носи към празничния костюм в композиция със същите елементи както **кутнията.**

Престилката, пояса, гащите, забрадката са традиционни.

Прическата е на множество плитки, започващи от тили и **плетенки** около лицето. Моминското забраждане се **оформя** с **шапка,** украсена с метален конусовиден тепелик, обнизан с **муски** и монети.

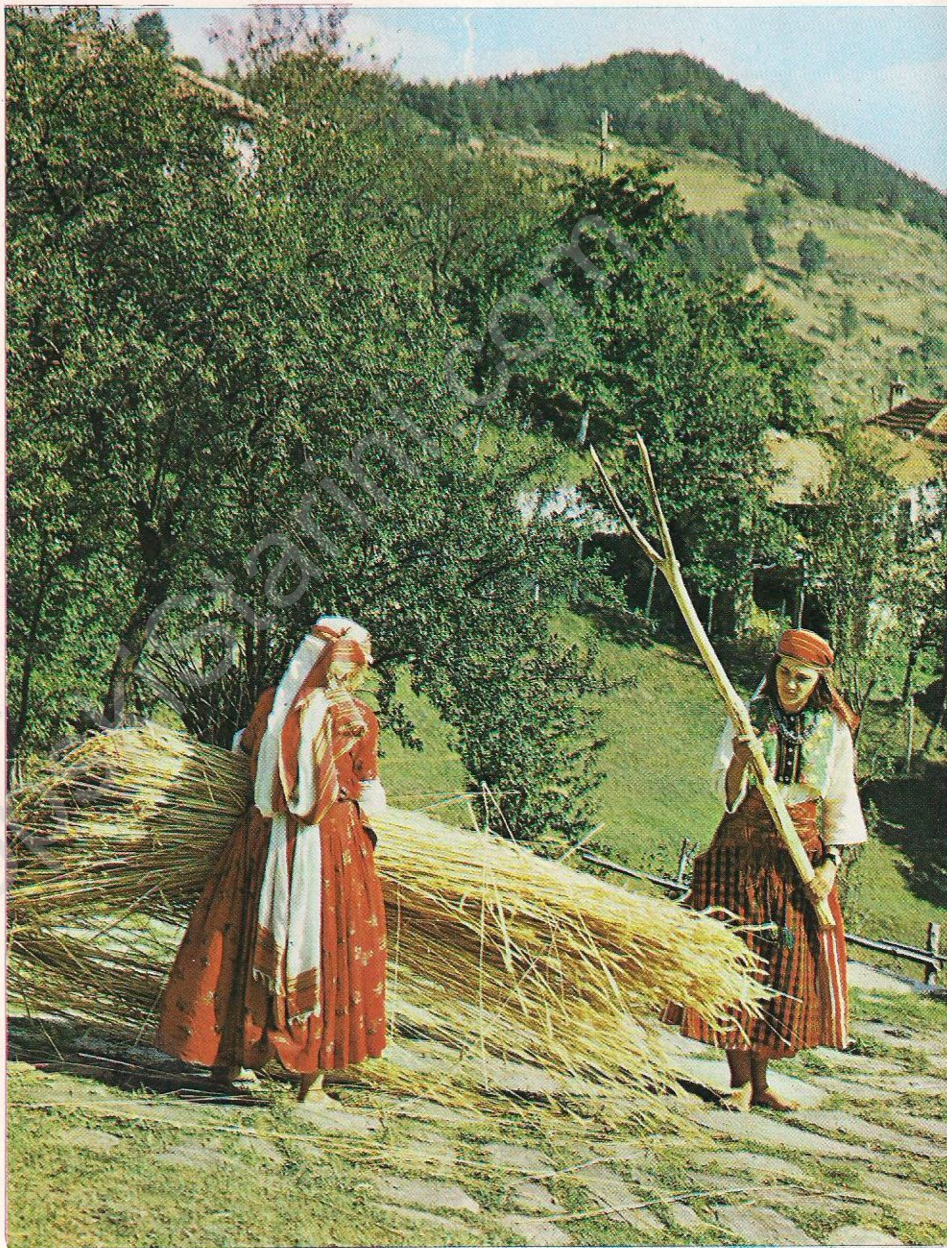
Към манистените накити, наредени на пазвата в няколко реда се прибавят металните **муски** и **калеми,** украсени с релефни изображения по лицевата им част.

Женски летен костюм от с. Мусево. Краят на XIX в.

Към летния работен женски костюм липсва горна дреха от типа на саята.

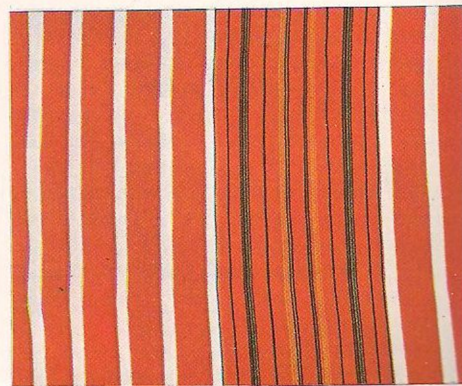
Основна дреха е **летва риза,** носена като долно и единствено облекло. Тя е ушита от домашнотъкан лит плат, раиран по вътъка. В талията е рязана. Горната ѝ част е в права туникообразна кройка, ушита от бяло платно без украса, с широко разрязан пазвен отвор. Полите **на ризата** са ушити от силно набран **кенарен** плат.

Под ризата се носят гащи с вълнени

Моминска празнична носия от с. Жълтуша. Началото на XX в.
Праздничная одежда девушки д. Жылтуша начала XX века.
Festliches Jungfrauenkleid aus dem Dorfe Shaltuscha, Anfang des 20. Jh.

Женски летен работен костюм от с. Мусево. Краят на XIX в., инв. № 2624$_{1-6}$
Женский летний рабочий костюм д. Мусево конца XIX века, инв. № 2624$_{1-6}$
Frauen-Sommerarbeitskleid aus dem Dorfe Mussewo, Ende des 19. Jh., Inv.-Nr. 2624$_{1-6}$

Кенарена украса на женска риза от с. Мусево
Украшение из т.н. „кенара“ женской рубашки д. Мусево.
Stickerei an einem Damenhemd aus dem Dorfe Mussewo

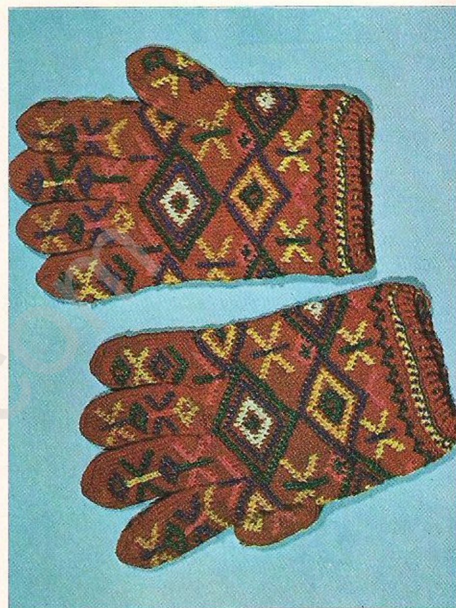
широки калци, украсени с ръчноплетена дантела.
Ризата е препасана с **ален пояс,** двуплат, раиран по основата и вътъка и обкичен с цветни ресни. Носи се прегънат по диагонал.
Престилката се нарича **мендил.** Тя е в лита тъкан, раирана по основата и вътъка с червени черни и зелени ивици.
Тестемелът е памучен, двуплат, обграден с широка червена ивица. Носи се **привързан** на главата.

Номински празничен костюм от с. Мусево. Краят на XIX в.

Ризата към празничния momински костюм е традиционната **летва риза.** Над нея на пазвата се поставя нагръдник от зелен памучен плат, украсен с гайтани.
Гащите са също в традиционния си вид. Те са памучни, бели съставени от две дълги парчета плат за крачоли и едно средищно за дъно. Към крачолите са пришити допълнително вълнени цикламени калци, украсени с ръчноплетена дантела.
Над ризата се носи **антерия,** вълнена сая в червен цвят, с широки странични процепи на полите, обточени с гайтани и апликации с дантела от вълнена прежда. Ръкавите са дълги, набрани в краищата и украсени с къдри.
Престилката, **мендил,** е в традиционния си вид, вълнена, раирана по основата и вътъка с червени, зелени и черни ивици.
Поясът, наречен **кичен кушак** е вълнен, в диметна техника, украсен с дребни тъканни орнаменти по вътъка и обкичен с цветни ресни.
Над **антерията** се носи горна дреха, **салтамарка** или **хърка.** Тя е ушита от **кадифе,** къса е до талията, отворена отпред, с правоприкачен ръкав. Украсена е с цветни машинни тегели по предниците и гърба.
Тестемелът е двуплат, обграден с широка червена **ивица. Носи се над висока шапка, решетка** от плъст с метално плоско наклонено назад решетъчно дъно. Околовръст е украсена с блестящи метални пластинки, монети, маниста и цветни парчета тънък копринен плат.
Манистени гердани и метални **мускi** и **калеми** запълват пазвата.
Чорапите са вълнени, **плетени на ръка,** орнаментирани с геометрични мотиви, наречени **мускалати** чорапи.
Обувките са кожени с дебели гьонови подметки, обковани с налчета и нитове. Те се наричат **емении.**

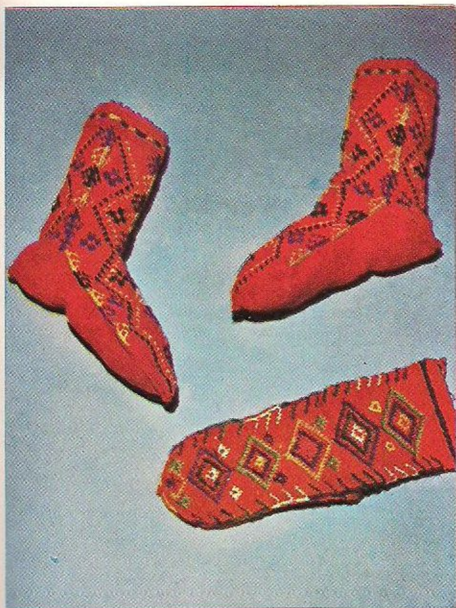
Моминскu празничен костюм от с. Русалско. Краят на XIX в.

Костюмът спада към традиционния тип женско облекло, разпространен в Западните Родопи, наречен еднопрестилчен.
Ризата е основната съставка на костюма. Тя е памучна, ушита от лито кенарено платно в права туникообразна кройка. Средищното праче плат е разширено странично с клинове, стигащи до мишницата. Ръкавите са правоприкачени, отдолу разширени с парчета плат, стигащи до китката на ръката.
Под ризата като долно облекло се носят **гащи,** ушити от домашнотъкан плат, раиран със сини и червени ивици по основата на тъканта. Кройката е характерна.
Над ризата се запасва престилка, **фута,** вълнена, в лита техника, двуплата, с хоризонтален шев по средата. В краищата е рамкирана с червени и жълти кенари. Тя се навървя в горната си част с учкур и се носи така, че вертикалният й отвор остава настрани над левия крак. Често пъти при работа **предният край на престилката се запряга нагоре.**
Над ризата се носи къс елек, ушит от памучен плат, без ръкави. Украсен е с гайтани. Често той се носи над къса антерия, облечена над традиционната риза.

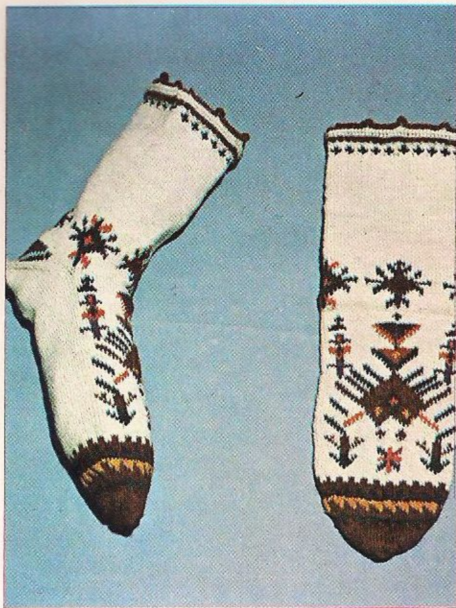
Ръкавици от с. Русалско
Варежки д. Русалско
Handschuhe aus dem Dorfe Russalsko

Забрадката е широка, двуплата. Тя се носи забулена над челото над обнизана с монети **капа.**
Чорапите са плетени на ръка, вълнени, украсени със стилизиран растителен орнамент по лицевата част на ходилото.

Чорапи от с. Мусево
Чулки д. Мусево
Strümpfe aus dem Dorfe Mussewo

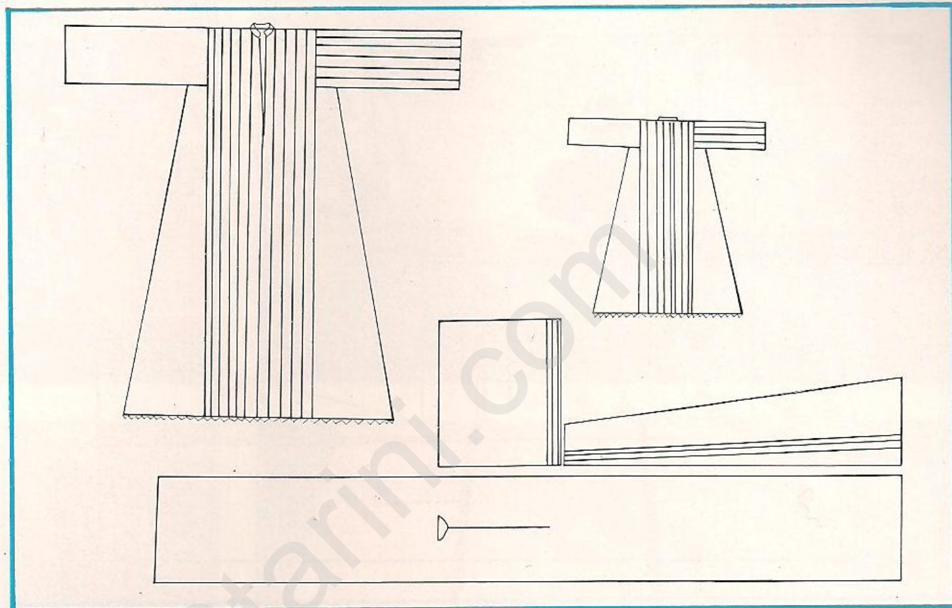
Момински празничен костюм от с. Мусево. Краят на XIX в., инв. № 898_{1-12}
Праздничный костюм девушки д. Мусево конца XIX века, инв. № 898_{1-12}
Festliches Jungfrauenkleid aus dem Dorfe Mussewo, Ende des 19. Jh., Inv.-Nr. 898_{1-12}

Чорапи от с. Русалско
Чулки д. Русалско
Strümpfe aus dem Dorfe Russalsko

Momински празничен костюм от с. Русалско. Краят на XIX в., инв. № 3310$_{1-5}$
Праздничный костюм девушки д. Русалско конца XIX века, инв. № 3310$_{1-5}$
Festliches Jungfrauenkleid aus dem Dorfe Russalsko, Ende des 19. Jh., Inv.-Nr. 3310$_{1-5}$

Риза

Кройка на риза от с. Пчеларово

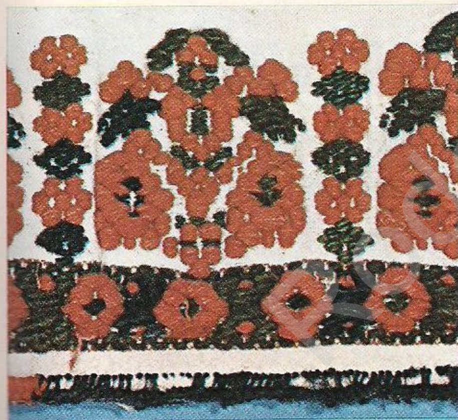
Выкройка рубахи д. Пчеларово

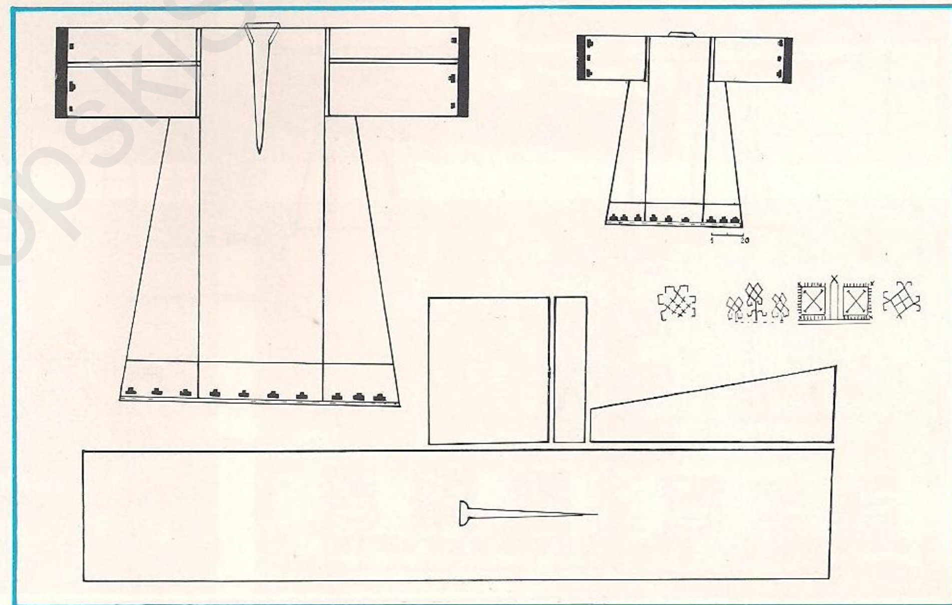
Schnitt eines Hemdes aus dem Dorfe Ptschelarowo

Тъканни орнаменти по полите на риза от кв. Лъджа, Ивайловград

Тканные орнаменты на подоле рубахи кв. Лыджа, Ивайловград

Gewebte Ornamente an den Hemdenröcken aus dem Stadtviertel Ladsha in Iwailowgrad

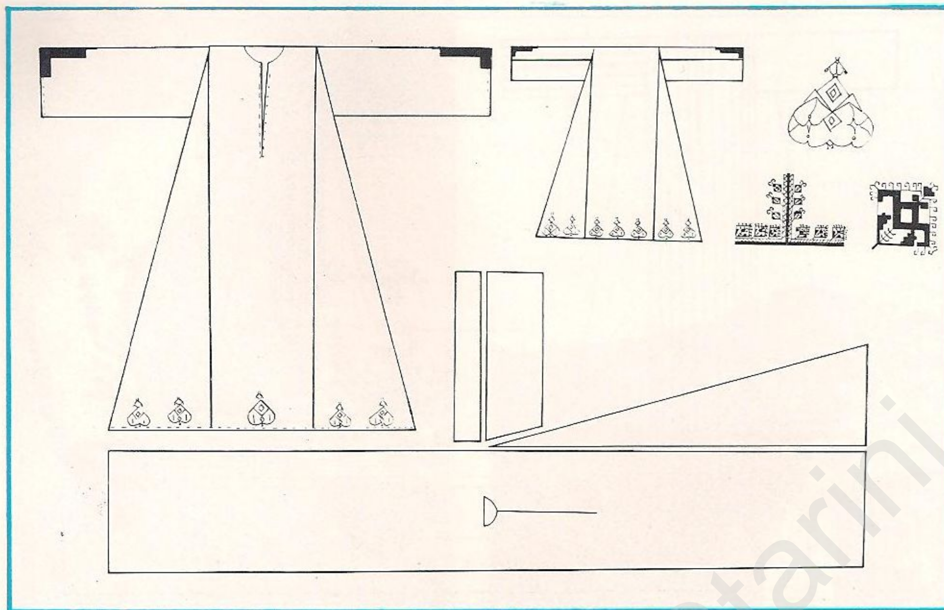

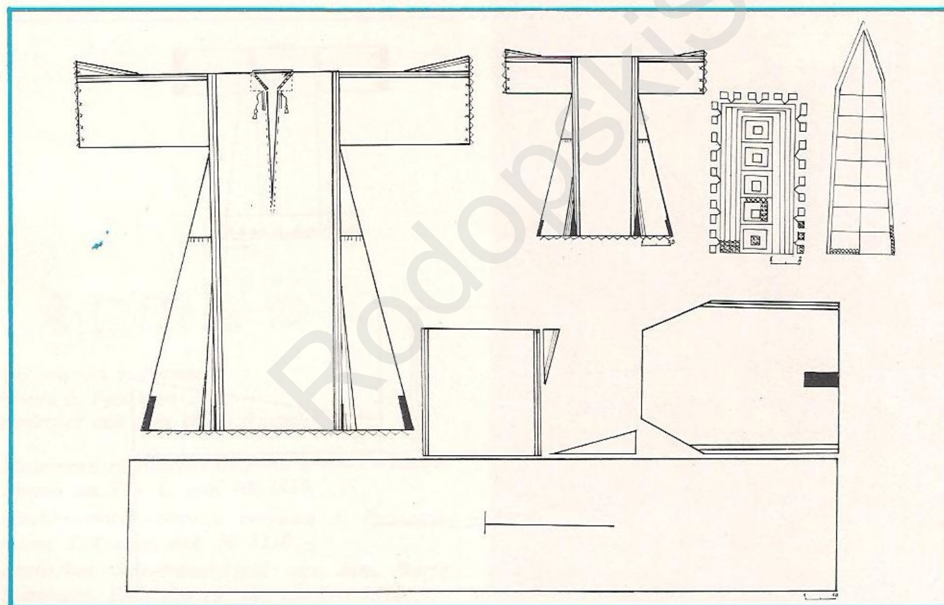
Кройка на риза от с. Долно Луково

Выкройка рубахи д. Долно Луково

Schnitt eines Hemdes aus dem Dorfe Dolno Lukowo

1

2

1. *Кройка на риза от с. Свирачи*
Выкройка рубахи д. Свирачи
Schnitt eines Hemdes aus dem Dorfe Swiratschi

2. *Кройка на риза от с. Манастир, Гюмюрджинско*
Выкройка рубахи д. Монастырь Гюмюрджинского района
Schnitt eines Hemdes aus dem Dorfe Manastir bei Gjumjurdshina

3. *Шевица по полите на риза от кв. Лъджа. Ивайловград*
Вышивка на подоле рубахи кв. Лыджа, Ивайловград
Stickerei an den Hemdenröcken aus dem Stadtviertel Ladsha in Iwailowgrad

4. *Шевица* **мерза** *по полите на риза от с. Манастир, Гюмюрджинско*
Вышивка „мерза“ на подоле рубахи д. Монастырь Гюмюрджинского края
Stickerei Mersa an den Hemdenröcken aus dem Dorfe Manastir bei Gjumjurdshina

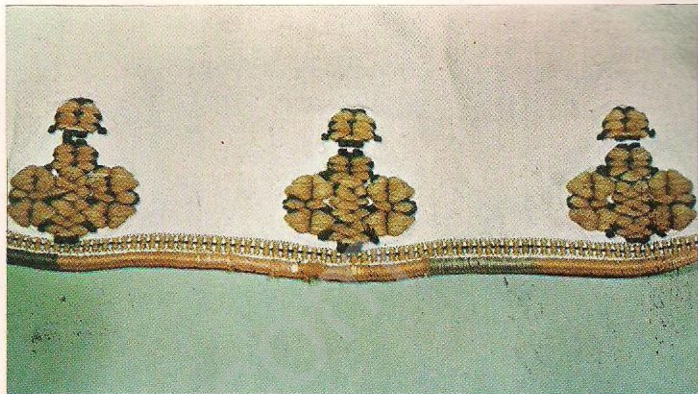
5. *Шевица по полите на риза от с. Свирачи*
Вышивка на подоле рубахи д. Свирачи
Stickerei an den Hemdenröcken aus dem Dorfe Swiratschi

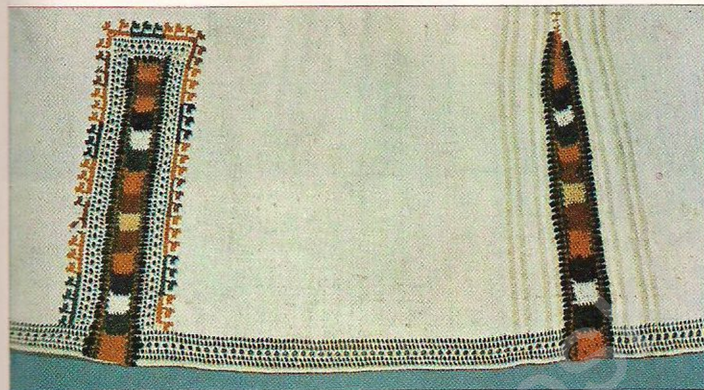
6. *Шевица по полите на риза от с. Свирачи*
Вышивка на подоле рубахи д. Свирачи
Stickerei an den Hemdenröcken aus dem Dorfe Swiratschi

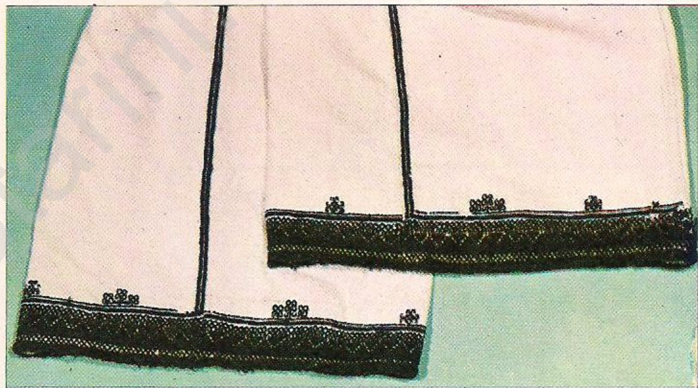
7. *Шевица по ръкавите на риза от с. Долно Луково*
Вышивка на рукавах рубахи д. Долно Луково
Stickerei an den Hemdenröcken aus dem Dorfe Dolno Lukowo

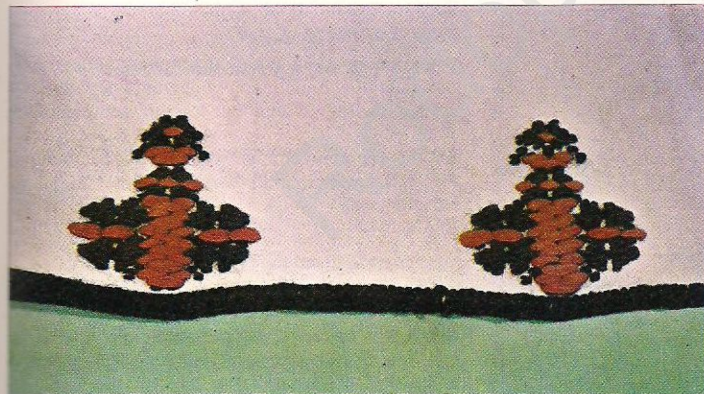
8. *Шевица по ръкавите на риза от с. Свирачи*
Вышивка на рукавах рубахи д. Свирачи
Stickerei an den Hemdenröcken aus dem Dorfe Swiratschi

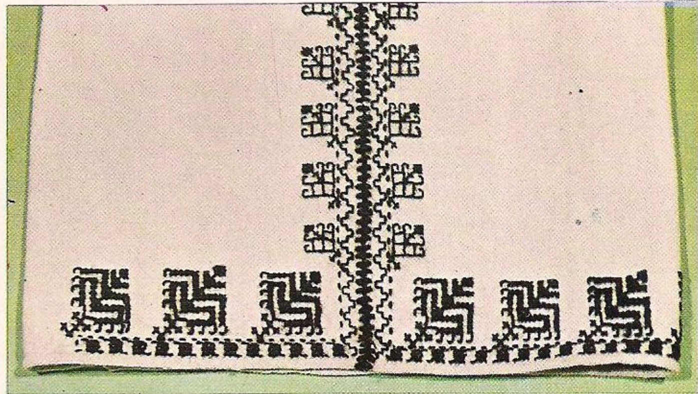

3

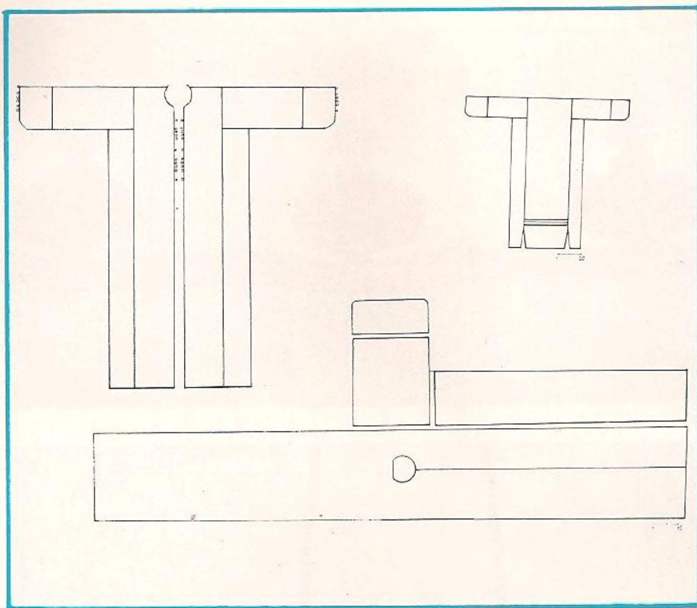

6

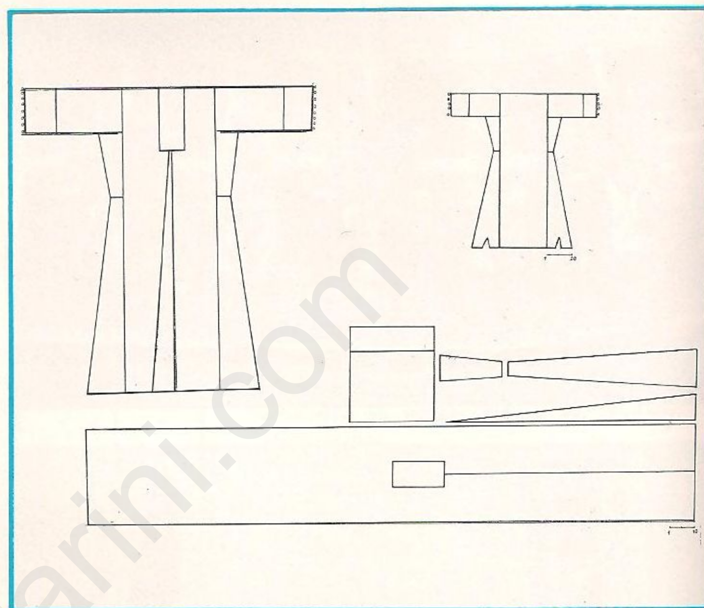

4

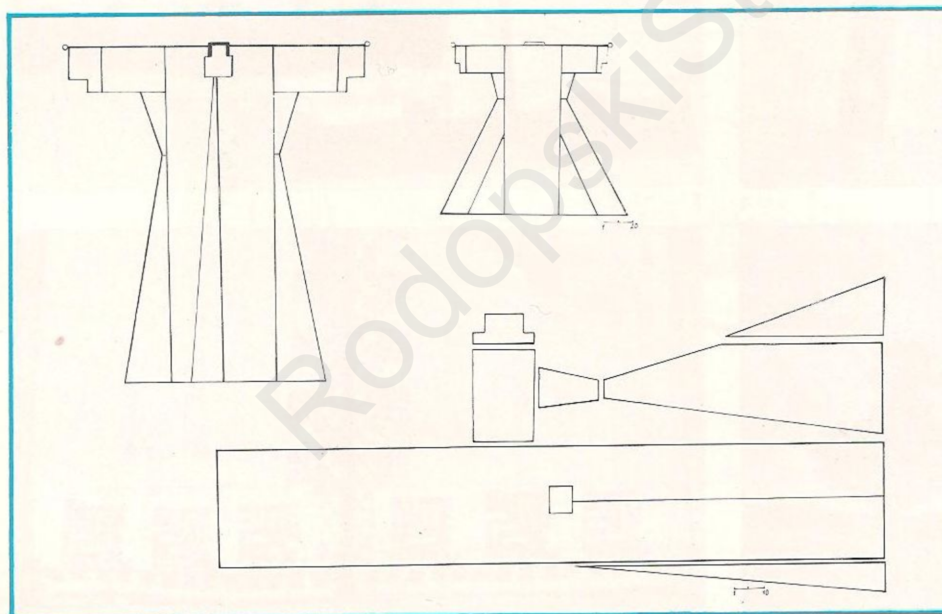

7

5

8

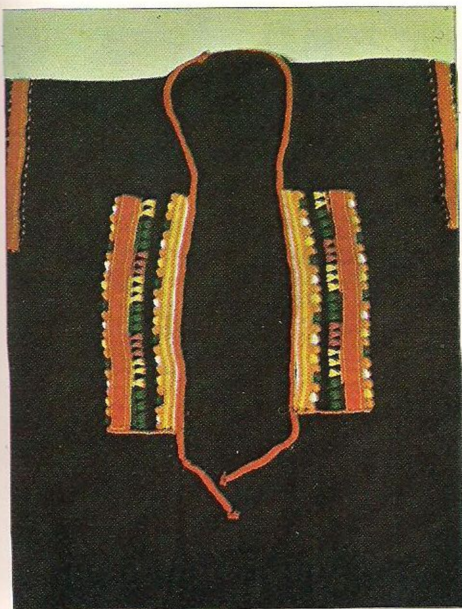

Сая

Кройка на сая от с. Егрек
Выкройка саи д. Егрек
Schnitt eines Saja-Kleides aus dem Dorfe Egrek

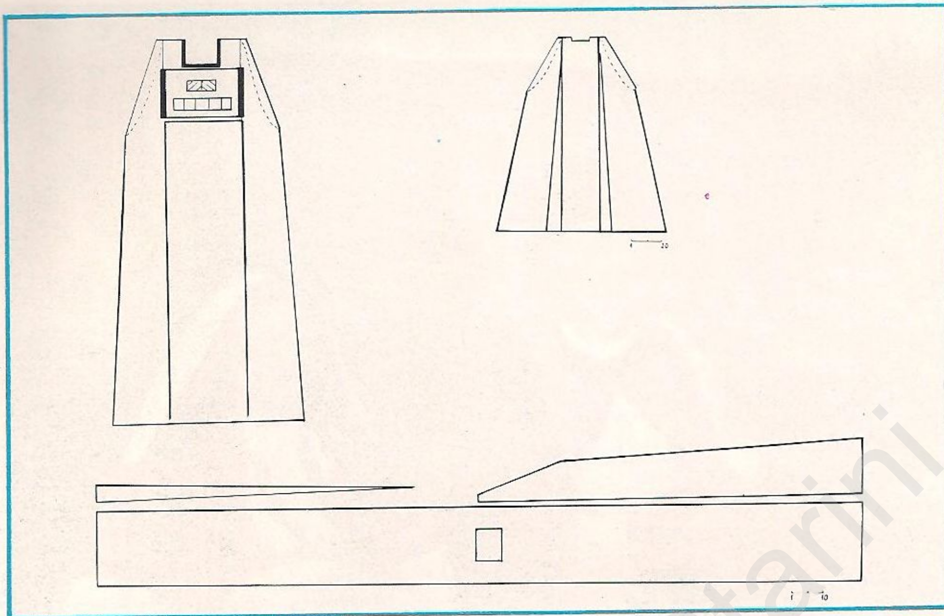
Кройка на сая, ***маница,*** *от с. Жълтуша*
Выкройка сая, „маница" д. Жылтуша
Schnitt eines Saja-Kleides aus dem Dorfe Shaltuscha

Кройка на ***лажа*** *от с. Пчеларово*
Выкройка „лыжа" д. Пчеларово
Schnitt eines Saja-Kleides Ladsha aus dem Dorfe Ptschelarowo

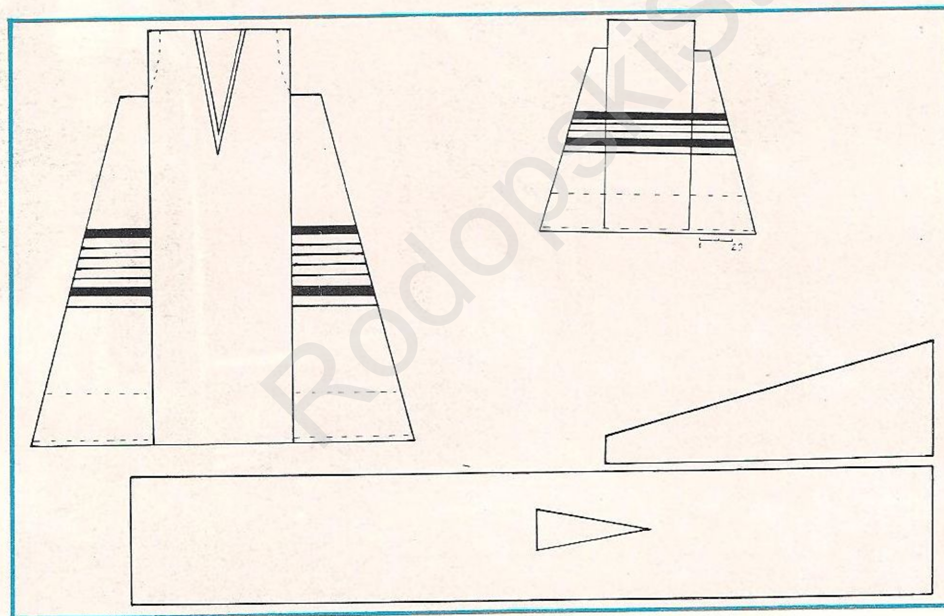

*Шевица по пазвата на **гриж** от с. Манастир, Гюмюрджинско*
Вышивка на пазухе „грыж“ д. Монастырь Гюмюрджинского края
Stickerei am Vorderteil des Saja-Kleides Grisch aus dem Dorfe Manastir bei Gjumjurdshina

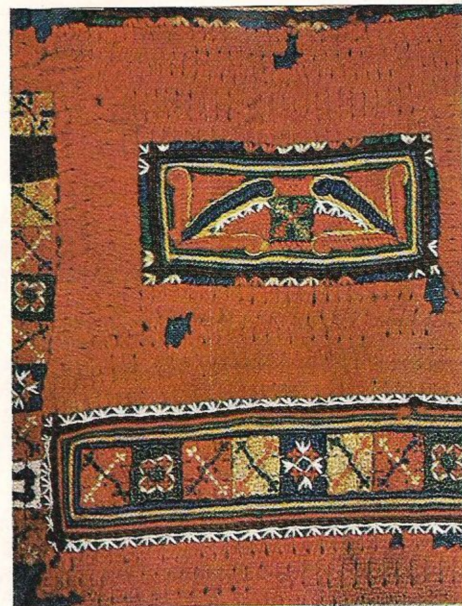
Женска саяна и мъжка носия от с. Манастир, Гюмюрджинско
Женская одежда типа „саи“ и мужская одежда д. Монастырь Гюмюрджинского края
Ein Saja-Kleid und eine Männer-Volkstracht aus dem Dorfe Manastir bei Gjumjurdshina

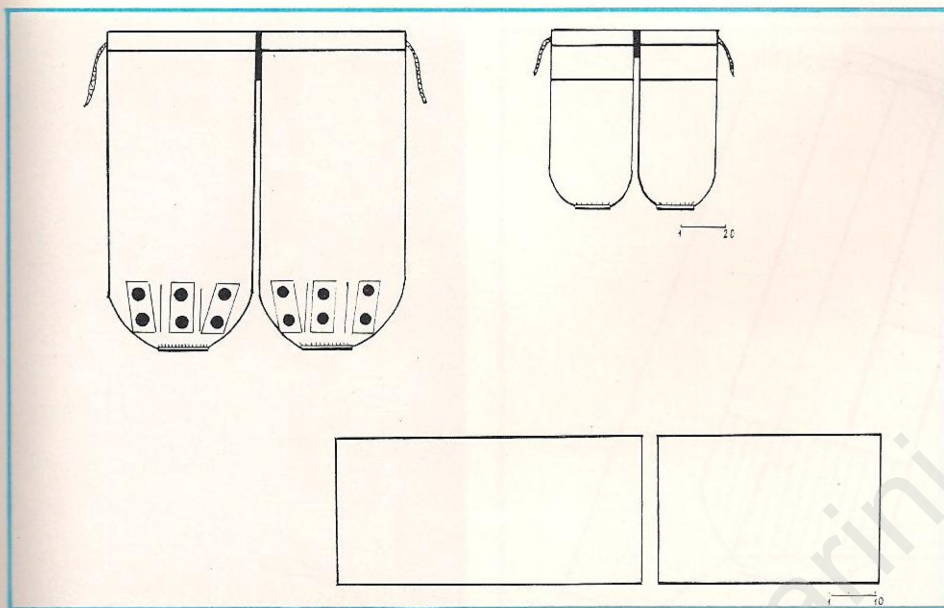
Кройка на сукман от с. Долно Луково
Выкройка сукмана д. Долно Луково
Schnitt eines Kleiderrocks aus dem Dorfe Dolno Lukowo

Кройка на сукман от кв. Лъджа, Ивайловград
Выкройка сукмана кв. Лыджа, Ивайловград
Schnitt eines Kleiderrocks aus dem Stadtviertel Ladsha in Iwailowgrad

Везмо по пазвата на сукман от. Долно Луково
Вышивка на пазухе сукмана д. Долно Луково
Stickerei an einem Kleiderrock aus dem Dorfe Dolno Lukowo

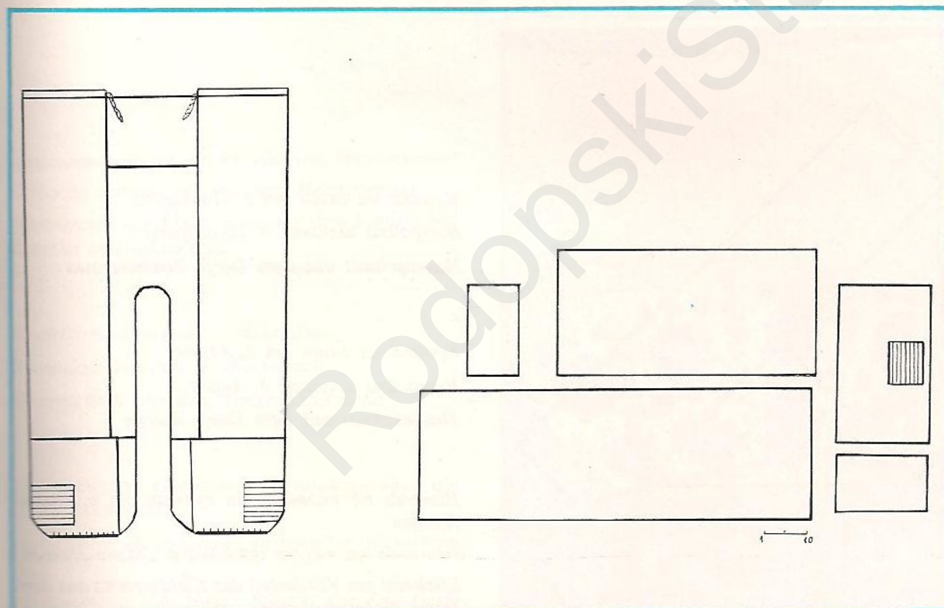

Шевица по пазвата на сукман от с. Долно Луково

Вышивка на пазухе сукмана д. Долно Луково

Stickerei am Vorderteil des Kleiderrocks aus dem Dorfe Dolno Lukowo

Кройка на гащи ***зигарки*** *от с. Камилски дол*

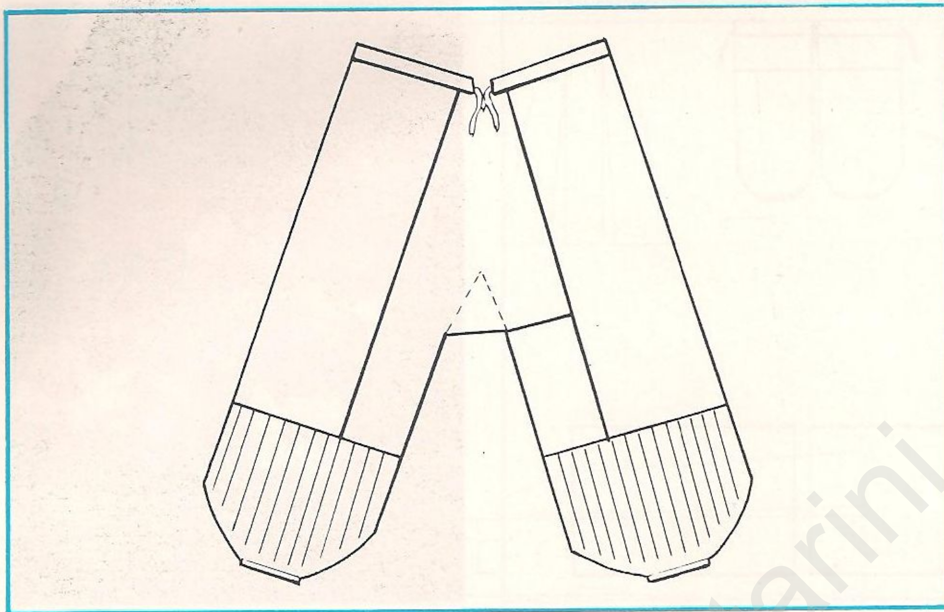
Выкройка штанов т.н. „зигарки" д. Камилски дол

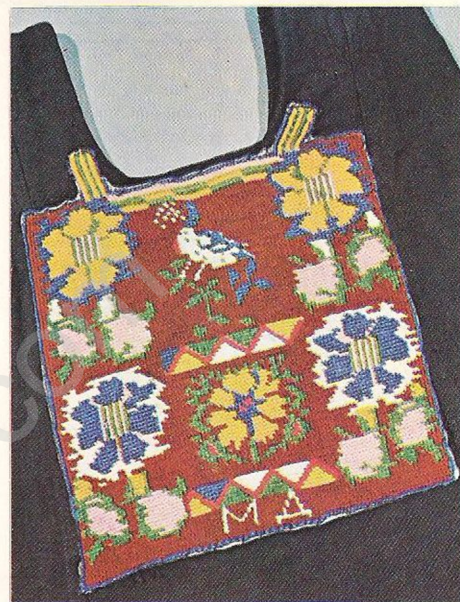
Hosenschnitt Sigarki aus dem Dorfe Kamilski Dol

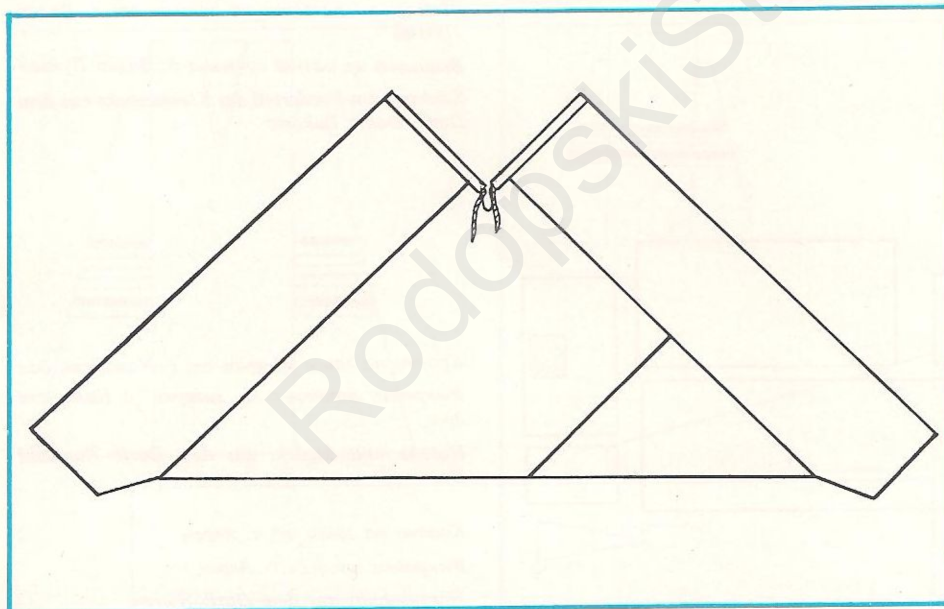
Кройка на гащи от с. Аврен

Выкройка штанов д. Аврен

Hosenschnitt aus dem Dorfe Awren

Кройка на гащи от с. Пчеларово

Выкройка штанов д. Пчеларово

Hosenschnitt aus dem Dorfe Ptschelarowo

Кройка на гащи от с. Аврен

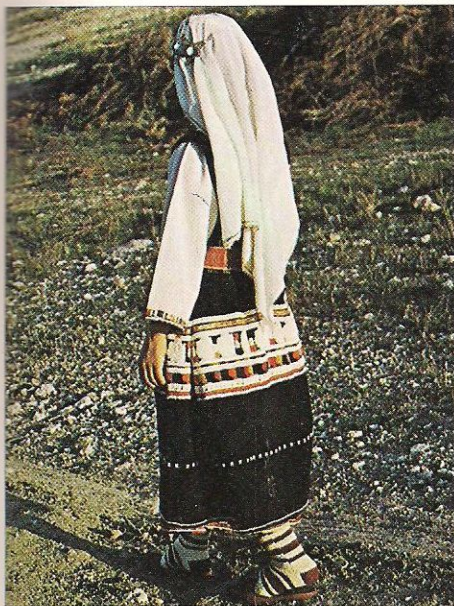
Выкройка штанов д. Аврен

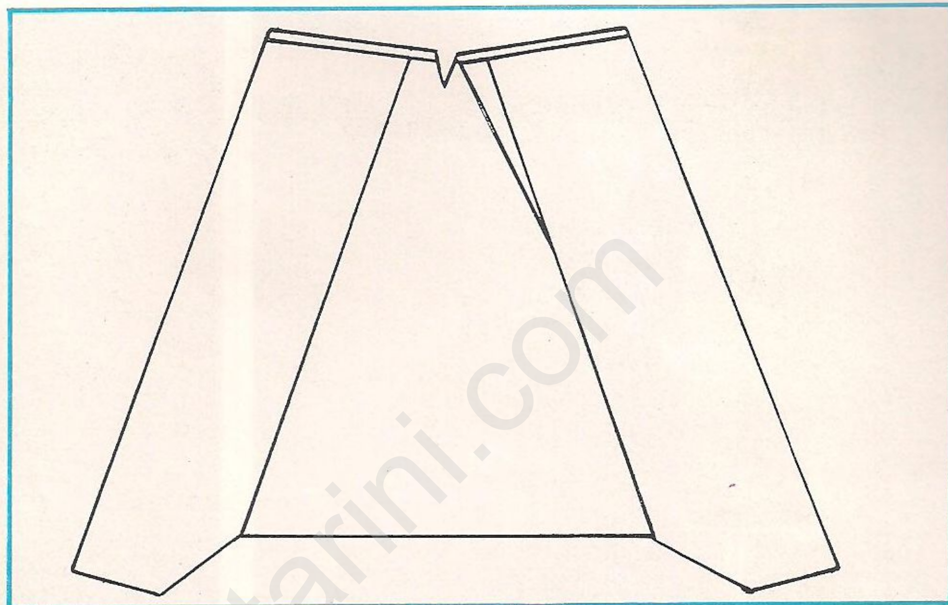
Hosenschnitt aus dem Dorfe Awren

Шевица по пазвата на сукман от с. Долно Луково

Вышивка на пазухе сукмана д. Долно Луково

Stickerei am Vorderteil des Kleiderrocks aus dem Dorfe Dolno Lukowo

Сукманена носия от кв. Лъджа, Ивайловград

Одежда-сукман кв. Лыджа, Ивайловград

Volkstracht als Kleiderrock aus dem Stadtviertel Ladsha in Iwailowgrad

Кройка на гащи от с. Жълтуша

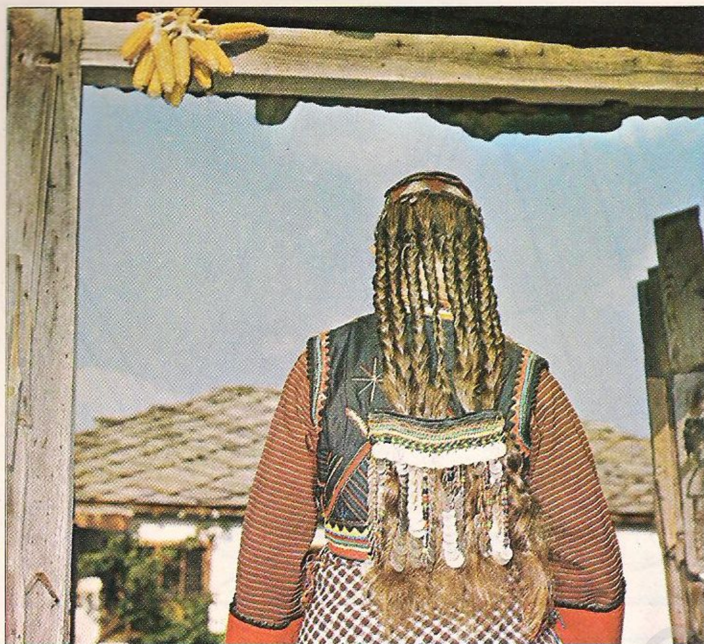
Выкройка штанов д. Жылтуша

Hosenschnitt aus dem Dorfe Shaltuscha

Орнамент по крачолите на гащи **зигарки** *от с. Камилски дол*

Орнамент на штанах „зигарки" д. Камилски дол

Ornament an den Hosen Sigarki aus dem Dorfe Kamilski Dol

Прически и забраждане

Моминска прическа от с. Жълтуша

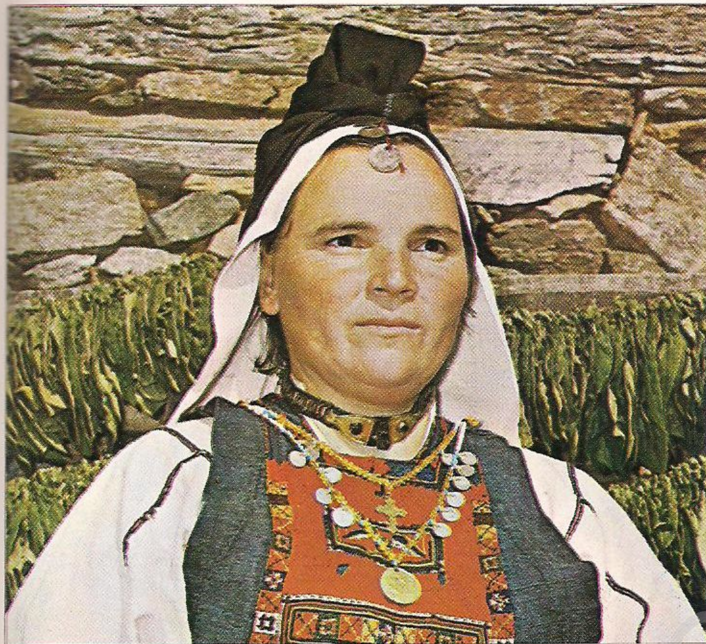
Прическа девушки д. Жылтуша

Jungfrauenfrisur aus dem Dorfe Shaltuscha

Прическа и забраждане от с. Припек

Прическа и платок, особо повязанный на голове д. Припек

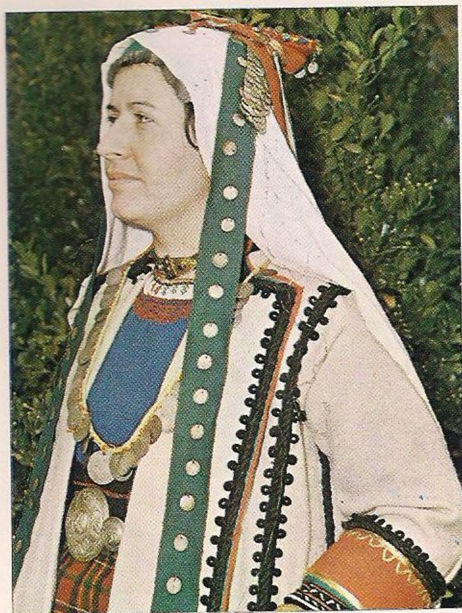
Frisur und Umbinden des Kopftuches aus dem Dorfe Pripek

Забраждане от с. Долно Луково

Повязанный на голове платок д. Долно Луково

Umbinden des Kopftuches aus dem Dorfe Dolno Lukowo

Забраждане на невеста от с. Сачанли, Гюмюрджинско

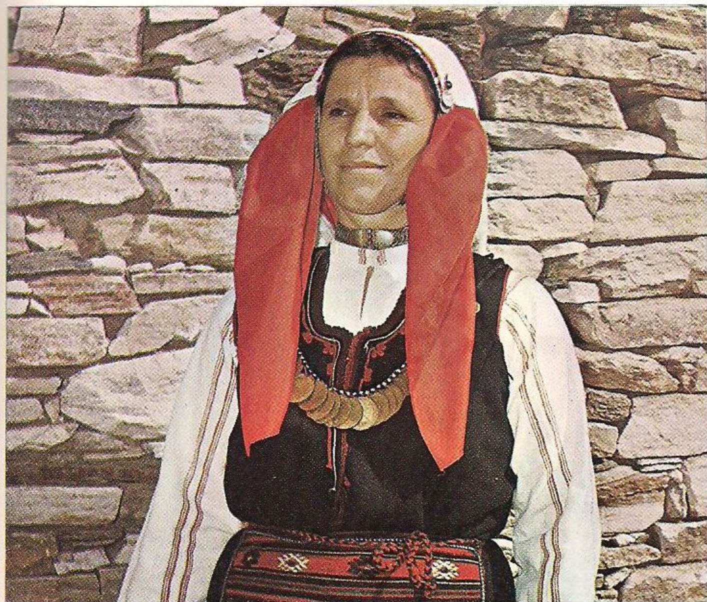
Повязанный платок на голове невесты д. Сачанли, Гюмюрджинского края

Umgebundenes Kopftuch bei einer Braut aus dem Dorfe Satschanli bei Gjumjurdshina

Моминско и женско забраждане от с. Егрек

Повязанный платок на голове женщины и девушки д. Егрек

Umgebundenes Kopftuch bei einer Frau und einer Jungfrau aus dem Dorfe Egrek

Моминско забраждане от с. Камилски дол

Повязанный платок на голове девушки д. Камилски дол

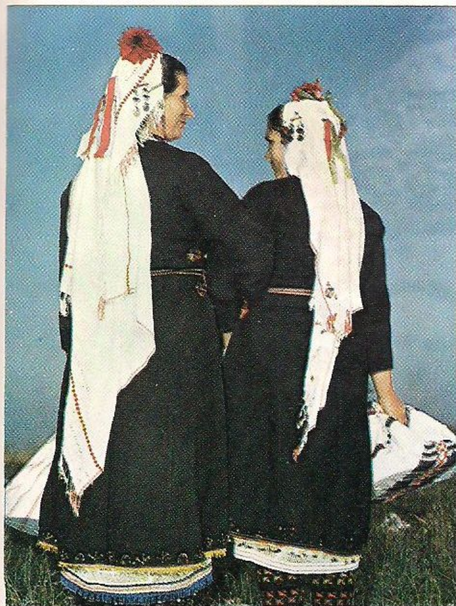
Umgebundenes Tuch bei einer Jungfrau aus dem Dorfe Kamilski Dol

Забраждане на невеста от с. Сачанли, Гюмюрджинско

Повязанный платок на голове невесты д. Сачанли, Гюмюрджинского края

Umgebundenes Kopftuch bei einer Braut aus dem Dorfe Satschanli bei Gjumjurdshina

Женско забраждане от с. Покрован

Повязанный платок на голове женщины д. Покрован

Umgebundenes Kopftuch aus dem Dorfe Pokrowan

ЛИТЕРАТУРА

1. М. Николчовска. – Типове българско женско народно облекло в Кърджалийски окръг. – ИМЮБ, Пловдив, 1977, т. 3, с. 175 – 190.

2. М. Велева. – Българската народна носия в Източните Родопи. – Сб. Народностна и битова общност на родопските българи. С., 1969, с. 57 – 117.

3. Г. Михайлова. – Произход на един елемент от нашето национално облекло. – Сп. Векове, 1974, кн. I, с. 28 – 36.

4. Д-р Г. Ганев. – Село Безводно в миналото и днес. – С., 1969 г., с. 86 – 90.

5. М. Велева. – За периодизацията в развитието на българските народни носии. – ИЕИМ, С., 1974, кн. 15, с. 5 – 41.

6. Хр. Вакарелски. -Бит на тракийските и малоазийски българи. – С., 1935 г. с. 159, 179, 186 – 190, 211 – 213, 226.

М. Велева. – Българската двупрестилчена носия. – С., 1963, с. 124

7. Ан. Примовски. – Бит и култура на родопските българи, Материална култура, Облекло. – СбНУ, С., 1973, т. 54, с. 512 – 513.

М. Велева. – Българската народна носия, с. 57 – 117.

М. Михайлова. – Носията на жълтушанки. – Сп. Родопи, 1970, г. 5, кн. 2

8. Г. Михайлова. – Материалната култура като обект на изследване от етнографската наука. – Сп. Българска етнография, С., 1975, кн. 2, с. 5 – 24.

Г. Михайлова. – – Социални аспекти на народното облекло. – Сп. Българска етнография, 1976, кн. 3-4, с. 5 – 24.

9. М. Велева – За периодизацията в развитието на българските народни носии, с. 5 – 41.

НАРОДНИ НОСИИ ОТ ИЗТОЧНИТЕ РОДОПИ

Автор Мария Николчовска

Превел на руски език Виолета Пенева
на немски език Милка Фингова

Рецензенти Мария Велева
Анастас Примовски

Редактор Росица Спасова
Художник Боян Димитров
Снимки Венко Митев
Худ. редактор Олга Кабакчиева
Техн. редактор Цвете Колева

Издава ДИ „Септември",
редакция „Научно-популярни издания"

Коректори на български Катя Белева,
на руски Тодор Стойнов, на немски –
Сирман Даракчиев.
Формат 12-60/90
Тираж 5000 екз.
Дадена за печат на 11. IV. 1979 г.
Подписана за печат на 10. VIII. 1979 г.
Излязла от печат на 27. IX. 1979 г.
Печатни коли 7 Издателски коли 8
Издателска поръчка № 325

Поръчва Окръжен исторически музей –
Кърджали

Цена 4.35 лв.